

אלע ווערק פון שלום-עליכם

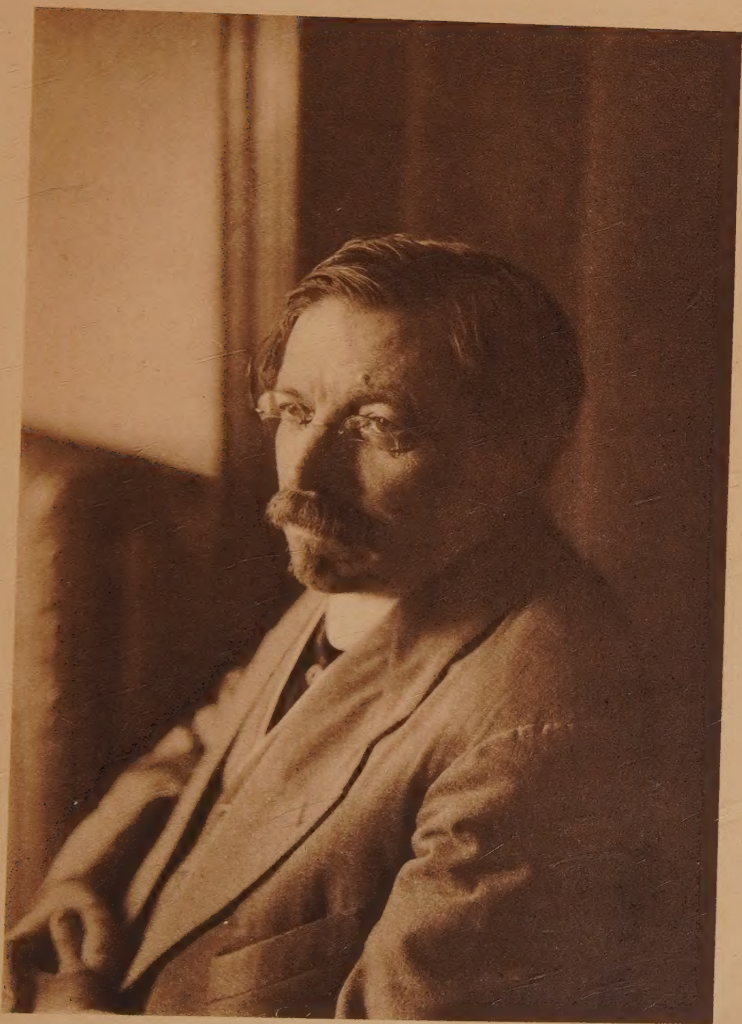
מאטעל פייסי דעם חזנ'ס

אלע ווערק פון שלום-עליכם

מאַטעל פייסי דעם חזנ'ס

צווייטער טייל : אין אַמעריקע

שלום-עליכם פאָלקספאָנד אויסגאַבע—ניו-יאָרק, 1920

שלום-עליכם אין ואָהר 1915.

מאַטעל פייסי דעם חזנ'ס

כתבים פון א יונגעל א יחום

צווייטער טייל: אין אַמעריקע

געשריבען אין יאָהר 1916.

Copyright 1920, by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

א י נ ה א ל מ

7	מול־טוב, מיר זענען שוין אין אמעריקע !
19	קריעת ים־סוף
31	אין געפענגעניש
43	א ים פון טרערען
55	מיט ביידע פיס אויף דער ערד
67	אין ניריארק אויף דער סטריט
79	די האַליאָסטערע אויף דער אַרבייט
91	מיר זוכען א דזשאב
103	מיר אַרבייטען אין שאַפּ
115	מיר סטרייקען !
127	כתרי־לעווקע אין ניריארק
137	מיר מאַכען אַ לעבען
149	די רמזאָה פאַר דער מכה
159	מיר קאַלעקטען
171	מיר געהען אין ביזנעס
181	העללאָ, לאַנדסמאַן !
191	מיר געהען פאַרגרעסערען די ביזנעס
201	מיר מופען
209	די וואַסער־שטוב

I

מזל טוב, מיר זענען שוין אין אמעריקע!

I

מזל טוב, מיר זענען שוין אין אמעריקע!

א.

אונז קומט מזל-טוב — מיר זענען שוין אין אמעריקע. דאָס הייסט, מע זאָגט, אז מיר זענען אין אמעריקע. אמעריקע האָבען מיר נאָך ניט געזעהען, וואָרום מיר זענען נאָך דערווייל אין „קעס-טעל-גארטעל“. דאָס הייסט, אמאָל האָט דאָס אזוי געהייסען. היינט הייסט עס שוין מעהר ניט „קעסטעל-גארטעל“, נאָר „עליס איילאנד“. פאר וואָס עפּיס „עליס איילאנד“? „ווייל דאָס שטי-קעל לאַנד האָט אמאָל געהערט צו איינעם אלי, איז ער געווען אַ נאָר ביז דער סטעלי“. אזוי זאָגט אונזער חבר פּיני צום גראַם, ווי זיין שטייגער איז. פּיני איז אין כּעס אויפ'ן עליס איילאנד מיט סכּנות. למאי מע פאַרהאַלט די אָרעמע עמיגראַנטען און די רייכע לאָזט מען אַריין גלייך, ווי זיי קומען-אָן מיט'ן שיף. דאָס פאַסט, זאָגט ער, נאָר פאַר פּאַניגנב, ניט פאַר אזא פּרייע מדינה, ווי אמעריקע. אלע דארפּען דאָ זיין גלייך. נישטאָ קיין אָרעם, נישטאָ קיין רייך. און ער הויבט-אָן שיטען מיט נעמען: קאַלומבוס, שעקספיר, באָקל, ציוויליזאַציע... ער קלויבט זיך אָן שרייבען אויף זיי אַ ליעד און אוועקגעבען זיי אַ נאָב, אז דער שוואַרצער יאָהר זאָל זיי נעמען! האָט ער ניט קיין טינט און

וועמען האָבען מיר אין אמעריקע? נאָנץ אמעריקא איז אונז באַקאנט און אלע אירען זענען אונזערע פריינד. ראשית חכמה, משה דער איינבינדער און זיין ווייב פעסי די גראַבע — אונזערע אַ שכנה, מיט אַ נאָנצער האַליאָסטער קינדער. האָט זיך יעדער זיין נאָמען מיט זיין צונעמעניש. און מיר רעכענען זיי אויס אויף די פינגער: פֿיני קלעצער, וועלוועל קאָטער, מענדעל טשערנאָהו, חיים בופלאַקס, פֿייטעל פעטעלעלע און הערשעל מיט דער גאָלי אויפֿן שטערן, וואָס מע רופט איהם „ושתי“...

שלאַגט מען אונז איבער אין מיטען און מע זאָגט אונז: „גענוג, גענוג קליינזאָרג. עלטערע! גיט אַהער עלטערע!“ געבען מיר זיי עלטערע און רעכענען זיי אויס די נעמען: יונה דער בעקער, אַ איר אַ כעסן. איז גיט איינס. זיין ווייב ריוועלע די בע-קערין, אַ אירדינע מיט אַ רעטאָנדע. איז גיט צוויי. דאָס הייסט, זי האָט געהאַט אַ רעטאָנדע, האָט מען זי אַוועקגע'גנב'עט אויף דער גרעניץ. דערהערט דאָס וואָרט „גרעניץ“, דערמאָנט זיך די מאַמע אָן אונזערע זאַכען, וואָס מע האָט אויך אַוועקגע'גנב'ה'ט אויף דער גרעניץ. הויבט זי אָן בעטען, טאָמער איז מעגליך, מע זאָל איהר קריגען די זאַכען, — און הויבט אָן צו וויינען. פאַלט אָן אויף איהר אליהו, למאי זי וויינט. זאָגט זי, אַז איצט איז זי שוין אין אמעריקע און האָט שוין קיין מורא גיט פאַר די אויגען, מעג זי שוין, זאָגט זי, וויינען און וויינען.

ג.

ווי אזוי מע האָט זי דורכגעלאָזט מיט די אויגען — איז טאַקי אַ נס מן השמים. למאי ווי אזוי זענען מיר לעבען געבליבען פון דער נסיעה אויפֿן ים? איז עס דען גיט געווען קיין נסים ונפלאות? וויפיעל מאָל האָבען מיר געזעהען מיט אונזערע אויגען דעם מלאך-המות, דעם טוידט פאַר די אויגען? וויפיעל מאָל האָבען מיר זיך שוין געהאַט אָפּגעזעגענט מיט'ן לעבען?

פערדער און קיין ברעקעל פאפיער. זאגט איהם מין ברודער אליהו, אז אויב עס געפעלט איהם ניט דאָס לאַנד, האָט ער אַ ברירה פאָהרען צוריק. און דאָס געדענקט איהר דאָך מסתמא פון אמאָל, אז די צוויי, פּיני און אליהו, זענען זעלטען שוה בשוה. וואָס איינער זאָגט, דרינגט דער אנדערער קאפּויר. „דער זומער מיט'ן ווינטער“ — רופט זיי מין ברודער אליהו'ס ווייב, ברכה, און האַפט אַ מיאוס'ען פּסק פון איהר מאַן, פון אליהו'ן. ער רופט זי אָן „בהמה“, און „סאָטע ציעג“, און נאָך אזעלכע נעמען, וואָס ס'איז ניט כּראַי איבערצו'חור'ען. מישט זיך אריין די מאמע און זאָגט צו איהר שנור, אז קעץ רייסען זיך, טאָר אַ מענטש ניט זיין אין מיטען, וואָרום ער קאָן חאָפען אַ דראַפּ...

ב.

וואָס טוען מיר אין עליס איילאנד? מיר וואַרטען ביז מע וועט קומען פון שטאָדט, באקאנטע און פריינד, און מע וועט אונז אויסשרייבען. האָטש שרייבען האָט מען אונז אויסגעשריבען שוין וויפּיעל מאָל. מע האָט אונז געשריבען, פאַרשריבען און אויס-געשריבען פאַר'ן אַרויפגעהן אויפ'ן שיף, און אויפ'ן שיף גופא, און איצט, ביי'ם אַראָפּגעהן פון שיף. און אַלע מאָל די אייגענע חכמה: ווער זענען מיר? וואוהין פאָהרען מיר? און וועמען מיר האָבען אין אַמעריקע?

דערצעהלען מיר זיי, אז ס'איז געווען אַ איד פייסי דער חזן — איז ער געשטאָרבען. האָט ער איבערגעלאָזט איין אלמנה — דאָס איז די מאַמע. האָט זי אַ זוהן — הייסט ער אליהו. האָט ער אַ ווייב — הייסט זי ברכה. האָט ער אַ חבר — הייסט ער פּיני. האָט ער אַ ווייב — הייסט זי טייבעל. און איך בין דער מיזויניק — הייסט איד מאָטעל. און דאָס איז מין חבר — הייסט ער מענדעל. און ווייל ער איז אַ גרויסער — האָט איהם ברכה אַ נאָמען געגעבען לאָשאַק.

אָהן גזירות און אָהן פאָגראַמען קאָנען זיי זיך ניט באַגעהן. און איך האָב אייך שוין לאַנג געזאָגט, אז איך האָב עס פיינט. הויבט מען אָן רעדען פון גזירות אָדער פון פאָגראַמען, געה איך אַוועק. איך נעם מיין חבר מענדעל פאַר אַ האַנד, און מיר לאָזען זיך שפּאַציערען איבער די גאַסען פון „פרינץ אַלבערט“.

ה.

„פרינץ אַלבערט“ איז גענוג גרויס. און שען. שטיינערנע טרעפּ. מעשענע פאַרענטשעס. שטאַל און אייזען וואו מע טהוט זיך אַ ריהר. היינט „מענטשען“. איך מיין די באַדיענער. מע רופט זיי „סטיוואַרדס“. און „גוירסעס“. היינט מאַטראָסען — אַזוי ווי די רוחות. לויפּען אַרום הין און הער. איך און מענדעל זענען זיי מקנא. מיר געבען זיך דאָס וואָרט, אז מיר וועלען אויסוואַכסען, ווערען גרויסע, זאָלען מיר זיך פאַרשרייבען פאַר מאַטראָסען.

איין חסרון האָט דער „פרינץ אַלבערט“. מע לאָזט אונז ניט אומעטום זיין. קוים ווילען מיר געבען אַ קוק-אַריין אַ ביסעל ווייטער פון צווישענדעק, וואו מיר פאָהרען, אַזוי טרייבט מען אונז דורך. טאַקי די מאַטראָסען גופא. גרויסע רשעים. און די פאַר-סאַזירען אַליין, פון יענע העכערע קלאַסען, זענען אויך רשעים. וואָרום זיי זאָלען ניט זיין קיין רשעים, וואָלטען זיי פאַרזאָגט די מאַטראָסען, מע זאָל אונז ניט טרייבען. וואָס וועלען מיר זיי טהון? מיר וועלען זיי אָפּבײַסען? מיין חבר מענדעל איז גלאַט גיט צופריעדען. ער פאַרשטעהט ניט, צו וואָס דאַרף מען קלאַסען? ער זאָגט, אז אין אמעריקע איז ניטאָ קיין קלאַסען. טאַמער גלויב איך איהם ניט, קאָן איך אַ פרעג טהון ביי מיין ברודער אליהו. האָט אָבער מיין ברודער אליהו פיינט, אז מע פרעגט ביי איהם פוסטע זאַכען. איך וועל שוין בעסער פרעגען ביי אונזער חבר פּיני.

תחילת, אז מיר זענען ארויף אויפ'ן שיף „פרינץ אלבערט“, איז דוקא געווען גוט און פיין. איך און מיין חבר מענדעל האָבען זיך געלאָזט אויסמעסטען דעם „פרינץ אלבערט“ אין דער לענג און אין דער ברייט. קיינעם איז ניט געווען אזוי גוט, ווי אונז. מיר האָבען קיינמאָל ניט געהאַט אזא קוואַרטיר, ווי איצט. אַ וואַסער-שטוב. אַ דרייגאַרענדיגע שטוב אויפ'ן וואַסער. איך האָב אייך זי געהאַט שוין אַמאָל אויסגעמאַהלט מיט אַלע פישטשעוו-קעס. שטעלט אייך פאַר — איהר זיצט, דאכט זיך, אין שטוב, אָדער איהר שפּאַציערט אַרום, די הענט אין די קעשענעס, און — איהר פּאָהרט! איהר עסט און — איהר פּאָהרט! איהר טרינקט און — איהר פּאָהרט! היינט די מענטשען, וואָס איהר זעהט זיך אָן. אַ וועלט מיט מענטשען. אַ גאַנצע שטאָדט פּאָהרט מיט אייך. און מחמת אַלע פּאָהרען אויף איין שיף און אַלע פּאָהרען אין איין אָרט אַריין, קיין אַמעריקע — באַקענט איהר זיך מיט אַלעמען און אַלע באַקענען זיך מיט אייך, און איהר ווערד געוואָהר אין איין טאָג אזוי פיעל זאַכען, וואָס אין איין אַנדער אָרט וואָלט איהר עס ניט דערגאַנגען אין אַ יאָהר.

ד.

וועהר־וועה, וויפיעל באַקאַנטע מיין מאַמע און מיין שוועגערין ברכה מיט פיני'ס ווייב טייבעל האָבען זיך געמאַכט צווישען די ווייבער. נאָר דאָס איז געווען גאָר ניט קעגען די באַקאַנטע, וואָס מיין ברודער אליהו און זיין חבר פיני האָבען זיך געפונען צווישען די מאַנסבילען. וויפיעל מע האָט ניט גערעדט און גערעדט, האָט מען ניט געקאָנט זיך גענוג אָנרעדען. ווייבער האָבען גערעדט מעהר פון היימישע זאַכען. פון זאַכען, וואָס זענען שייך צו דער קיך, צו דער שפּיזאַרני, ווייסגרעט, קוויטיג גרעט, בעטגעוואַנט, זאָקען, ציכלעך, רעטאַנדרעס. און די מאַנסבילען — די האָבען גע-רעדט פון אַמעריקע, פרנסה, קאָלומבוס, גזירות, פּאָגראַמען.

דאָ הויבט ערשט פֿיני אָן אַרויסצושיטען זיינע שענסטע ווערטער. מישט זיך אַריין אַ איד איין עמיגראַנט, אַ ווילד-פרעמדער: — אַז ס'איז יאָ אזאָ גליקליכע מדינה, ווי איהר זאָגט, וואו אַלע זענען גלייך, פון וואַנען זשע נעמען זיך דאָרטען שלעפערס און גראַפּען און בעטלערס און שררות? ממה-נפשך...

נאָר מיר לאָזען איבער פֿיני'ן מיט'ן אידען מיט נאָך אידען, זיי זאָלען זיך רייסען — אַבי מיר זענען דערגאַנגען וואָס מיר דאַרפֿען, אַז אין אמעריקע זענען קיין קלאַסען נישט פאַרהאַן. קומט אויס, אַז מענדעל איז גערעכט. ער זאָגט, אַז קלאַסען דאַרף מען פֿיינט האָבען. דאָס הייסט, אַז די פּאַסאַזשירען פון די העכערע קלאַסען דאַרף מען פֿיינט האָבען. פאַרשטעה איך ניט, פאַר וואָס? וואָס האָב איך צו זיי? זאָגט מענדעל: וואָס האָבען זיי זיך פאַר-שלאַסען ביי זיך אין צווייטער און אין ערשטער קלאַס צווישען די שפּיעגלען? וואָס שטעהט זיי אַזוי ניט אָן, די גרויסע פריצים, צו זיצען מיט אונז אָט דאָ, צווישען דעק? מיר זענען דען קיין מענ-טשען ניט גלייך מיט זיי? אונזער גאָט איז דען ניט דער אייגענער, וואָס זייער גאָט? — דערפאַר האָט ער דערלעבט אין זיי אַ נקמה. ס'איז געקומען אַ נאַכט, וואָס די מיוחסים פון צווייטער און ערשטער קלאַס האָבען זיך אַראָפּגעלאָזט צו אונז, אין דריטע קלאַס, און געוואָרען גלייך מיט אונז אַלעמען.

דאָס איז געווען אין דער נאַכט פון יום-כּפּור, צו כל-נדר.

ז.

מחמת דער „פֿרינץ אַלבערט“ איז אַרויסגעגאַנגען עשרת-ימי-תשובה, איז אונז אויסגעקומען צו פראַווען יום-כּפּור אויפ'ן שיף. ערב יום-כּפּור האָבען מיר זיך פאַרפאַסט מיט געבראָטענע קאַר-טאָפּעל — „פעטייטעס“ רופט מען עס דאָ. קיין כּשר'ע קיך איז אויף „פֿרינץ אַלבערט“ נישט פאַרהאַן, לעבען מיר די גאַנצע צייט פון פעטייטעס. וואו ברױט גיט מען אונז לרוב. און טיי און

אונזער חבר פֿיני האָט דוקא לייעב צו רעדען פֿון אַזעלכע זאַכען. ער קאָן אייך אָפּשיטען מיט רעד. און האָט איהר איהם נאָר זאטשעפעט מיט אַ וואָרט, איז ווי איין אָנגעדעהטער וועק-זייגער. ער וועט ניט אַנשוויגען ווערען, ביז דאָס רעדעל וועט זיך אליין ניט אָפּשטעלען.

1.

איך האָב געפֿאַקט פֿיני'ן בעת ער איז געזעסען אויפֿ'ן דעק. ער האָט אַריינגעטהאָן זיין שפיץ נאָז אין אַ בוך. מחמת ער איז אַ קורצזיכטיגער, לייענט ער ניט מיט די אויגען, נאָר מיט דער שפיץ נאָז. איך בין צוגעגאַנגען צו איהם נאָהענט. — רב פֿיני, איך דאַרף אייך עפֿים פֿרעגען.

פֿיני האָט צוגענומען די נאָז פֿון בוך.

— וואָס'טו זאָגען, קטנתי? — קטנתי הייסט ביי איהם קלייניטשקער. אזוי רופֿט מיך פֿיני בעת ער איז אויפֿגעלעגט. און אויפֿגעלעגט איז ער כמעט אַלע מאָל. אפֿילו דעמאָלט, ווען ער קריעגט זיך מיט מיין ברודער אליהו. און אפֿילו דעמאָלט, ווען זיין טייבעל בלאָזט זיך. דערצעהל איך איהם אזוי און אזוי. צי ס'איז אמת, וואָס מע זאָגט, אז אין אַמעריקע איז ניטאָ קיין קלאַסען?

האָט איהר באַדאַרפט אָנקוקען, ווי אָט דער פֿיני האָט זיך אָנגעצונדען און צעפֿלאַקערט זיך און גענומען רעדען און קייען און שפּייען און שיטען מיט פייערדיגע הויכע ווערטער: אז אַמע-ריקע איז דאָס איינציגע לאַנד, זאָגט ער, פֿון אמת'ער פֿרייהייט און פֿון אמת'ער גלייכהייט. אין אַמעריקע, זאָגט ער, קאָנסט דו זיצען אַט-אָד-דאָ, און נעבען דיר זאָל זיצען דער „פֿרעזדענט“, און ווייטער אַביסעל זאָל זיצען אַ בעטלער, אַ שלעפּער, אַ ניקס שבֿניקס. און נאָך אַ ביסעל ווייטער — אַ גראַף, אַ שררה, אַ מיליאָנשטשויק! ציוויליזאַציע! פֿראַגרעס! קאָלומבוס!... און

ווער שמועסט, אז זיין קליין ברודערעל, אַט דער קטנתי (דאָס מיינט מען מיך), זאָל איהם אונטערהעלפֿען אויף זיין סאָפּראַנאָ, וועלען מיר האָבען אַ יום-כּפור, אז גאָט און לייט וועלען אונז מקנא זיין.

וויפֿיעל אליהו האָט זיך ניט געבעטען, מע זאָל איהם לאָזען צורוה. וויפֿיעל ער האָט ניט געשוואָרען, אז ער האָט זינט ער לעבט נאָך ניט געדאווענט פאַר'ן עמוד ימים-נוראים. עס האָט ניט געהאַלפֿען קיין שמע־ישראל. מע האָט איהם כמעט מיט נואלד אוועקגעשטעלט פאַר'ן עמוד (אַ קיילעכיג טישעל, מיט אַ ווייסען לילאָך איבערגעדעקט), און מיך האָט פֿיני גענומען פֿאַר איין אויהער: „געה, קטנתי, צו דער אַרבייט!“ און מיר האָבען אוועקגעלעגט פֿאַר די פּאַסאַזשירען אַ כּל־נדר, וואָס זיי וועלען איהם האָבען צו געדענקען אויף דור־דורות.

ט.

ניט אזוי דער כּל־נדר, ווי די „יעלות“. און ניט אזוי די „יעלות“, ווי דער געוויין פון די ווייבער און פון די מאַנסבילען. פריהער האָט מען נאָר געקערעכצט, געזיפּצט, געשנייצט די נעזער. דערנאָך האָט מען גענומען ווישען די אויגען. דערנאָך — וויינען שטילערהייד. דערנאָך — וויינען העכער און העכער, שרייען, קוויטשען און פֿאַלען חלשות. זיי האָבען זיך דערמאַנט, אז ערשט פֿאַר־אַיִן־הרען איז מען געווען איטליכער ביי זיך אין דער היים. יעדער אין זיין שול. אויף זיין פּלאַץ. ביי זיין סטענדער מיט זיין מחזור. געהערט זיין חזן. זיינע זינגערלעך. איצט איז מען גע־זונד, גע־אַנט און געטריבען, ווי די שאָף, וואָס מע פֿיהרט צו דער שחיטה, צונויפגעפּאַקט קאָפּ אויף קאָפּ. מע קאָן דעם אַטהעם ניט חאַפֿען. איהר קאָנט פֿאַרשטעהן, אז אפילו די אויסגעפּוצטע פּאַסאַזשירען פון די העכערע קלאַסען מיט די הויכע גלאַנצענדיגע צילינדערס אויף די קעפּ האָבען זיך נישט געקאָנט איינהאַלטען

צוקער אלע טאָג. ס'איז גאָרניט אזוי שלעכט. מע וואָלט גע-
קאָנט אַ גאנץ יאָהר אזוי לעבען. זאָגט אָבער ברכה, מיין ברודער
אליהו'ס ווייב, אז פון פעטייטעס ווערד געשוואָלען דער בויך.
נאָר וואָס זי קאָן זאָגען! ס'איז דען פארהאן אַ זאך, וואָס זאָל
איהר געפעלען? אויף אלסדינג געפינט זי אייך אַ חסרון. למשל,
איהר געפעלט ניט דער „פרינץ אלבערט“, למאי ער קריכט. וואו
איז דאָס געהערט געוואָרען, זאָגט זי, אז אַ נסיעה זאָל געדויערען
צעהן טעג? זאָגט מען איהר, אז שולדיג איז ניט דאָס שיף —
שולדיג איז דער ים. און אונזער חבר פֿיני נעמט זיך אונטער איהר
געבען צו פארשטעהן, אז דער ים באַטרעפט דריי מאָל אזוי פיעל
וויפיעל די יבשה, די טריקעניש. זאָגט מיין ברודער אליהו, אז
ניט דריי מאָל, נאָר צוויי מאָל אזוי פיעל. וואָס-וואָס — נאָר
געאָגראַפיע ווייסט ער בעסער. אויף דער וועלט איז פארהאן, זאָגט
ער, צוויי דריטעל וואַסער, איין דריטעל טריקעניש. קומט, זאָגט
ער, אויס די רעכענונג, אז ים איז צוויי מאָל אזוי פיעל, ווי יבשה.
זאָגט פֿיני: ניין, דריי מאָל. זאָגט אליהו: ניין, צוויי מאָל.
„דריי מאָל!“ „צוויי מאָל!“ — צעקריעגט מען זיך, נאָר מע בעט
זיך גיך איבער.

ח.

ווער וועט דאוונען פאר'ן עמוד? זאָגען כל-נדריו? פאר-
שטעהט זיך, מיין ברודער אליהו. ער איז טאָקי קיין חזן קיינמאָל
ניט געווען. איז אָבער זיין טאטע געווען אַ חזן, און אַ באַריהמטער
חזן. אַ קול-נגינה האָט ער. עברי קאָן ער. וואָס דאָרף מען נאָך?
און דערצו האָט שוין אונזער חבר פֿיני מיטגעהאָלפֿען, אז מע זאָל
מיין ברודער אפילו בעטען זאָגען כל-נדריו. ער האָט אַרויסגע-
לאָזט אַ קלאַנג איבער'ן גאַנצען שיף, איינגערוימט יעדען באַזונדער
אַ סוד אויפ'ן אויחער, אז אָט דער יונגערמאַן מיט'ן געלען בערדעל
(אליהו) איז אַ מורא'דיגער בעל-מנגן. זיין דאוונען — פס! און

II

קריעת ים־סוף

און געווישט מיט זיידענע טיכלעך כלומרשט דעם שווייס. נאָר
איך האָב גוט געזעהען טרערען ביי זיי אויף די אויגען. דער טרויער
איז געווען אזוי גרויס, אז אפילו די סטיוואַרדס און די מאַטראָסען
זענען מיט דרך-ארץ געשטאַנען פון דער ווייטען און צוגעקוקט,
ווי אירען האָבען זיך איינגעוויקעלט אין ווייסע טליתים, שטעהען
אין די זאָקען און שאָקלען זיך און וויינען און יאָמערען — אַפּנים,
ס'איז זיי גוט ביטער אויפ'ן האַרצען. און מיין ברודער אליהו
האָט זיך צעזונגען. און איך העלף איהם אונטער. און דאָרטען
אין ווינקעל, צווישען די ווייבער, שטעהט די מאַמע אין דער יום-
טוב'דיגער זיידענער פאַטשיוילע, מיט'ן מחזור אין די הענט, און
באָרט זיך אין טרערען.

דער מאַמע איז היינט גוט, ווי די וועלט. היינט איז איהר
טאָג !

י.

אויף מאָרגען האָבען מיר זיך געפּעדערט אויפצושטעהן א
ביסעל פריהער, מע זאָל זיך שטעלען זאָגען „אדון-עולם" מיט'ן
אַלטען באַקאַנטען נוסח. ס'איז אָבער דערפון נאָרגישט אַרויסגע-
קומען. ס'איז געווען אוממעגליך ניט נאָר צו דאוונען — מע האָט
נישט געקאָנט שטעהן אויף די פיס. ניט געקאָנט טרעפּען צום
עמוד. עס איז פינסטער געוואָרען אין די אויגען. מיר זעהען
ניט כמעט איינס דאָס אנדערע. עס איז נמאס דאָס לעבען. ס'איז
שלעכט, שלעכט צום שטאַרבען. יא, מיר שטאַרבען.
וואָס האָט זיך געטראָפּען ? איצט בין איך מיער, לאָז איך
עס איבער אויף מאָרגען.

II

קריעת ים־סוף

א.

איך האָב אייך געהאט אָנגעהויבען צו דערצעהלען פון דעם פּסק, וואָס מיר האָבען געהאַפּט יום־כּפור אין דער פּריה אויפ'ן שיף „פּרינץ אלבערט“. דאָס איז געווען אַ מיאוס'ער פּסק. מיר'ן איהם געדענקען דאָס גאַנצע לעבען.

אָנגעהויבען האָט זיך עס פון אַ קלייניגקייט. עפּיס אַ חמא-רעלע, אַ שוואַרץ, אַ געדיכט וואָלסענדעל, האָט זיך נאָך פון ביי-נאַכט, באלד נאָך כל-נדר, באַוויזען אויפ'ן עק הימעל. פּריהער פון אלעמען האָבען עס דערזעהען איך און מיין חבר מענדעל. וואָרום אז אלע אידען זענען נאָך געווען אונטען, געוויינט און גע-זאָגט תּהלים נאָך כל-נדר, האָבען מיר, איך און מענדעל, אַרומ-געשפּאַציערט איבער'ן „פּרינץ אלבערט“. דערנאָך האָבען מיר זיך פאַרקלויבען אין אַ ווינקעלע, געזעסען און געשוויגען. עס איז געווען שטיל און וואַרעם און גוט אויפ'ן האַרצען. נאָר אַביסעל אומעטיגליך. וואָס מענדעל האָט געטראַכט — ווייס איך נישט. איך האָב געטראַכט פון גאָט, וואָס זיצט אָט דאָרט, אין הימעל. ווי גרויס ער דאַרף זיין, אז דאָס איז אלסדינג זיינס? און וואָס

זיין רייטוואָנגען. אום יום־כּפור גאָר! ... איין בלייז נאָכ'ן אנדערען באַלייכט אויף אַ רגע דעם שוואַרצען געדיכטען הימעל. דער „פּרינץ אלבערט“ קרעכצט, שאַקעלט זיך אַהין און אַהער, אַרויף און אַראָפּ. און דער רעגען שמייסט. וואָס איז דאָס? אַ מכול אויף דער וועלט? האָט דאָך גאָט געשוואוירען, אז קיין מכול וועט ער שוין מעהר ניט ברענגען קיין מאָל אויף דער ערד...

— קריעת ים־סוף. — זאָגט מיין ברודער אליהו. און אונזער חבר פּיני באַמקעט־צו: „יא, ס'איז קריעת ים־סוף“ ... דאָס ערשטע מאָל, וואָס די צוויי זאָגען ביידע איין זאך. דאָס וואָרט „קריעת ים־סוף“ האָט אויסגענומען. אַלע מאָל הויבט זיך אויף איין אַנדער פאַרשוין, מיהט אַ קוק אין דרויסען אַרויס און גיט־צו, אז ס'איז קריעת ים־סוף. דערנאָך לויפט ער עפּים מאָדנע אַוועק אין אַ זייט אַריין. דאָרט גיט ער אָפּ דער מאַמעס מילך, און מעהר זעהט מען איהם שוין נישט... ווער מיר דאוונען? וואָס מיר יום־כּפור? מע האָט שוין גאָר פאַרגעסען אפילו, וואו מען איז אין דער וועלט.

ג.

פון אונזער משפּחה האָט דעם ערשטען פעטשאַטעק געמאַכט ברכה. זי האָט אָנגעהויבען שרייען, אז אָט שטאַרבט זי! דער־נאָך האָט זי גענומען שעלטען מיין ברודער אליהו. למאי ער האָט זי איינגערעדט צו פאָהרען קיין אַמעריקע. זי האָט געוואוסט פרי־הער, אז אַמעריקע איז סיביר. ערגער פון סיביר. סיביר איז גאָלד קעגען אַמעריקע! ... האָט זיך די מאַמע געוואָלט אָננעמען די קרוודע פון איהר זוהן. זי האָט איהר גענומען זאָגען אַביסעל מוסר, אז אַ מענטש באַדאַרף אַלסדינג קאָגען אַריבערטראָגען, וואָרומ ס'איז אַ גאָט'ס זאך. אַ סימן, סע שטעהט אין טייטש־חומש געשריבען... האָט זי אָבער נישט געקאָנט אַרויסרעדען וואָס אין טייטש־חומש שטעהט געשריבען, וואָרומ ס'איז איהר מיט אַ מאָל

טראכט ער זיך, אז ער הערט אזוי פיעל אידען זאגען תהלים, לויבען איהם און גיסען-אויס פאר איהם דאָס האַרץ? די מאַמע זאָגט, אז ער הערט און זעהט אלעמען. און אז ער ווייסט אלסדינג. אפילו דאָס, וואָס איך טראַכט אין דער מינוט ביי זיך אין האַרצען. אויב אזוי, איז גיט גוט. וואָרום איך האָב נאָרוואָס געטראַכט פון אַ גוטען עפעל, פון אַ זיסער באַר און האַטש פון אַ טרונק וואַסער. קאלט וואַסער. פון די פעטיטעס ברענט אויפ'ן האַר-צען — און טרינקען טאָר מען נישט. יום-כפור נאָך כל-נדריו — ווער וועט דאָס טרינקען וואַסער? מיין ברודער אליהו וועט מיך הרג'ענען. ער וויל גאָר, איך זאָל פאַסטען ביז מאָרגען ביינאָכט נאָך יום-כפור. זאָגט די מאַמע: „מיר'ן זעהען". דערווייל זוכט זי מיך אויפ'ן גאנצען שיף און קאָן מיך גיט געפינען. ווייזט איהר אָן אַ מאַטראַס, אז דאָרט, ביי'ם סאַמע שפיץ, זיצען מיר, איך און מיין חבר מענדעל. שרייט זי: „מאָטעל! מאָטעל?" — „וואָס איז, מאַמע?" — „וואָס הייסט וואָס איז? שלאָפען געה! מאָרגען דאָרף מען אויפשטעהן פריה, האָסט פאַרגעסען? ס'איז יום-טוב..." גלוסטען גלוסט זיך גיט. נאָר מע דאָרף געהן שלאָפען.

ב.

אויף מאָרגען, אז מיר האָבען זיך אויפגעחאַפט אין דער פריה, איז שוין דער גאנצער הימעל געווען באַלעגט. דער ים האָט זיך צעבייזערט מיט סכנות. די חוואליעס האָבען זיך אויפגעהויבען העכער פונ'ם שיף, געוואָרפען דעם „פרינץ אלבערט", ווי עפּיס אַ שפענדעל, אַ שפּיעלעכעל. די מאַטראַסען האָבען גענומען לויפען אהין און אַהער, ווי די פאַר'סמ'טע מיין. די סטיוואַרדס האָבען זיך צוגעהאַלטען ביי די פאַרענטשעס. די פאַסאַזשירען זענען גע-נאָנגען האַרט ביי די ווענט און געפאַלען כמעט אויף יעדען טריט. מיט אַ מאָל האָט געגעבען אַ גאָס אַ שלאַקס-רעגען. דונערען האָ-בען זיך געטראָגען איינס נאָך דאָס אנדערע. גאָט פאַהרט אויף

אויף א פערד, נאָר אז איך שליטעל זיך מיט א שליטען אויפ'ן שניי. דער סוף איז געווען, אז דער עמיגראַנט, די „גערויכערטע ליולקע“, איז געלעגען א טוידטער אויף זיין געלענער, און איך און מיין חבר מענדעל זענען מיר פונ'ם רעגען געוואָרען פיטש-נאָס, האָטש אויסצורדעהען. צו אונזערע געלעגערס האָבען מיר שוין אַליין נישט געקאָנט טרעפּען. מע האָט אונז גענומען מחילה אונ-טער די הענט און אָפּגעפיהרט אין אונזער רוח אַריין.

ה.

וויפּיעל צייט דאָס קריעת ים-סוף האָט גענומען? א טאָג, צוויי און אפשר אַלע דריי — דאָס ווייס איך ניט. איך האָב שוין פאַרגעסען. איך ווייס נאָר איין זאך, אז מיר האָבען זיך אויפגעחאָפּט, איז געווען א פרייד צו לעבען אויף דער וועלט. דער הימעל איז געוואָרען ריין, ווי גין-גאָלד. דאָס וואַסער — ווי א גלאָז. דער „פּרינץ אַלבערט“ איז געלאָפּען איין אויסגעצוואַ-גענער, איין אויסגעפּוצטער, געשניטען מיט די רעדער דאָס וואַסער, געפּינעט, געברויזט און געשפּריצט אויף אַלע זייטען. די פּאַסאַ-זשירען האָבען אויפגעלעבט. מען איז אַרויס אין דרויסען אַלע, גרויס און קליין, אויף דער וואַרעמער זון, אויף דער שענער, ליכ-טיגער וועלט. עמיצער האָט אַרויסגעלאָזט א קלאַנג, אז אָט באַלד וועט מען קאָנען זעהען דאָס לאַנד. איך און מיין חבר מענדעל זענען געווען די ערשטע, וואָס האָבען אָנגעזאָגט אַלעמען די גוטע בשורה, אז מע זעהט שוין דאָס לאַנד. פון דער ווייטען האָט דאָס אויסגעזעהען ווי א פּלעק, א געלע, גרויסע פּליאָמע. די פּליאָמע ווערד אַלע מאָל גרעסער און ברייטער. מע זעהט שוין שיפען פון דער ווייטען. אָהן א שיעור שיפען מיט הויכע, דינע זעגעל-בוימער. גיך זענען פאַרגעסען געוואָרען אַלע צרות. די פּאַסאַ-זשירען האָבען זיך אַלע אָנגעטהאָן יום-טוב'דיג. די ווייבער האָ-בען זיך אויסגעפּוצט. מיין ברודער אליהו האָט צעקעמט די

געוואָרען נישט גוט אויף צו חלש'ען. אויף איהר קוקענדיג, האָט גענומען חלש'ען אונזער חבר פּינ'ס ווייב, טייבעל. איז פּיני ארויס מיט לשון: „מיט די ווייבער איז דיר נאָך אַ באַשרייבונג, אַ קאָמעדיע!“ — ער האָט אַרײַנגעלעגט ביידע הענט אין די הויזענקעשענעס און פאַררוקט דאָס קאַפּעלישעל אויף אַ זייט. ער האָט געזאָגט: „שטים! נאַראָנים! דאַכט זיך, וואָס קאָן עס מיך אַהערען, אַז דער ים שטורעמט און דאָס שיף קאַטשעט זיך? אַ מענטש, אַ בר-דעת, גיט זיך אײַן עצה. בעת דאָס שיף טהוט זיך אַ בויג אַהער, בויג איך זיך אויס אַהין. און אַז דאָס שיף בויגט זיך אַהין, טהו איך זיך אַ בויג אַהער. ווערד עס אָנגערופען באַלאַנץ“...

און בויגענדיג זיך אַהין און אַהער, האָט פּיני אונז באַוווּזען אַ „באַלאַנץ“, אַז ס'איז ניט גוט געוואָרען אויך מײַן ברודער אליהו, און ביידע האָבען זיי גענומען און אוועקגעגעבען וואָס זיי האָבען אַמאָל געהאַט... דאָס אײַגענע האָבען געטהאָן אויך די איבעריגע פּאַסאַזשירען. מע האָט זיך קוים פאַרשלאָפּט איטליכער צו זײַן געלעגער און מען איז אַנידערגעפאַלען, ווי די סנאָפּעס, און ערשט דאָ האָט זיך אָנגעהויבען דער רעכטער גיהנם פון קריעת ים־סוף...

ד.

איך און מײַן חבר מענדעל האָבען זיך געהאַלטען לענגער פון אלעמען. מענדעל האָט געהאַט אַ סגולה פון אײַן עמיגראַנט, וואָס איז געפּאָהרען מיט אונז אינאיינעם און האָט אונז כסדר געגעבען עצות. דער דאָזיגער עמיגראַנט איז אַ „גערױכערטע ליולקע“. אזוי זאָגט ער אַליין אויף זיך. ער איז שוין דריי מאָל געפּאָהרען אויפ'ן ים קיין אַמעריקע הין און צוריק. ווייסט ער אַ סגולה צום ים. די סגולה באַשטעהט אין דעם, מע זאָל זיצען אין דרויסען אויף דער פּאַלובע, קוקען אין דער ברייט פּונ'ס ים, ניט אין דער לענג, און ניט אין זינען האָבען, אַז איך פּאָהר דייטענדיג

צוריק פארנעמען זייערע ערטער. פריהער מיט גוטען. דערנאך מיט בייזען. ווער עס איילט זיך ניט צו געהן, האפט א סטוסאק פון הינטען. אלע זענען דא, יונג און אלט. אידען און ווייבער און קינדער, גויים, טערקען, ציגיינער. ס'איז א דערשטיקעניש. די טיר האט מען געשלאסען. א קייט האט מען אויפגעהאנגען איין אייזערנע. מיר קאנען זעהען נאך דורך די פענסטער, וואס אין ירויסען טהוט זיך. קיינמאל האבען מיר זיך ניט געפיהלט אזוי שלעכט, ווי אצינד. מיר האבען אויסגעזעהן ביי זיך אין די אויגען, ווי געפאנגענע. „פאר וואס? פאר ווען?“ — אזוי טענה'ט צו מיר מיין חבר מענדעל און די אויגען זיינע ברענען, שיסען מיט פייער...

ח.

לאזט זיך אויס א מעשה, אז מיר זענען שוין געקומען. נע-קומען קיין אמעריקע. נאך וואס דען? די פאסאזשירען פון ער-שטער און צווייטער קלאס האט מען אראפגעלאזט דורך א לאנגען לייטער מיט אפשר הונדערט טרעפ. נו, און וואס וועט זיין מיט אונז? מיר זענען דאך שוין אין אמעריקע!

— ניט פאר אונז געדאכט! — רופט זיך אפ א איד א שניידער פון הייסין. דוקא נישקשה פון א מענטשעל, נאך א ביסעל א גודניק. ער געהט אויסגעפוצט, טראגט שארפע ברילען, האלט פון זיך איין עולם ומלואו און האט ליעב רעדען אויף צו־להכעים. ער דארף נאך הערען וואס איהר זאגט, זאגט ער קאפויר. צווישען איהם און אונזער חבר פייני זענען שוין פארגעקומען עטליכע סטיטשקעס. מיין ברודער אליהו האט זיי קוים צענומען. דער שניידער האט זיך געגעבען דאס ווארט, מעהר מיט פייני'ן קיין ווארט ניט רעדען. דערפאר, וואס פייני האט איהם באלעדיגט. ער האט איהם אָנגערופען מיט אלע מיאוס'ע נעמען: „חייט“, „שניידערוק“ און „פאלגוי“. און האט איהם א פרעג געגעבען:

באָרד. ברכה און טייבעל האָבען זיך אויסגעשלייערט. די מאמע האָט אָנגעטהאָן איהר שבת'דיגע זיידענע פאטשיילע. איך און מיין חבר מענדעל האָבען נישט געהאט וואָס אָנצוטהון. און ס'איז טאָקי קיין צייט אויך ניט געווען. מע האָט שוין געהאלטען אַט-אַט ביי'ס צופאַהרען צו דעם ברעג פון אמעריקע. עס איז געוואָרען אַ ליכט אין די אויגען און גוט אויפ'ן האַרצען. פונקט אזוי האָבען זיך באַדארפט פיהלען די אידען נאָך קריעת ים-סוף. עס האָט זיך געגלוסט זאָגען שירה.

1.

„שלום עליכם דיר, קאָלומבוס! זיי געגריסט, דו פרייע מדינה!
דו גאָלדענע, גליקליכע מלוכה!“

אזוי האָט אונזער חבר פיני באַגריסט דאָס נייע לאַנד. ער האָט אזש אַראָפּגעחאָפט דעם קאפּעלישעל, זיך איינגעבויגען און זיך פאַרנייגט. און אזוי ווי איהר ווייסט, אז ער האָט אַ נידעריגע ראייה, האָט ער ניט באַמערקט, אז עס לויפט פאַרביי אַ געזונטער, פאַרשוויצטער מאַטראָס, מיט אַ רויט פאַררויכערט פנים, און האָט זיך מיט איהם צעבוצקעט פנים אל פנים. דאָס הייסט, אונזער חבר פיני'ס שפיץ נאָז איז אויסגעקומען דעם פאַררויכערטען מאַט-ראָס אַקוראַט צווישען די אויגען. אַ גליק, וואָס דער מאַטראָס איז בטבע אַ גוטער גוי, ניט קיין רשע. האָט ער באַטראַכט אונזער פיני'ן מיט דער צעשלאָגענער נאָז, אַ שמייעל געטהאָן און אַ מורקע געגעבען אונטער די וואָנסעס. אַפנים, דאָס איז געווען אַ קללה אויף אמעריקאַנער לשון.

2.

מיט אַ מאָל איז געוואָרען אַ בהלה. דריטע-קלאַס-פאַסאזשירען, בעט מען, זאָלען מוחל זיין אַראָפּ אונטען אין זייערע שטייגעלעך.

אלץ מעהרער. ער טרעט ארויף אויף דעם הייסניגער שניידער, גלייך
ווי ער וואלט איהם וועלען דורס זיין. דער הייסניגער שניידער
שרעקט זיך איבער און רוקט זיך אָפּ. ער זאָגט:
— שאַט! זעהט נאָר! מע האָט איהם געקוילעט די קא-
פאָטע! גערעדט אויף זיין אמעריקע! איז לא פדלתי! מיר'ן
עלטער ווערען מיט אַ פאָר שעה, וועלען מיר קלינגער ווערען...

וויפיעל האָט ער אויף זיין לעבען אָנגע'גנבה'ט „יתור"? ... איצט, אז מע האָט אונז פארשפּאַרט, האָט זיך דער הייסניגער שניידער מיט אַ מאָל צערערט. און דוקא מיט לשון-קודש-ווערטער:

— מה אָנו, מה חיינו — וואָס זענען מיר? ווער זענען מיר? משול בחרם הנשבר — מיר זענען געגליבען צו, להבדיל, סקאָט. סקאָט אז מע פיהרט אַרײַן, דאַרף מען דאָס באַטראַכטען...

פאַלט אָן אויף איהם אונזער חבר פיני. ער זאָגט, אז דער משל איז ניט גלייך צום נמשל. אז מע רעדט פון אַמעריקע, באַ-דאַרף מען, זאָגט ער, פריהער די הענט וואַשען. און ער הויבט אָן שיטען מיט זיינע שענע ווערטער, ווי פיני קאָן. ער קאָן ניט הערען, אז מע רעדט אויס אַ שלעכט וואָרט אויף אַמעריקע. פאַר-ענטפערט זיך דער הייסניגער שניידער. ער זאָגט, אז ער רעדט ניט פון אַמעריקע ניט גוט, ניט שלעכט. ער זאָגט דאָס נאָר אַקעגען דעם, וואָס ס'איז אַלסדינג גוט, און שען, און פיין, נאָר ניט פאַר אונז געדאַכט... אונז וועט מען אזוי גיך ניט אַראָפּלאָזען... פיני געהט אַרויס פון די בליים. ער שרייט:

— וואָס דען וועט מען מיט אונז טהון? מע וועט אונז אַיינ-זאַלצען? „מע וועט אונז ניט אַיינזאַלצען, — זאָגט דער הייסניגער שניידער מיט גאָל און האָט הנאה — נאָר מע וועט אונז ברענגען אין אזא מין אָרט, וואָס מע רופט דאָס „עליס אַיילאַנד". דאָרט וועט מען אונז פאַרשפּאַרען ווי די קעלבלעך אין אַ שטאַהל, ביז אונזערע פריינד און באַקאַנטע וועלען זיך אַמאָל דערמאָנען קומען אונז אַראָפּנעמען"...

פיני שפּרינגט אַזש אונטער: „עס איז דיר אַיין אַנטיק מיט דעם אידען! בראַש ווייסט אַייך דער דאָזיגער חייט פון אַלע שווערע הערצער! ניט אזוי אַלט, ווי געניט! אָט ווייסען מיר אויך, אז ס'איז דאָ אַ קעסעל-גאַרדען, מיין איך אַ „עליס אַיילאַנד", פון דעסמוועגען האָב איך ניט געהערט פון קיינעם, אז „עליס אַיילאַנד" איז געשטעלט געוואָרען דערויף, מע זאָל האַלטען מען-משען אזוי ווי קעלבלעך"... וואָס ווייטער היצט זיך אונזער פיני

III

אין געפענוגיש

III

אין געפענגעניש

א.

ניט אומזיסט האָט אונזער חבר פּיני געוואָרפֿען איין אומ־חן אויף „עליס איילאַנד“, גרייט געווען מאַכען דערויף אַ ליעד און צעקריגעט זיך מיט מיין ברודער אליהו. דעם כּעס האָט ער אָבער נעהאַלטען אין זיך. פּיני האָט ניט געוואָלט, אַז דער הייסניגער שניידער זאָל וויסען, אַז ער, פּיני, איז ניט צופריעדען מיט אַמע־דיקע. האָט ער זיך געמאַכט האַרץ. נאָר אינוועניג האָט דאָס איהם געברענגט מיט סכּנות. „סטייטש־סטייטש“, מע זאָל נעמען מענטשען און איינשפּאַרען זיי, ווי סקאָט, ווי אַרעסטאַנטען, ווי געפּאַנגענע!“ — אזוי האָט ער גע'טענה'ט שטילערהייט מיט אליהו'ן נאָכדעם, ווי מע האָט אונז געבראַכט צו פיהרען אויף „עליס איילאַנד“. קומט־אויס, אַז דער הייסניגער שניידער איז געווען גערעכט. ער האָט פריהער נביאות געזאָגט, אַז ס'וועט אזוי זיין. נישמעהר, ער האָט אַביסעל איבערגעחאַפט די מאָס. ער האָט געזאָגט, אַז מע וועט אונז איינשפּאַרען אין אַ שטאַהל. צום סוף האָט מען אונז אַריינגעפיהרט אין אַ גרויסער ליכטיגער שטוב און מע האָט אונז געגעבען עסען און טרינקען און אַלסדינג אומזיסט, וואָהן געלט. גוטע ליעבע מענטשען! נאָר וואָס דען? איידער מיר האָבען דערלעבט צו קומען צו דער דאָזיגער שטוב —

ארויסגעשלעפט פון קעשענע און געשענקט מיר איין אַראַנדזש. דאָס הייסט, אַ מאַראַנץ. פאַרבליבען ביי איהם פונ'ם שיף. אויפ'ן „פרינץ אלבערט" האָט מען אונז געטיילט אלע טאָג מאַראַנצען. אַראַנדזשעס רופט מען עס דאָרט. ווער עס האָט געוואָלט, דער האָט געגעסען. ווער ניט — דער האָט זיין מאַראַנץ באַהאַלטען, אז קיינער זאָל ניט זעהען, ווייט אין קעשענע. איך האָב מיינע ניט באַהאַלטען. ווי אזוי קאָן מען זעהען אזא פרי און ניט אויפֿ-עסען? — נאָר העכער פון אלע האָט אויסגעדריקט זיין גדולה אונזער חבר פּיני. ער האָט געזאָגט צו אונז אלע:

— נו? ווער איז קלוג? איך, צי איהר? האָב איך ניט געזאָגט, אז דאָס האָבען שונאים אויסגעטראַכט אויף אַמעריקע, אז מע לאָזט ניט אַריין אַ מענטשען, וואָס האָט פאַרוויינטע אויגען? מענטשען לעדיגנעהערס, ליגנערס, באַרעדערס, לשון-הרע'ניקעס, ביזע צינגער, ליידאַקעס, פאַרכעס! זיי וועלען שוין באַלד אויס-טראַכטען אויף אַמעריקע, אז מע טרייבט צו דער שמד. וואו איז ערגיז דער הייסנער שניידער, א רוח אין זיין טאטענ'ס ביינער אַריין?...

האָט זיך, הייסט דאָס, אונזער פּיני וויעדער איבערגעבעטען מיט אַמעריקע.

ג.

פון גרויס אימפעט האָבען מיר זיך אין דער בהלה נאָר ניט אַרומגעקוקט, אז פון אונזער קאָמפּאָניע פעהלט איינער. דאָס איז געווען מיין חבר מענדעל. די ערשטע האָט זיך אַרומגעזעהן דוקא ברכה. זי האָט זיך אַ חאַפּ געטהאָן און אַ פלעסק געגעבען מיט די הענט: „וועה איז מיר — וואו איז דער לאָשאַק?" „א רונער האָט מיך דערשלאָגען!" — זאָגט די מאַמע, און מיר האָבען זיך אלע אַ וואָרף געגעבען זוכען מענדעלען. און מענדעל איז ניטאָ. פאַרפאַלען, ווי אין וואַסער אַריין.

טאטע-פאטער! דורך א לאנגער בריק מיט טירעלעך ביי די זייטען זענען מיר דורכגעגאנגען איינציגווייז. אויף יעדען טריט האָט אונז אָפגעשטעלט איין אנדער אָנשיקעניש מיט א קנעפעל, באַ-קוקט, באַטראַכט, באַזוכט, באַטאַפּט. פריהער פון אַלסדינג האָט מען מיט אַ ווייס פאַפיערעל אונז איבערגעקעהרט די ברעמען אויף דער לינקער זייט, באַטראַכט די אויגען. דערנאָך די איבעריגע אברים. און יעדער באַזונדער שטעלט-אָועק אויף אייך אַ צייכען מיט עפּיס אַ קריידעל און טהוט אייך אַ ווייז מיט דער האַנט, וואוהין איהר זאָלט געהן — רעכטס אָדער לינקס. דערנאָך זענען מיר ערשט אַריינגעקומען אין יענער גרויסער שטוב, וואָס איך זאָג אייך. און ערשט דאָרט האָבען מיר זיך אָפגעזוכט איינס דאָס אנדערע. ביז דעמאָלט זענען מיר געווען צעטומעלט און נישט געקאָנט געפינען זיך. און צעשראָקען זענען מיר געווען, ווי די קעלבער, ווען מע פיהרט זיי צו דער שחיטה.

ב.

וואָס האָבען מיר, מיינט איהר, מורא געהאַט? די גאַנצע מורא אונזערע איז געווען — דער מאַמע'ס אויגען: וואָס וועט זיין מיט איהרע רויטע פאַרווייגטע אויגען? לאָזט זיך אויס, אַז איהר האָט מען ווינציגער פון אַלעמען געקוקט אין די אויגען אַריין. — דאָס האָט ער זיך געמיהט, דער טאטע אייערער, אַ ליכ-טיגען גן-עדן זאָל ער האָבען! ... — אזוי האָט געזאָגט די מאַמע און האָט אונז אַלעמען אַרומגענומען און צעווייגט זיך אַזש פאַר פרייד. זי האָט גאָר ניט געוואוסט וואָס צו טהון פאַר וואוילטאָג. און אויך מײן ברודער אליהו איז געוואָרען גאָר איין אנדער מענטש. אזוי האָט ער אַ טבע, אַז בעת מע לויפט, מע פאָהרט, מען איז צעטראָגען, לאָזט ער אויס זיין גאַנץ ביטער האַרץ צו מיר. עס פליהען פעטש, ווי האָלץ. און ברכה העלפט איהם אונטער מיט אַ קללה. איצט איז אויף איהם אַ נייע הויט געוואָרען. ער האָט

שניידער מאכט זיך ניט וויסענדיג. ער טהוט און דרש'ענט, גלייך ווי עמיצער פרעגט ביי איהם. ער לעגט אונז שטיינער אויפ'ן הארצען. ער רעכענט-אויס א גאנץ צעטעל פון צרות, יסורים און לייד, וואָס מיר האָבען נאָך אויסצושטעקן. מע וועט ביי אונז, זאָגט ער, פריהער נעמען די אַדרייסים פון אונזערע פריינד אָדער באַקאנטע. דערנאָך וועט מען ביי אונז נעמען, זאָגט ער, געלט אויף צו קלאָפּען אַ דעפּעש צו אונזערע באַקאנטע און וואַרטען, ביז עמיצער וועט אַמאָל קומען. און ערשט דעמאָלט, זאָגט ער, ווען יענער וועט זאָגען, אז ער קען אונז און ווייסט אינז און איז ערב פאַר אונז, אז מיר וועלען דאָ זיין גוט און פרום צו גאָט און צו לייטען, וועט מען אונז, זאָגט ער, אַרויסלאָזען פון געפענגעניש.

פאַרשטעהט זיך, אז אונזער חבר פּיני צינדט זיך אָן, ווי אַ שוועבעלע. ער קוקט אויף מיין ברודער אליהו און רעדט צום שניידער. ער פרעגט ביי איהם נאָר איין זאך: פון וואַנען איז ער דאָס אַזוי געניט אין די זאַקאַנעס פון „עליס איילאַנד“? ענט-פערט איהם דער שניידער, אז ער האָט זיך באַקענט דאָ אויפ'ן שיף מיט איינעם איין עמיגראַנט, וועלכער איז שוין געפאָהרען קיין אַמעריקע דריי מאָל הין און צוריק. דאָס מיינט ער, אַפנים, די „גערויכערטע ליולקע“. פון איהם איז ער דאָס געוואויר גע-וואָרען אלע דינים און מנהגים. און ניט נאָר דאָס אַליין. ער האָט פון דער „גערויכערטער ליולקע“ גענאָשט נאָך אַ סך, אַ סך זאַכען, וואָס זענען שייך צו אַמעריקע. אַזוי, אז ער פאָהרט אַהין שוין אַ פאַרטיגער, איין אַמעריקאַנער. ער ווייסט שוין אפילו, ווי אַזוי צו רעדען אויף אַמעריקאַנער לשון. צום ביישפּיעל: „טשיקען“, „קיטשען“, „שוגער“, „מיסטער“, „בוטשער“, „בריטש“. וואָס דאָס באַדייט — וויל ער ניט זאָגען. אז מיר'ן זיין אויפ'ן אָרט, זאָגט ער, וועלען מיר שוין אַליין געוואוירע ווערען וואָס דאָס איז. פּיני טהוט אַ מאַך מיט דער האַנט און טרעט-אָפּ אויף אַ זייט, ווי איינער רעדט: „עלעהיי אַ הונט בילט“...

שפעטער האָט זיך אַרויסגעוויזען, אַז שולדיג איז ער אַליין. טאַקסי מענדלעך, מיין איך. ביי'ם פאַרהער האָט ער זיך שטאַרק פאַרפּלאַנטעט. קודם האָט ער זיך פאַרשטעלט, ווי דעמאָלט אין דייטשלאַנד, פאַר אַ שטומען. דערנאָך האָט ער מיט אַ מאָל אָנגעהויבען צו רעדען מורא'דיגע נאַרישקייטען. אָט האָט ער געזאָגט, אַז ער איז ערשט אַלט צעהן יאָהר, און אָט איז איהם אויסגעקומען צו זאָגען, אַז ער איז שוין בר־מצוה און אַז ער לעגט שוין תּפּילין. און צום סוף האָט ער זיך מודה געווען און אויסדערצעהלט פאַר די קנעפּלעך דעם גאַנצען אמת: אַז ער איז אַ פאַרלוירענער. דאָס הייסט, אַז ביי'ם אַריבערהאַפּען זיך איבער דער גרעניץ האָבען טאַטע־מאַמע איהם ערגיץ אין דייטשלאַנד פאַרלוירען, און אַז מיר האָבען איהם פּרילאָנטשעט. און אַז ער קאָן נישט אָנרופּען דעם ריכטיגען אָרט און אַדרעס פון זיינע עלטערען, ווייל ער ווייסט אַליין נישט. ער זאָל וויסען, זאָגט ער, וואו זיי זענען, דאַרף ער נישט קיינעמ'ס לאַססען. ער וואָלט אַליין, זאָגט ער, צו זיי נעטראָפּען. האָט מען איהם דעריבער איינגעשפּאַרט, מיט נאָך אַזעלכע ווי ער, אין אַ באַזונדער חדר. מע וועט זיי שפעטער אַלע אינאיינעם צוריקשיקען.

ד.

דערהערט אַזאַ מעשה, האָבען מיר זיך אַרויסגעשטעלט אַלע פאַר דעם אומגליקליכען מענדלען. די מאַמע האָט געמאַכט אַ נוואַלד. זי וועט דאַרפּען אָפּגעבען די־זחשכּון פאַר אַ לעבעדיגען יתום. וואָסער באַגעגענט זי זיך אַמאָל דאָ מיט זיינע טאַטע־מאַמע — וואָס וועט זי זיי זאָגען?

— וואַרט־אויס אַ קאַפּעטשקעלע — איהר זענט נאָך מיט זיך אַליין אויך ניט פאַרטייג... — אַזוי זאָגט צו איהר דער הייסניגער שניידער. „ויבואּ המן!“ — זאָגט פּיני און קוקט בייז אויפ'ן שניידער. ער איז גרייט איהם אָנחאַפּען פאַר'ן גאָרגעל. דער

1.

אויף אַדרייסים לייענען אַיז, פאַרשטעהט זיך, פּיני מעהר בריה פון אונז אַלעמען. נעמט ער צו ביי אליהו'ן דאָס פאַפּיערעל, טראָגט דאָס צו צום שפּיץ נאָז און לייענט די אַדרייסים מיט דעם ניגון, ווי מע לייענט תנאים אויף אַ קנס-מאַל. פאַרשטעהט מען אָבער ניט וואָס ער זאָגט. עס קומט-אויס ביי איהם יעדעס וואָרט קאַפּויר. רייסט-אַרויס ביי איהם אליהו דאָס פאַפּיערעל מיט די אַדרייסים און גיט עס איבער דעם „קנעפעל“. זאָגט דאָס „קנע-פעל“ צוויי ווערטער: „אַל-דייט. ווייסען מיר ניט וואָס דאָס באַדייט. זאָגט אונז דער הייסנער שניידער, אז ער ווייסט. די ווערטער „אַל“ און „רייט“ איז, זאָגט ער, אַלץ איינס, ווי, למשל, ביי אונז די ווערטער: „מילא בקיצור“. אָדער „מהכתיתי“. אָדער „נרנו“. דאָס הייסט, עס וועט שוין זיין ווי געוואונשען.

דערנאָך האָט מען גענומען ביי אונז קליינגעלט און מע האָט אוועקגעקלאָפט צוויי דעפעשען. איין דעפעש צו משה דעם איינ-בינדער מיט זיין ווייב פעסי די גראָבע. די אנדערע — צו יונה דעם בעקער. און אַליין האָבען מיר זיך דערוויילע מכבד געווען מיט אַ גוטען אָנבייסען. דער אָנבייסען איז געווען ניט אזוי פויגעלדיג. דאָס ביסעל טיי, וואָס מע האָט דערלאָנגט, האָט ברכה געזאָגט, אז מע קאָן עס שניידען מיט אַ מעסער. דערפאַר האָט אונז דער אָנבייסען ניט געקאָסט גאָרנישט ניט. אויף „עלים אילאנד“ באַקומט מען, ווי איך האָב אייך שוין געזאָגט, אַלץ אומזיסט. איבערגעחאַפט דעם הונגער, האָבען מיר גענומען וואַר-טען אויף אונזערע פריינד און באַקאנטע.

2.

ניט אזוי ניד טהוט זיך עס אָבער, ווי עס רעדט זיך. עס זענען אונז גוט די אויגען אַרייס, ביז מיר האָבען דערלעבט צו זעהען אַ באַקאנטען. די ערשטע איז געקומען אונזער שכנה פעסי די גראָבע

ה.

מיינט איהר, אז עס איז ניט געווען אלסדינג אקוראט, ווי דער הייסנער שניידער האָט אונז פירגעזאָגט? — נישט גער מינערט אַ האָר! אז מיר זענען דורכגעגאנגען די שבעה מדורי גיהנם פון די דאָקטוירים, האָט מען אונז אַ פּרעג געגעבען, וועמען האָבען מיר אין אַמעריקע? שטעלט זיך אַרויסעט פריהער די מאַמע: „פּרעגט בעסער, וועמען האָבען מיר דאָ ניט?“ און זי איז גרייט שוין אויסצורעכענען ביי די נעמען אלע אונזערע פריינד און באַקאנטע. אַ חיות אַ קוק צו טהון אויף מיין מאַמע אַצינד, נאָך דעם, וואָס מע האָט זי דורכגעלאָזט מיט איהרע פאַרווייניטע אויגען. מיין מאַמע איז שוין ניט קיין יונגעטשקע, נאָר זי איז נאָך מלא חן. איך האָב שוין לאַנג ניט געזעהען, די מאַמע זאָל אזוי שיינען, ווי זי שיינט אַצינד. לאָזט זי אָבער מיין ברודער אליהו ניט רעדען. די אַדרייסים זענען, זאָגט ער, ביי איהם פאַר שריבען אויף אַ שטיקעל פאַפּיער. ווייסט ער בעסער. מישט זיך אַריין פיני און זאָגט, אז מע פּרעגט נעמען, ניט קיין אַדרייסים. האַקט איהם אָפּעט ברכה און זאָגט, אז בסך־הכל האָט ער, פיני הייסט עס, קיינעם ניט אין אַמעריקע. די אלע פריינד און באַקאנטע זענען אונזערע פריינד. ווערד פיני אָנגעצונדען און פּרעגט ביי איהר אַ קשיא: „מיט וואָס, למשל, איז פּעסי די גראַבע, אָדער איהר מאַן משה דער איינבינדער, אונז מעהר שמעלעקע, ווי איהם?“ ענטפערט איהם ברכה, אז פּעסי'ן האָט זי אין דער ערד. אז זי זאָגט קרובים, מיינט זי דאָס איהר טאַטע יונה דעם בעקער. לאָזט זיך אויס, אז גערעכט איז אליהו. זיי פּרעגן נישט אויף באַקאנטע. זיי פּרעגן אויף אַדרייסים. און עס הויבט זיך אָן אַ חתונה מיט אַדרייסים.

וואָס מע מאַכט? און וואָס הערט זיך אויף דער וועלט? און ווי אזוי לעבט זיך עס אָט דאָ, אין אַמעריקע? איך, למשל, געהאָווט ווויסען, וואו איז ווּשתי? וואָס טהוט מיין שוועגערין'ס שוועס-טערעל אַלטע? (מע האָט זי מיר גערעדט אַמאָל, אויב איהר גע-דענקט, פאַר אַ כלה). און די גאַנצע פאליאָסטערע וואָס מאַכט? נאָר געה שריי חי וקיים, אז מע קאָן ניט אַ ריהר טהון זיך. מע האַלט אונז פאַרשפּאַרט. זעהען — זעהען מיר זיך דורך די גראַ-טעס, אזוי ווי אַרעסטאַנטען, אזוי ווי געפאַנגענע, אָדער אזוי ווי חיות...

ט.

אַ רחמנות געבאָך אויף אונזער חבר פּיני. ער קאָן אונז ניט קוקען גלייך אין די אויגען אַריין. ס'איז איהם אַ בזיון פאַר אַמעריקע. איהר וואָלט געמעגט שווערען, אז ס'איז זיין אַמעריקע, און ער דאַרף אָפּגעבען דערפאַר דין-וחשבון. אָט פון דעמאָלט אָן האָט ער געוואָרען איין אומ-חן אויף „עליס איילאָנד" און האָט צוגעטראַכט דעם גראַם, אז „דאָס שטיקעל לאַנד געהערט צו איינעם אלי, וואָס איז אַ גאָר ביז דער סטעלי"... און דעריבער פאַרדריסט עס מיין ברודער אליהו, מחמת ער הייסט דאָך אויך אלי. צע-אַמפּערט מען זיך און מען הויבט אָן צו קריגען זיך. מיט זיך אַריין ברכה, און דוקא פון פיני'ס צד, און זאָגט מיט אַ משל, ווי איהר שטייגער איז, אז „פאַר אַ געשלאָגענעם הונט ווייזט מען ניט קיין שטעקען"... וואָס מיינט זי דערמיט?

מיט איהר מאן משה דעם איינבינדער. דאָס הייסט, געזעהען האָבען מיר זיי ניט — מיר זיצען דאָך איינגעשפּאַרט. נאָר מע האָט אונז געלאָזט וויסען, אז ס'איז געקומען צו אונז אַ דיקע פרוי מיט איהר מאן. האָבען מיר שוין פאַרשטאַנען, אז דאָס דאַרף זיין פעסי מיט איהר משה'ן. מע לאָזט זיי ניט צו צו אונז. מע האַלט זיי דאָרט אויפ'ן פאַרהער. קרענקט דאָס אונז זעהר. גיט מען אונז איין עצה, מיר זאָלען אונטערשמירען די שומרים, וואָס ביי דער טיר, וועט מען אפשר זיי יאָ צולאָזען. לאָז זיין האַמטש פון דער ווייטען. זאָגט אָבער אונזער חבר פּיני, אז אַמעריקע איז גיט „ריסענלאַנד". אין אַמעריקע שמירט מען גיט. זאָגט דער הייסינער שניידער (אומעדום איז ער דאָ), אז די גאַנצע וועלט איז איין שטאָרט. „כסף וזהב מטחר ממזרים"... פּיני בלייבט אַהן לשון.

ח.

אודאי איז דער הייסינער שניידער געווען גערעכט. עס האָט אונז געקאָסט אַ קוואַדער (אַזאַ מטבע פון אַ פערטעל טאַלער), און מיר האָבען געזעהען דורך די גראַטעס אונזער שכנה פעסי. דאָס רויטע פנים איהרס מיט דעם פעטען גוידער האָבען געשוויצט. געשמייכלט צו אונז פון דער ווייטען. די מאַמע האָט צו איהר געשאַקעלט מיט'ן קאַפּ, און ביידע האָבען געוויינט מיט טרערען. הינטער איהרע ברייטע פלייצעס האָט אַרויסגעקוקט איהר מאן, משה דעם איינבינדער. שוין גיט אין אַ קאַשקעט, ווי אין דער היים, נאָר אין אַ קאַפּעליש גאָר. אין אַ מינוט אַרום האָט זיך באַוויזען אויך יונה דער בעקער מיט די בייזע אויגען. יונה האָט זיך ווינציגוואָס פאַרענדערט. נאָר די באָרד — אויַוועה! די באָהר! ... זיין ווייב, פון דער רעטאָנדע איז אויך געקומען. מע וויל זיך אָפּגעבען שלום-עליכם, מע וויל זיך אַרומנעמען, האַלזען זיך, קושען זיך. מע וויל זיך צעפרעגען איינס ביי דאָס אַנדערע,

IV

א ים פון טרערעז

IV

א ים פון טרערען

א.

טאָמער איז קאָרג די אייגענע צרות, יסורים און פיין, האָט אונז גאָט באַשערט פרעמדע צרות אויף עלים איילאָנד. טאָמער איז קאָרג געווען די טרערען, וואָס מיין מאַמע האָט פאַרגאַסען פון זינט מיין טאָטע איז געשטאָרבען און פון זינט מיר שלעפּען זיך אַרום איבער דער וועלט ביז צו היינטיגען טאָג, באַדאַרף זי איצטער וויינען און טרערען ניסען אויף די אומגליקען, וואָס מיר זעהען זיך אָן אַטאָדאָ, אויף עלים איילאָנד. אַלע מינוט שיקט איהר גאָט צו אַ נייעם חורבן. די מאַמע געמט זיך יעדע זאך צום האַרצען. זי ברעכט די הענט. זי באַהאַלט דאָס פנים און וויינט זיך אויס שטילערהייט.

— דו זינדיגסט, מאַמע! — זאָגט צו איהר מיין ברודער אליהו, און מיר דאַכט זיך, אז ער איז גערעכט. וואָס האָט זי צו וויינען? מיר שלעפּען זיך שוין מעהר גיט איבער דער וועלט, ווי מיר האָבען זיך געשלעפּט ביז אַהער. די נסיעה אויפ'ן ים זענען מיר, דאַנקען גאָט, אויך איבערגעקומען. מיר זענען שוין כמעט אין אמעריקע. נאָך אַ שעה, נאָך צוויי שעה — און מיר זענען

ג.

צי, אשטייגער, ווי געפעלט אייך אזא געשיכטע? מיט אונז פאָהרט אַ אַידינע, הייסט זי צביה. איז זי איין עגונה. דער מאַן האָט זי אוועקגעוואָרפֿען שוין לאַנג. האָט זי צעשיקט בריעף איבער אלע עקען פֿון דער וועלט. איז איהר אָנגעקומען אַ ידיעה, אז איהר מאַן איז ערגיץ אין צינצינאמע, אַ שטאָרט אזעלכע אין אמעריקע. פאָהרט זי דאָס אַהין איהם צו פאָסען. האָט מען איהר געגעבען איין עצה נאָך אויפ'ן שיף, אז זי זאָל אַרויסרופֿען גלאַט אַ אידען פֿון ניריאָרק, וואָס זאָל זאָגען, אז ער איז דאָס איהר מאַן, וועט מען זי אַרונטערנעמען. די דאָזיגע עצה שטאַמט פֿון דער „גערויכערטער ליולקע“, וואָס איך האָב אייך שוין דערצעהלט וועגען איהם. דער הייסנער שניידער האָט אויך אַ סך מיטגע-האַלפֿען. די „גערויכערטע ליולקע“ האָט זיך אונטערגענומען צו שיקען איינעם אַ נאָהענטען פֿריינד, אז ער זאָל זיך אַרויסגעבען פֿאַר איהר מאַן... ס'איז געקומען צום שפיץ, ביי'ם פֿאַררער, האָט זיך אַרויסבאַוויזען, אז די גאַנצע מעשה איז אַ שווינדעל. דער איד איז אַ באַווייבטער און קעהרט זיך אזוי אָן מיט דער עגונה, ווי איהר קעהרט מיר אָן אַ פעטער. וועה-וועה, וואָס עס האָט זיך אָפּגעטהאָן! גאַנץ עלים איילאָנד איז געגאַנגען האָדאָראָם. אונזער חבר פֿיני האָט דערלעבט אַ נקמה אין דעם הייסנער שניידער. און האָטש אין האַרצען איז פֿיני גולן אויף עלים איילאָנד, למאי מע האָט אונז פֿאַרהאַלטען, נאָר אַרויסבאַוויזען דאָס פֿאַר'ן הייסנער שניידער — אַ מכה! אדרבה, ער האָט זיך נאָך גערייצט מיט איהם:

— נו, פֿאַני חייט? האָב איך נישט געזאָגט פֿריהער, אז אמעריקע איז נישט ריסענלאַנד? אין אמעריקע געהט נישט אָן קיין שווינדעל, קיין חכמות און קיין דריידלעך? קאָלומבוס, לעבען זאָלסט דו!

פריי. נאך ווי אזוי זאל מען ניט וויינען, אז מע זעהט פאר זיך אזוי פיעל אומגליקען? אזוי פיעל טרערען? א ים פון טרערען?

איבערדערצעהלען אייך אלע אומגליקען, וואָס מיר האָבען זיך אָנגעזעהען אויף עליס איילאנד, באַדאַרף איך אוועקציעצן מיט אייך אַ טאָג מיט אַ נאַכט און דערצעהלען, דערצעהלען און דערצעהלען.

ב.

אַשטײַגער, וואָס וועט איהר זאָגען אויף אזא מעשה? טאַטע־מאַמע און פיער קינדער זענען פאַרהאַלטען געוואָרען, ניט אַהער, ניט אַהין. וואָס איז די מעשה? ביי'ם פאַרהער האָט זיך אַרויס־געוויזען, אז זייערס אַ קינד, אַ מיידעל פון אַ יאָהר צוועלף, קאָן ניט צעהלען אויף צוריק. מע פרעגט זי: „וויפיעל ביזט דו אַלט?“ זאָגט זי: „צוועלף יאָהר.“ פרעגט מען זי וויעדער: „וויפיעל ביזט דו אַלט געווען פאַראַיאָהרען אין דער צייט?“ ווייסט זי ניט. זאָגט מען איהר: „צעהל פון איינס ביז צוועלף.“ צעהלט זי. זאָגט מען איהר: „צעהל פון צוועלף צוריק ביז איינס.“ קאָן זי ניט. ווען מע פרעגט ביי מיר אזא זאַך: צעהל, — צעהל איך דאָך ווי אַ וואַסער: צוועלף, עלף, צעהן, נייען, אַכט, זעבען, זעכס, פינף, פיער, דריי, צוויי, איינס. אַ טייערע מציאה! איז גע־בליבען, אז מע קאָן דאָס מיידעל קיין אַמעריקע ניט אַריינלאָזען.

פרעגט זיך: וואָס וועט זיין מיט איהר טאַטע־מאַמע און מיט די איבעריגע קינדער? — צוזעהען דעם צער פון פאָטער און מוטער און דעם רחמנות פון דעם קינד — דאַרף מען זיין פון שטיין, מע זאל ניט צעגאַנגען ווערען. וויינט די מאַמע אויף זיי קוקענדיג, און מיין שוועגערין ברכה און אונזער פיני'ס ווייב טייבעל וישען אויך די אויגען.

זיין קעצעלע. דערביי ניסט זי שוין מיט טרערען, און מיין מאמע ווישט די אויגען. לאך איך פון זיי ביידען — וואס דארף מען וויינען? און איך נעם קעצעלען אויף די הענט. און איך האָדעווע זי מיט שטיקלעך עפעל און מיט אַראַנדזשעס, מאַראַנצען הייסט עס, גלייך אין מויל אַרײַן. קעצעלע קוקט מיר אין די אויגען, לאַכט צו מיר און גלעט מיך מיט איהר קליין סאַמעטען הענטעל. און איך קוש איהר די קליינע וואַרעמע פינגערלעך. אַ שאַד, וואָס איך האָב ניט קיין קעסטעלע מיט פאַרב. איך וואָלט אויסגע- מאַהלט קעצעלען אויף פאַפיער מיט איהרע געגריזעלטע זיידענע הערעלעך, מיט איהרע בלויע שענע אויגעלעך און מיט איהר פנימ'על פון אַ מלאך. מיין חבר מענדעל לאַכט פון מיר, וואָס איך האָב צו טהון מיט אַ קוקלע. ביי איהם איז זי אַ „קוקלע“!

איז זיך מיישב קעצעלע שוין נאָהענט צו אַמעריקע און ווערד קראַנק און... עס געהט מיר איבער אַ פראָסט איבער'ן לייב, אַז איך דערמאן זיך אין יענער צייט. אַ שטיק פון מיין לעבען האָט אוועקגענומען ביי מיר אַט דאָס קינד. איך קאָן נאָר וועגען דעם ניט רעדען, ניט טראַכטען אפילו. שלעפט מיך ניט פאַר דער צונג, איך זאָל אייך זאָגען, וואָס מע האָט געטהאָן מיט קעצעלען... איך וועל אייך נאָר דערצעהלען דעם רחמנות פון דער יונגער מוטער, בעת מיר זענען אָנגעקומען אויף עלים איילאנד. זי האָט ניט געוויינט. אויף אַלעמען האָט זי געקוקט מיט גלעזערנע פאַר- גליווערטע אויגען. וואָס מע האָט זי געפרעגט, האָט זי ניט גע- ענטפערט. מע האָט מורא, אַז דאָס ווייבעל איז געריהרט... מע וועט זי צוריקשיקען. מיין מאַמע לעגט אַיין די וועלט. מיין ברודער אליהו איז אויסער זיך. ער קאָן שוין ניט אַריבערטראָגען דער מאַמע'ס טרערען. און פּיני באַהאַלט זיך עפּים. מע זעהט איהם ניט...

האָט ער אָבער געחאָפּט אַ מיאוס'ען פּסוק פון מיין מאַמע.
און נאָך מעהר — פון מיין ברודער אליהו'ס ווייב ברכה. און
זיין אייגען ווייב טייבעל האָט אויך צוגעלעגט אַ קנייטעל. די
ווייבער האָבען איהם שיער די אויגען נישט אויסגעדראָפּט, למאי
ער לאַכט אָפּ פון מענטשען, וואָס עס גיסט זיך בלוט פון זיי.
און ווי אויף צוֹלֶהכֵּים, האָט די מאַמע זיך באַפֿריינדעט מיט
דער עגונה, געוואָרען מיט איהר, ווי שוועסטער. איצט שיקט מען
די עגונה אָפּ צוריק, און דער איד, וואָס האָט זיך אַרויסגעשטעלט
פאַר איהר מאַן, וועט אויך קיין האָניג נישט לעקען. דערווייל האָט
מען זיי ביידען פאַרהאַלטען, און מיין מאַמע איז דערפון אויס
מענטש.

ד.

אַ יונג ווייבעל, בלוט און מילך, פאַהרט קיין באַסטאָן צו
איהר מאַן. האָט זי אַ קינד, אַ מיידעלע מיט געגרייזעלטע הערער-
לעך, אַ בילד. הייסט עס קעצעלע. דער אמת'ער נאָמען איזהער
איז קיילע, נאָך איהר באַבע. נאָר מע האָט זי פאַרצויגען „קע-
צעלע“. קעצעלע איז נאָך דריי יאָהר נישט אַלט. נאָר עס לויפט
אַרום און רעדט און זינגט און טאַנצט. „פרינץ אַלבערט“ איז פול
מיט דעם קינד. קעצעלען האָבען אַלע ליעב. מע האַלזט דאָס
און מע קושט דאָס און מע נעמט דאָס איבער פון האַנט צו האַנט.
קעצעלע! קעצעלע! מיט אונז איז דאָס דאָזיגע ווייבעל געוואָרען
נאָר נפש אחת. זי איז נישט אָפּגעטראָטען פון דער מאַמע אויף
אַ מינוט. זי האָט איהר אויסדערצעהלט אינגאַנצען איהר האַרץ.
איבערגעלייענט אונז אַלע בריוולעך, וואָס איהר מאַן שרייבט צו
איהר. העכער דריי יאָהר אַז זיי האָבען זיך נישט געזעהען. ער
קען אפילו נישט דאָס קינד. ער האָט דאָס נאָך קיינמאָל נישט גע-
זעהען. ער חלומ'ט פון דעם טאָג ווי נאכט. ער קאָן זיך גאָר נישט
פאַרשטעלען, ווי אזוי ער וועט מיט אַ מאָל דערזעהען זיין קינד,

פון טשודנאָוו — א יתומה, לאה איז איהר נאָמען. א שוואַרץ-
 חנ'עוודיגע און א צוגעלאָזטע. דעם גאנצען וועג, וואָס מיר זענען
 אויפ'ן שיף, איז זי מיט אונזערע ווייבער, מיט ברכה'ן און מיט
 טייכלען, איין זעל, איין נשמה. דורך זיי ווערען מיר געוואוירע,
 אז לאה איז איין עלענדע, האָט קיינעם ניט אין לאַנד. פון קליינ-
 ווייז-אויף ארבייט זי. זי האָט זיך צונויפגעשלאָגען אביסעל געלט
 און פאָהרט עס קיין אמעריקע. זי קאָן ניט זיין מעהר אין טשוד-
 נאָוו. מע האָט דאָרטען גע'הרג'עט איהר טאטען אין פאָגראָם.
 איהר מאמע איז פאר צרות געשטאָרבען. זי איז געבליבען, ווי
 אויפ'ן וואסער. גוטע מענטשען האָבען זיך אויף איהר דערבאָ-
 רעמט, אויסגעלעהרענט ארבייטען. זי ניהט און שטעפט און
 שטיקט און פרעסט — „גאלדענע הענט“, זאָגט אויף איהר די
 מאמע. אלע זענען זיכער, אז אין אמעריקע וועט מען לאה'ן אַפ-
 גילטען פאר איהר ארבייט. און א חתן וועט זי דאָרט קריגען —
 דעם בעסטען. לאה לאָזט אראָפּ די אויגען און ווערד רויט, ווי
 פייער... די צרה איז — זי האָט ניט קיינעם אין אמעריקע, ווער
 ס'זאָל זי אַרונטערנעמען. האָט זיך געפונען אויף „פרינץ אל-
 בערט“ א יבחר. לייווער באַך. ער איז א סטאָליר און פאָהרט צו
 זיינעם א פעטער אין שיקאַגאָ. לייווער איז מגושם. ער איז א
 געלער און האָט גראָבע צווייענדיגע ליפען, נאָר איך האָב איהם
 ליעב פאר זיינע ליעדער. ער זינגט אויסגעצייכענט אידישע ליע-
 דער. איז געבליבען: אזוי ווי לייווער האָט ווער סע זאָל איהם
 אַרונטערנעמען און לאה האָט קיינעם ניט, זאָל ער, לייווער באַך,
 זאָגען, אז לאה קעהר איהם אָן א כלה... פארשטעהט זיך, אז דאָס
 שמד-שטיק וואכסט פון יענעם אידען, וואָס מיר רופען „די גערוי-
 כערטע ליוולקע“. און אזוי איז דאָס טאָקי געוועזען. ביי'ם פאָר-
 הער איז ער — דער חתן, זי — די כלה. דאכט זיך, גוט? לאָזט
 זיך אויס, אז אויף עלים איילאנד געהען ניט אָן אזעלכע שטיקלעך.
 וויבאלד אז חתן-כלה, באַדאָרף זיין א חופה. וויינט לאה מיט
 סכנות. רעדט מען איהר אויס דאָס האַרץ: „וואָס אהרט דיר,

ה.

איהר מיינט, אז נאָר אידען האָבען צרות אויף עלים איילאנד?
 גויים ווערען אויך ניט ווינציג אויסגעריסען. עס פאָהרט מיט אונז
 א גאנצע האַפטע איטאליענער. אלע אין סאַמעטענע הויזען און
 מיט הילצערנע שיד אויף די פיס. אז זיי געהען, קלאַפּען זיי,
 ווי די פערד מיט די קאָפּיטעס. וואוילע גויים. אויסגעצייכענטע
 מענטשען. נאָך מיר זענען זיי גאָר די כפרה. זיי רופען מיד מיט
 א מאָדנעם נאָמען: „פיקאַלאַ באַמבינאָ“. זיי זענען מיד מכבד
 מיט ניסלעך און מיט ראָזינקעס פון די סאַמעטענע הויזען-קעשענעס.
 און איך האָב דאָס דוקא ניט פיינט. רעדען קאָן איך ניט מיט זיי.
 מחמת זיי פאַרשטעהען ניט מיין לשון, איך פאַרשטעה ניט זייער
 לשון. נאָר מיר געפעלט, ווי זיי רעדען צווישען זיך. האַרט קומט
 אויס ביי זיי די ריש: „באָנא סערררא!“ „מיקאָקאָרראָ!“
 „פּרררעגאָ סינאָררע!“...

דאָרף זיך טרעפּען איין אומגליק. סאַמע צום רעכטען שפיין,
 אז ס'איז געקומען צום פאַרהער, האָט זיך איינער פון דער האַפטע
 אַרויסגעחאַפּט מיט אַ וואָרט. ער האָט דערצעהלט דעם אמת,
 אז זיי האָט אַרויסגערופּען אַ פאָדריאַטשיק אויף דער אַרבייט
 פון לאַנדראָן דורך אַ קאָנטראַקט ביי עפּיס אַ בריק. און דאָס, זאָגט
 מען, טאָר מען ניט אין אַמעריקע. וויל מען זיי אַפּשיקען צוריק.
 רעדען זיי אלע אינאיינעם, מאַכען מיט די הענט און קוועטשען די
 ריש: „סאָקּרראַמענטאָ!“... העלפט אָבער נישט קיין זאך. דער
 רחמנות אויף זיי איז זעהר גרויס. ביי עטליכע פון זיי האָב איך
 געזעהען טרערען אויף די אויגען.

ו.

מזל-טוב! מיר האָבען אַ חתונה אויף עלים איילאנד. פון
 וואַנען האָט זיך גענומען אַ חתונה? וועט איהר הערען. אַ מיידעל

איין עבירה, וואָס איך האָב ניט קיין בליישטיפט און קיין שטיקעל
פאָפּיער אויף אָפּצומאַהלען אונזער צונויפגעפרעסטע משפּחה, און
אויך די אלע איבעריגע איינגעשפּאַרטע עמיגראַנטען אויף עלים
אַיילאַנד, ווי זיי זיצען יעדער אויף זיין פעקעל. מע זיפּצט און
מע דערצעהלט זיך אויס איינס פאַר דאָס אנדערע דאָס ביטערע
האַרץ. אנדערע שווייגען שטיל. און אנדערע וויינען, באַדען זיך
אין טרערען. אין א' ים פון טרערען.

גארעלע? וועסט קומען אין שטאָדט, וועט ער דיר געבען גט, ביזט
 דו צוריק די לאה ווי געוועזען".... האָט זי מורא, טאָמער ניין?...
 נאָר ווערען אָפגעשיקט צוריק איז בעסער? בקצור, ס'איז אַ חופּה.
 אַ טרויעריגע חופּה. אָהן כל־זמר. נאָר מיט אַ רב, מיט אַ שמש
 און מיט טרערען, טרערען אָהן אַ שיעור. אַ ים פון טרערען.

ז.

גוט איז נאָר איין מענטשען. ווייסט איהר, וועמען? — דעם
 הייסנער שניידער. ער האָט דערלעבט אַ נקמה אין אונזער חבר
 פּיני. ווער איז צו איהם גלייך? זאָנען זאָנט ער גאָרנישט ניט.
 נאָר ער שפּאַנט אַרום פאַרביי אונז, גלעט זיך דאָס בערדעל, קוקט
 אויף פּיני'ן דורך זיינע שאַרפע ברילען. פּיני איז אָבער קליגער
 פון איהם. ער האָט אַריינגעשטעקט זיין שפיץ נאָז עפּים אין אַ
 ביכעל, זעהט כלומרשט ניט דעם שניידער. ער האָט איהם אין
 דער לינקער פּאה!

ח.

אַביסעל אַייגענע צרות, אַביסעל פּרעמדע יסורים פאַרשטעה־
 רען אונז די שמחה, וואָס מיר זענען אין אַמעריקע. מיר האָבען
 זיך אַזוי פּיעל אָנגעזעהען דאָ אויף דעם עלים אַיילאַנד און אָנגע־
 הערט, אַז מיר זענען מיער געוואָרען און האָבען זיך צוגויפּגע־
 שלאַנגען אונזער גאַנצע משפּחה קאָפּ אויף קאָפּ און געקוקט אַהין,
 אין דער גרויסער ראַשיגער שטאָדט אַרײַן, וואָס ליגט נאָך ווייט
 פון אונז. ווייסט איהר, ווי אַזוי מיר האָבען אויסגעזעהען? מיר
 האָבען געחאַפט דעם אָנבליק פון אַ סטאַדע שעפּעלעך, וואָס שטעהען
 צוגויפּגעפּרעסט אין פּעלד אין אַ הייסען זומער־טאָג, ניט ווייט
 פון די רעלסען פון אַ באַהן, און קוקען פאַרוואַנדערט, ווי די
 וואַגאַנעס לויפּען מיט אַ רעש פאַרביי און ווערען פאַרשוואַנדען.

v

מיט ביידע פים אויף דער ערד

V.

מיט ביידע פיס אויף דער ערד

א.

אויב איהר זענט קיינמאל ניט געפאָהרען אויפ'ן ים, אויב איהר זענט קיינמאל ניט געווען צעהן טעג מיט צערן נעכט אויפ'ן וואַסער, אויב איהר זענט קיינמאל ניט געווען געפאָנגען אויף „עליס איילאנד" און האָט ניט אָנגעזעהען זיך און ניט אָנגעהערט זיך מיט צרות, יסורים און פיין, און ניט געבאָדען זיך אינ'ם ים פון טרערען, און ניט אַרויסגעקוקט, מע זאָל אייך קומען אויס־לעזען, — אויב איהר האָט דאָס אַלסדינג אַליין נישט פאַרזוכט אויף אייערע אייגענע פלייצעס, וועט איהר ניט פיהלען דעם טעם, וואָס הייסט שטעהן מיט ביידע פיס אויף דער ערד. ווען איך זאָל ניט מורא האָבען פאַר מיין ברודער אליהו און ניט שעמען זיך פאַר לייטען, וואָלט איך אַנידערגעפאלען אויף דער ערד און וואָלט זיך איבערגעקוליעט דריי מאל מיט'ן קאָפּ אַראָפּ און מיט די פיס אַרויף. אזוי גוט און ליכטיג און פרייליך אויפ'ן האַרצען איז מיר געוואָרען, אז איך האָב דערפיהלט, אז איך שטעה מיט ביידע פיס אויף דער טריקעניש. איהר קאָנט פאַרשטעהן, אז אפילו אזא מרה־שחורה'ניק, ווי מיין ברודער אליהו, האָט שוין אויך באַקומען

וועט זיך אמאל פארבענקען נאך אונז! עס וועט זיין ביי אייך א רענדעל א איד. איהר וועט אונז רופען צוריק. נאך א מכה וועלען מיר צו אייך פאָהרען!....

ווער ווייסט, ביז ווי לאנג נאך אונזער פיני וואָלט זיך אזוי געקיהלט דאָס האַרץ, ווען יונה דער בעקער זאָל ניט אַרויפלעגען די האַנט אויף זיינע פלייצעס און א זאָג געבען צו איהם: — פיני! גאָט איז מיט דיר! צו וועמען רעדסט דו? צו די שטיינער? קום! מיר וועלען פארשפּעטיגען די פעררי! צי דו ווילסט דאָ בלייבען געכטיגען אויף עלים איילאָנד? מיר נעמען זיך צו די פעקלעך און לאָזען זיך געהן צו דער פעררי.

ג.

עס רעדט זיך אָבער נאָר אזוי. ניט אזוי גיך זעצען מיר זיך פאָהרען. איהר האָט פאָרגעסען, אז מיר האָבען אויף זיך א פעקעל — מיין חבר מענדעל. מע לאָזט דאָך איהם ניט אַרויס. און אַהן איהם קאָנען מיר זיך ניט ריהרען. די מאַמע זאָגט, אז זי וועט ניט קאָנען רוהיג זיין אין אַמעריקע, אויב חלילה מע שיקט דעם יתום אָפּ צוריק, גאָט ווייסט וואוהין. א גליק, וואָס מיר האָבען זיך אויף עלים איילאָנד דערשלאָגען צו אזאַ חברה, וואָס הייסט „הכנסת אורחים“. די חברה האָט אויף עלים איילאָנד איהרען אַ מענטשען. זעהר אַ גוטער מענטש און אַ צוגעלאָזטער. צו דעם דאָזיגען מענטשען האָט מען אונז אָנגעוויזען. פאַר איהם האָבען מיר דערצעהלט דעם גאַנצען אמת, וואָס מיט דעם בחור איז געשעהען. פאַרשטעהט זיך, אז גערעדט האָבען אלע אינאיינעם. האָט אונז דער מענטש אָפּגעהאַקט אין מיטען און פאַר געלעגט, אז מיר זאָלען צווישען זיך אויסקלויבען איינעם אַ רעדנער. נאָך אַ היבש שטיקעל צייט אין שפּאַרעניש איז געבליבען, אז רעדען זאָל דוקא ברכה, מיין ברודער אליהו'ס ווייב. פאַר וואָס

איין אנדער פנים. ער האָט געריבען אַ האַנט אָן אַ האַנט און אַ זאָג געגעבען צו אונז אַלעמען: „זענען מיר, הייסט עס, אין אַמע-ריקע?“ — „מיט'ן אויבערשטענס הילף, געלויבט זאָל זיין דער נאָמען זיינער!“ — זאָגט דערויף די מאַמע און טהוט אַ קוק אַרויף אויפ'ן הימל. דערנאָך לעגט זי צו מיט אַ טיעפען זיפּץ: „ווער עס לעבט, דער קומט. קומען קומט נישט נאָר דער, וואָס ליגט אין דער ערד“...

דאָס מיינט זי שוין דעם טאָטען. קיינמאָל און ערגיץ נישט פאַרגעסט זי נישט דעם טאָטען, איהר זאָלט זאָגען — אויף אַ מינוט.

ב.

נאָר מעהר פון אַלץ און שטאַרקער פון אַלע באַווייזט-אַרויס זיין פרייד אונזער חבר פּיני. דער איז — איך האָב מורא צו זאָגען — נאָר משוגע געוואָרען, פשוט אַראָפּ פון זינען. ער האָט זיך אַוועקגעשטעלט מיט'ן פנים צום ים און, אויפגעהויבען די רעכטע האַנט אין אַ קולאַק, האָט ער אַוועקגעלעגט אַ גאַנצען מענה-לשון:

— הערט צו, איהר חמורים, רשעים, שכורים, חליגאַנעס, פאַגראַמשטיקעס! דאָס האָבען מיר אייך צו פאַרדאַנקען, וואָס מיר געפינען זיך אַצינד אין אזא פרייער, גליקליכער מדינה! ווען נישט איהר מיט אייערע נזירות, רדיפות און פאַגראַמען, וואָל-טען מיר נישט געוואוסט פון קאַלומבוסען און קאַלומבוס וואָלט נישט געוואוסט פון אונז! איהר וועט דאָרטען לאַנג וואַרטען, ביז מיר וועלען קומען צו אייך צוריק! אזוי ווי איהר זעהט נישט אייערע אויהערען, אזוי וועט איהר שוין נישט זעהען אונז, ווייל איהר וועט לעבען! איהר וועט זיך אַמאָל אַרומקוקען, אז איהר האָט געהאַט אַ פאָלק ישראל און נישט געוואוסט, ווי צו שאַנעווען דאָס דאָזיגע פאָלק! איהר וועט האָבען אַ וויסטען סוף, אזוי ווי שפּאַניען האָט געהאַט. איהר וועט וויינען, ווי די קלויסטער-הינט. איהר

מיינט איהר אפשר, אז מענדלען האָט דאָס געריה'ט? עס הויבט זיך גאָר ניט אָן. מײן חבר מענדעל איז אזא נפש, וואָס ווערד ניט נתפעל פון קיין זאך. און דערפאר האָב איך איהם ליעב. דערמאָן איך מיך אָן מײן חבר מענדעל, וואָס ער איז געווען און וואָס עס איז פון איהם געוואָרען שפעטער, העט-העט, אין אַ צייט אַרום — איז טאַקע גאָט'ס נסים. נאָר אזא לאַנד, ווי אַמע-ריקע, קאָן מאַכען פון קליין גרויס, פון נידעריג הויך, כמעט פון טויזנט לעבעדיג... נאָר מיר האַלטען נאָך דערווייל פון פאַרענט, ביי דער פעררי.

ה.

די פעררי — דאָס איז אזא מין שיף, אָדער אַ פאַראַם אַזעל-כער, וואָס מע קאָן אַריבערפאַהרען אויף איהם מיט פערד און וואָגען און מיט האַק און פאַק. די פעררי איז גענוג ברייט און לאַנג, אז איך און מײן חבר מענדעל זאָלען קאָנען זיך נעמען פאַר די הענט און שפאַציערען אין דער לענג און אין דער ברייט. די ערשטע מינוט איז די מאַמע געווען פאַרטראָגען מיט אונזערע מחתנים און מיט אונזערע באַקאנטע. אַלע האָבען גערעדט, זיך אויסגעפרעגט איינס ביי דאָס אַנדערע וואָס סע הערט זיך. שפּע-טער אַביסעל האָט זי זיך געחאַפט, אז מיר זענען ניטאָ — ניט איך, ניט מײן חבר מענדעל. אודאי האָט זי געמאַכט אַ גוואַלד. זי האָט אַנדערש ניט גערעכענט, נאָר אז מיר זענען אַריינגעפאַלען אין וואַסער אַריין און דערטרונקען געוואָרען. צום סוף לאָזט זיך אויס, אז מיר האָבען דערזעהען טרעפּ, זענען מיר אַרויף אויפ'ן צווייטען שטאָק פון דער פעררי, און פון דאָרטען האָבען מיר דער-זעהען אַ מורא'דיג הויכע גרויסע אייזערנע פיגור פון עפּיס אַ נקבת, וואָס זעהט אויס ווי איין אַם... מיר האָבען קיין צייט ניט געהאַט אפילו רעכט צו באַסקען די דאָזיגע פיגור, האָבען מיר דערהערט

עפים ברכה? ווייל די מאַנסבילען, אליהו און פיני, קאָנען ניט זעהען איינער דעם אנדערען רעדען און ניט אריינפאָהרען איהם אין מיטען. און די מאַמע רעדט דוקא גוט, נאָר אביסעל צופיעל. דאָס הייסט, אז זי הויבט אָן צו רעדען, מוז זי אָנהויבען פון מהר טובו: ווי אזוי מיר האָבען געהאַט א טאַטען, האָט ער געהייסען פייסי. און אז ער איז געווען א חזן. דערנאָך, ווי אזוי ער איז, ניט דאָ געדאַכט, קראַנק געוואָרען. און אזוי ווייטער און ווייטער. ווייל יענער ניט אויסהערען ביו'ן סוף. און מיין שוועגערין ברכה מאַכט דאָס בקיצור. א וואָרט און צוויי און א מאָהריטש, ווי משה דער איינבינדער זאָגט.

ערשט דעמאָלט, אז ברכה האָט אין קורצע ווערטער איבער געגעבען מענדעל'ס געשיכטע, האָט דער מענטש פון דער חברה „הכנסת-אורחים" זיך א נעם געגעבען צו דער אַרבייט. ער איז ערגיץ אוועקגעלאָפּען, געקומען צוריק און ווידער אוועקגעלאָפּען. קוים מיט צרות, מיט לייד — מע האָט געבראַכט דעם בחור.

ד.

און אז מע האָט געבראַכט דעם בחור, מענדלען הייסט עס, האָט דער מענטש פון דער חברה „הכנסת-אורחים" איהם אָנגע-נומען פאַר איין אויהער און האָט איהם אריינגעזאָגט א גאַנצע דרשה: „געדענק, בחור'על, אז מיר זענען ערב פאַר דיר, אז דו וועסט זיך גוט אויפפיהרען. צוויי יאָהר דורכאיינאַנד ביזט דו אין אונזער רשות... מיר'ן אויף דיר אַכטונג געבען. טאָמער פיהרסט דו זיך ניט אויף, ווי עס געהער צו זיין, שיקט מען דיך אַרויס צוריק פון וואַנען דו ביזט געקומען!"... דערנאָך האָט דער מענטש פאַרשריבען זיין נאָמען און אונזערע אַלעמענ'ס נעמען און די נעמען פון אונזערע פריינד און באַקאַנטע און זייערע אַדרייסים. און מיר זענען פריי. מיר קאָנען געהן, וואוהין מיר ווילען און מהן וואָס מיר ווילען.

— און מיר, בעקערס, האָבען זיך אונזער „יוניע“. — לעגט צו יונה דער בעקער. — אונזער בעקער־יוניע איז אפשר אזוי גרויס, ווי די שניידער־יוניע.

— זאָגט האָטש להבדיל! — שלאָגט איהם איבער משה דער איינבינדער. און עס געהט אוועק א חתונה, וועלכע „יוניע" איז גרעסער.

— נאָך עטליכע מינוט, און מיר זענען אין „נעוועיאָרק". — זאָגט פּיני צו אליהו'ן, בכדי איבערצורייסען דעם שמועס פון די „יוניעס", וואָס האָט זיך אונז אַלעמען שוין צוגעגעסען... מיר קוקען זיך איין אין דער שטאָרט, וואָס וואַכסט פאַר אונזערע אויגען און באַווייזט זיך אַלע וויילע נעהענטער. אַך! וואָס פאַר אַ שטאָרט! אַך! וואָסערע הויכע הייזער! קלויסטערס, ניט קיין הייזער! און פענסטער! טויזענד פענסטער!... ווען איך האָב ביי זיך איצט אַ בליישיטפּט מיט אַ בויגען פאַפּיער!

1.

טראַרראַך־טראַררערראַך — טאָך־טאָך־טאָך! טאָך! דוין־דוין־גליי־גלאָן! הויז! הויז! הויז! הויז! דויד־דויד־דויד! פּירן! איי־איי־איי־איי־איי־איי! און וויעדער אַ מאָל — טראַך־טראַררערראַך־טאָך־טאָך־טאָך! און אין מיטען הערט זיך אַ הייזער־רינגער קוויטש פון אַ פאַרטשעפעטען חזיר: חרו! חרו! חרו!... — אָט דאָס זענען געווען די קולות מיט די גוואַלדען, וואָס מיר האָבען דערהערט אין דער ערשטער מינוט, אז מיר זענען אָנגעקומען קיין ניו־יאָרק. ביז אַהער, כל זמן מיר זענען געווען אויפ'ן וואַסער, זענען מיר געווען רוהיג. נאָך דאָ, ווי באַלד מיר האָבען דער־פּיהלט, אז מיר שטעהען טאָקי מיט ביידע פיס אויף דער ערד, אין דעם רעכטען אַמעריקע, אזוי איז אויף אונז אָנגעפאַלען אַ שרעק, אַ טומעל מיט אַ בהלח...

דער מאמע'ס קולות און דערזעהען פאר זיך אליהו'. ער איז געווען אויף אונז מלא גולן פאר'ן דערשרעק, וואס מיר האבען אָנגעוואָרפֿען אויף זיי אלעמען מיט אונזער פארפאלען ווערען. מיר וואָלטען זיך ניט גענאָרט פון איהם. מיין ברודער אליהו וואָלט אונז פאר אזא זאך רעכט באַצאָהלט, האָט זיך געטראָפֿען אַ גליק — מיין שוועגערין ברכה האָט זיך דערפיהלט ניט גוט און האָט אַרויסגעלאָזט אַ קוויטש ניט מיט איהר קול: „אוי, שוועגער, ס'איז מיר שלעכט!“... און זי וויל שוין אָנהויבען איהרע שטיק, אזוי ווי אויפ'ן ים. לאַנג לעבען זאָל דער הייסניגער שניידער (ער וויל גאָר פון אונז ניט אָפשטעהן אויף אַ וויילע!). ער פאלט-אָן אויף ברכה'ן און זאָגט איהר מוסר: „אזא אָסאָבע, ווי איהר, קיין עין-הרע, זאָל ניט וויסען דעם חילוק פון אַ ים ביז אַ קליין טייכעל — פֿע, שעמען מענט איהר זיך!“...

פארענטפערט זיך ברכה. זי האָט ניט געוואוסט, אז ס'איז אַ טייד. זי האָט געמיינט, אז מיר זענען שוין וויעדער אויפ'ן ים. וואָס קומט איהר דערפאר? ... זאָגט פיני, אז איהם דאָכט זיך, אז גאָב'ן ריח אליין קאָן מען דערקענען, וועלכס איז ים און וועלכס איז אַ טייד. אַ ים, זאָגט ער, שמעקט מיט פיש, און אין אַ טייד זענען קיין פיש ניטאָ. פֿרעגט איהם דער הייסניגער שניידער: פון וואָנען איז געדרונגען? ענטפערט איהם פיני, אז ער רעדט גאָר ניט צו איהם, און אז ער האָט בכלל פיינט אַריינלאָזען זיך אין וכוּחים מיט אַ שניידער. מישט זיך שוין אַריין משה דער אַייני-בינדער, פעסי'ס מאַן. ער מאַכט פיני'ן אַיין אויסרעד, אז ער איז איצט אין אַמעריקע, ניט אין „ריסענלאַנד“. אַמעריקע, זאָגט ער, איז אַ לאַנד פון שניידערס. דאָ אין אַמעריקע, זאָגט ער, איז אַ שניידער אזא מיוחס, ווי ביי אונז דער שענסטער בעל-הבית, און אפשר נאָך מעהר. אין אַמעריקע, זאָגט ער, האָבען שניידערס אַ „יוניע“. אַ „יוניע" איז כמעט דאָס, וואָס ביי אונז אַ „צעך". נאָר די היגע „יוניע", זאָגט ער, איז גאָר נישט דאָס, וואָס אונזער צעך...

וויי. ביי אונז הייסט דאָס טראַמוויי, ביי זיי — קאַר. פיני'ן איז דאָס וואָרט „קאַר“ בעסער געפעלען, ווי טראַמוויי. וואָרום ס'איז קירצער. מיר האָבען אָבער לאַנג נישט באַהאַרפט וואַרטען. עס איז באלד אָנגעקומען נאָך אַ קאַר, און מיר אלע האָבען זיך אַרויפֿ-געקאַראַצקעט מיט די פעקלעך אויף דער קאַר, פאַרחאַפט אלע לעדיגע ערטער. און מיר פאַהרען אין שטאָדט אַריין.

— דאַנקען השם יתברך — פטור געוואָרען פון אַ פריטשעפּע, פון דעם הייסנער שניידער! — פרעהט זיך אונזער חבר פיני, און מײן ברודער אליהו זאָגט צו איהם: „וואַרט־אויס, פרעה זיך גאָך ניט! אַז מיר וועלען ווערטה זיין ביי גאָט, וועלען מיר זיך מיט איהם נאָך באַגעגענען ניט איין מאָל אין ניו־יאָרק“...

די ערשטע האָט זיך פארלוירען די מאמע. ווי א ספאלאשע-
טע הוהן א קוואַטשקע, וואָס ציטערט איבער איהרע היהנדעלעך,
צעשפרייט זי די פליגעל, פיקט און קוואַקעט און הויבט אויף א
געפילדער, פונקט אזוי האָט אויסגעזעהען די מאמע מינע. זי
האָט צענומען ביידע הענט און געמאכט א גוואַלד: „מאָטעל!
מענדעל! אליהו! ברכה! פיני! טיבעל! וואו זענט איהר?
אהער געהט!“...

— גאָט איז מיט אייך, שוועגער! וואָס שרייט איהר? —
זאָגט צו איהר ברכה, און מיין ברודער אליהו לעגט צו: „דער סוף
וועט זיין, אז איבער דיין געשריי מיט דיין געפילדער וועט מען
אונז ארויסשיקען צוריק פון אמעריקע!“...

— פורים נאָכ'ן קאלטען קונגעל! — האפט איהם אונטער
אונזער חבר פיני און לעגט-אריין ביידע הענט אין די קעשענעס,
און דאָס קאפעלישעל ארויפגערוקט ארויף. — אזוי לאַנג קרענקט
פאָנינגב, ווי לאַנג מע וועט אונז שוין פון דאָנען פטור ווערען!
דו האָסט פאָרגעסען, אז אמעריקע איז באשאפען געוואָרען פון גאָט
אויף שוין און באהעלטעניש פאר די אלע, וואָס ווערען געיאָגט
און געפלאָגט, געשטויסען און געטריבען פון אלע עקען פון דער
וועלט? ...

דער געדראָנג פון מענטשען איז געווען זעהר גרויס. אונזער
חבר פיני האָט שיער ניט געהאָפט דעם זעלבען פסק, וואָס אַנומעל-
טען אין לאַנדאָן, ביי אונזער אַריינפאָהרען אין יענער שטאָרט
אריין. דאָס הייסט, נאָך יא מינוט און ער וואָלט געלעגען א צע-
קנייטשטער, וא צעטראָטענער אויף דער גאס. איצטיגס מאָל איז
ער אָפגעקומען נאָר מיט א סמוסאק אין זייט אריין. נאָר אזוי
שטארק איז געווען דער קלאָפ, אז דאָס קאפעלישעל האָט זיך
אַראָפגעגליטשט. ביי איהם פון קאָפ און, אונטערגעהאָפט פונ'ם
ווינט, איז דאָס אוועקגעפליגען א ביסעלע אָן א זייט. דאָס האָט
צוגענומען ביי אונז אומזיסט עטליכע מינוט איבעריגע צייט. מיר
האָבען דעריבער פארשפעטיגט די קאר. דאָס הייסט, דעם טראַמ-

VI

אין ניו־יאָרק אויף דער סטריט

VI

אין ניו־יאָרק אויף דער סטריט

א.

דער אַרײַנפֿאַהר אין שטאָרט ניו־יאָרק איז שרעקליך. דאָס פֿאַהרען אַליין איז נאָך נישט אזוי גוואָלדיג, ווי דאָס איבערזעצען זיך פֿון איין וואַגאָן אינ'ם אַנדערען. איהר האָט זיך נאָר־וואָס אַרײַנגעזעצט — אַהאַ! איהר פֿליהט שוין, ווי די אָדלערס, אין דער הויך, איבער אַ לאַנגער שמאָלער בריק אויף צו דער'הרג'עט ווערען. ווערד דאָס אָנגערופֿען ביי זיי „עליווייטער". מיינט איהר, אז איהר זענט שוין פֿאַרטיג? האָט צייט אַביסעל. איהר קריכט אַרויסעט פֿונ'ם „עליווייטער" און איהר זעצט זיך איבער אין איין אַנדער וואַגאָן און איהר לאָזט זיך אַראָפּ דורך טרעפּ, ווי אין אַ קעלער אַרײַן, און איהר לויפט אונטער דער ערד מיט אזא אימפעט, אז עס שווינדעלט אייך אין די אויגען. דאָס ווערד שוין אָנגערופֿען ביי זיי „צאָבהיי". פֿאַר וואָס הייסט דאָס „עליווייטער" און דאָס „צאָבהיי"? — זאָגט מײַן ברודער אליהו, אז „עליווייטער" נעמט זיך פֿונ'ם וואָרט „לייטער". און „צאָבהיי" זאָגט מען ביי אונז אויך, אז מע טרייבט אָן אַ פֿאַר אָכסען. לאַכט פֿון איהם אונזער חבר פֿיני מיט סכנות. ער זאָגט: „ס'אַ משל

דיג נראָבע ליפען. גרויסע ווייסע צייהן און ווייסע נעגעל. זיי זיצען און קייען עפּיס, מעל־גרה'ן, אזוי ווי אַכסען. ערשט דער־נאָכדעם בין איך געוואוירע געוואָרען, אז דאָס וואָס זיי קייען ווערד אָנגערופען ביי זיי „טשאַינגאָס“. דאָס איז אזא מין קאָנ־פעקט פון גומילאסטיק. מע האַלט דאָס אין מויל און מע קייעט דאָס. אַראָפּשלינגען טאָר מען דאָס ניט. יונגע באַיעס, דאָס הייסט קליינע יונגלעך, אַלטע לייט און קאַליקעס מאַכען דערפון אַ לעבען. אונזער חבר פּיני, אויב איהר געדענקט, איך האָב אייך אַמאָל דערצעהלט, איז בטבע אַ גרויסער גאָשער. ער האָט לעב זיסע זאַכען. האָט ער זיך צוגעהאַפּט צו די דאָזיגע קאָנפּעקטלעך און האָט פּאַוואָלינקע איינגעשלונגען אַ גאַנץ שאַכטעל. דער סוף איז געווען — ער האָט זיך אָנגעמאַכט אַ חתונה אין מאָגען, שיער ניט אָפּגע'סמ'ט זיך. דאָקטוירים האָבען אויסגעפּאַמפעט ביי איהם דורכ'ן האַלז די טשאַינגאָס. מע האָט איהם געראַטעוועט דאָס לעבען. נאָר איך פאַרלויר אויף צו פריהער. מיר קעהרען זיך אום צוריק צו אונזער ערשטען אַריינפאָהר אין דער שטאָדט ניו־יאָרק.

ג.

דעם גאַנצען וועג, וואָס מיר זענען געפּאָהרען אויפ'ן „עלי־וויטער“ און אויפ'ן „צאָבהיי“, האָבען אונזערע לייט, די מאַנס־בילען מיט די ווייבער, געהאַלטען אין איין רעדען. איך זאָג רעדען, אָבער ס'איז ניט אמת. ווער קאָן דאָס רעדען אויפ'ן „עליוויטער“? אָדער אויפ'ן „צאָבהיי“? אז דער רעש, מיט'ן נעפילדער, מיט'ן גראַנערען פון די רעדער, מיט'ן גרילצען פון די רעלסען, מיט'ן קלינגען פון די פענסטער מאַכען אייך טויב. איהר אַליין הערט ניט אייער קול. איהר מוזט שרייען איינס צום אַנ־דערען, ווי בעת איהר רעדט צו אַ טויבען. אונזערע לייט זענען אזש הייזערין געוואָרען שרייענדיג. די מאַמע האָט עטליכע מאָל געבעטען זיך ביי פעסי'ן:

אסעגען א מאַרבע פלעקער! אַכסען, זאָגט ער, קוים וואָס זיי קריכען, און דאָס פליהט!" ענטפערט איהם דערויף אליהו: "דערויף איז דאָס אמעריקע, ס'זאָל פליהען"... מישט זיך אריין מיין שוועגערין ברכה און זאָגט, אז דאָס אייגענע אמעריקע וואָלט געווען א סך בעסער, ווען מע זאָל דאָ ניט אזוי פליהען, ווי מע פליהט. זי שווערט זיך, אז מעהר פאָהרט זי שוין ניט, איין עס! ניט מיט'ן, "עליוויטער" און ניט מיט'ן, "צאָבהיי" — זי זאָל וויסען גליקליך ווערען. זי וועט שוין, זאָגט זי, בעסער געהן צורפוס, איידער אזוי משוגענערווייז פליהען הענדרום-פענדרום איבער דער המאָרע, אָדער לויפען אונטער דער ערד. דערביי האָט זי געזאָגט א ווערטעל: "הויב מיך ניט און וואָרף מיך ניט"... א מאָדנע אידנע מיין שוועגערין. ביי מיר וואָלט איהר, פארקעהרט, גע'פועל'ט, איך זאָל אַרומפאָהרען מיט'ן, "עליוויטער" און מיט'ן, "צאָבהיי" א גאנצען טאָג מיט א גאנצער גאכט. מיין חבר מעגערעל אויך דאָס אייגענע.

ב.

דאכט זיך, מיר זענען שוין אויסגעווען א וועלט. דאכט זיך, מיר האָבען זיך שוין גענוג אָנגעזעהען מיט די טראַמוויען אין לעמבערג, אין קראָקע, אין וויען, אין אנטווערפען און אין לאַנדאָן. נאָר אזא ענגשאפט מיט אזא שטופען זיך און אזא דערשטיקעניש, ווי אַט דאָ, אין דעם גיהנום, האָבען מיר אין ערגיץ ניט געזעהען! קאָפּ אויף קאָפּ. איינער אַרויס, צוויי אַריין. זיצען איז ניטאָ וואו. דאַרף מען שטעהן. פאלט מען אום. מוז מען זיך אָנהאַלטען ביים רינג. הייסט עס דאָ, "הענגען אויפ'ן סטראַפּ". ווערד מען פאַרקליאַקעט. העלפט גאָט, עס ווערד ריין איין אָרט, איז פאַרהאַן דערויף א סך בעלנים. קוים מיט צרות פאַרהאַפט איין אָרט. איהר קוקט זיך אַרום, זיצט איהר צווישען צוויי גוים. ביידע שוואַרצע. א ניגער מיט א ניגערטע. מגושמ'דיגע בראים. מורא'—

ה.

— אָט דאָ באַלד, נאָך איין סטיישען, סטאָפּען מיר! — רופט זיך אַן יונה דער בעקער שוין אויף אַמעריקאַנער לשון. מיר פאַר-שטעהען ניט, וואָס הייסט „סטיישען“ און וואָס הייסט „סטאָפּען“? פאַרטייטשט ער אונז, אז סטיישען הייסט אַ סטאַנציע און סטאָפּען מיינט מען אָפּשטעלען זיך, אַרויסקריכען.

— מחותן! פון ווען אָן האָט איהר עס אָנגעהויבען רעדען אויפ'ן היגען לשון? — פרעגט איהם די מאַמע, און ריוועלע די בעקערין ענטפערט פאַר איהר מאַן:

— איך בין אייך ערב, מחותנת'טע, אז אין אַ וואָך אַרום וועט איהר אויך אָנהויבען רעדען אויפ'ן היגען לשון. וואָרום אז איהר'ט אַרויסקומען אין סטריט און פרעגען: וואו איז דאָ דער קצב? וועט איהר מעגען קצב'ען פון היינט ביז איבערמאָרגען, וועט אייך קיינער ניט ענטפערען.

פרעגט זי די מאַמע:

— ווי אזוי זשע דען זאָל איך זאָגען?

ענטפערט שוין פעסי די גראַבע:

— איהר'ט מוזען זאָגען „דער בוטשער“.

— אזוי לאַנג קרענקען זיי! — מיסט זיך אַריין מיין שווער-

גערין ברכה. — זיי זאָלען אפילו אויפלויפּען, וועל איך זיי זאָגען קצב, קצב און קצב!

ו.

מיט אַ מאָל האָט מען זיך אָפּגעשטעלט. אונזער מחותן יונה דער בעקער האָט געהאַפּט די מחותנת'טע ריוועלע די בעקערין מיט מיין ברודער אליהו מיט מיין שוועגערין ברכה און האָבען זיך גע-געעכען אַ לאַז צום אַרויסגאַנג. האָט זיך די מאַמע אויך אויפגע-הויבען. זי האָט געוואָלט געהן באַגלייטען איהרע קינדער, זיך

— פעסיניו, נשמה'ניו, הארצעניו, ליובעניו! לאָזט דאָס איבער אויף שפעטער!...

מע ווערד אנשווינגען אויף א מינוט און מע הויבט אָבער כאַלד אָן וויעדער א מאָל צו שרייען אויף קול־קולות. וואָרום מען איז דאָך לעבעדיגע מענטשען, גוטע פריינד, געוועזענע שכנים. ווי אזוי קאָן מען זיך איינהאלטען און ניט אויסרעדען זיך די הערצער? מע האָט זיך אזא צייט ניט געזעהען. און צו רעדען איז דאָ אזוי פיעל! אזוי פיעל!

ד.

אָנגערעדט זיך און אָנגעשריען זיך וועגען זייטיגע זאכען, איז מען ארויף אויף א שמועס וועגען וואוהין צו פארפאָהרען און ביי וועמען אָפּצושטעלען זיך. נאָך א סך וכוהים און שפארענישען איז געבליבען, אז די מאמע און איך און אונזער חבר פּיני מיט זיין טייבלען זאָלען מיר זיך אָפּשטעלען ביי אונזער שכנה פעסי די גראָבע. און אליהו מיט זיין ווייב ברכה זאָלען פארפאָהרען צו זייערע שוועהר און שוויעגער, יונה דעם בעקער און ריוועלע די בעקערין. נו, און מענדעל? זאָגט פעסי, אז מענדלען נעמט זי צו זיך. זאָגט ריוועלע די בעקערין — ניין. ביי פעסי'ן, זאָגט זי, זענען, קיין עין־הרע, פארהאן אָהן איהם אויך א היבש ביסעל עסערס. פארדריסט דאָס פעסי'ן. זי זאָגט, אז ס'איז ניטאָ קיין איבעריגע צייהן אין מויל און קיין איבעריגע קינדער ביי א מוטער.

— שאט! ווייסט איהר וואָס? לאָמיר פרעגען דעם בעל־דבר אליין. — אזוי זאָגט משה דער איינבינדער, פעסי'ס מאן, און ער טהוט א פרעג ביי מענדלען: וואוהין וויל ער בעסער — צו איהם אָדער צום בעקער? ענטפערט איהם מענדעל, אז ער וויל זיין דאָרטען, וואו זיין חבר מאַטעל. איך אליין האָב אויך גאָר אנדערש ניט געטראכט, אז אזוי באדאָרף מענדעל זאָגען.

הייזער פון צוועלף עמאזשען. און פון צוואנציג. און פון דרייסיג. און פון פערציג. און נאך העכער. נאָר וועגען דעם שפעטער. דערוויל זענען מיר מיט אונזערע פעלעך אויף דער סטריט. מיר האָבען נאָך אַ שטיק וועג צו געהן צופוס. דאָ הייסט עס — „וואָ-קען“. און מיר וואָקען. פריהער וואָסט משה דער אייגנדיגער מיט זיינע קורצע פיס. נאָך איהם וואָסט זיין ווייב פעסי די גראָבע. קוים וואָס די פיס טראָגען זי. אזוי פעט און שווער איז זי. נאָך פעסי'ן וואָקען פיני מיט זיין טייבעל. פון פיני'ס וואָקען קאָן מען בלייבען אָהן אַ בויך לאַכענדיג. פיני, אז ער וואָסט, טאָנצט ער אונטער מיט זיינע דינע לאַנגע פיס, וואָס פארטשעפען זיך איינער אין דעם אנדערען. איין הויז אַראָפּ, דער אנדערער אַרויף. דאָס קאפּעלישעל אַרויפגערוקט. דאָס האַלזטיכעל אין פּצון-זייט. אַ מאָדנע פיגור, בעט זיך אויף פאַפּיער. איך און מיין חבר מענדעל וואָקען פון הינטען, שפעטער פון אלעמען. מיר שטעלען זיך אָפּ כמעט ביי יעדען פענסטער. אונז איז געפּעלען, וואָס די אויפשריפטען זענען אויף אידיש, און וואָס עס שטעהען אַרויסגעשטעלט אלע אידישע זאַכען: סדרים, טלית-קטנס, יאָר מעלקעס, מזוזות, מצות — אין מיטען דערינען, סאַמע אין אָנהויב ווינטער, מצות! משמעות, אַ אידישע שטאַדט. לאָזט מען אונז אָבער לאַנג ניט שטעהן. די מאַמע רופט אונז: „אָהער געהט!“ — מוז מען געהן.

ח.

ווער עס האָט ניט געזעהען די ניו־יאָרקער סטריט — דער האָט גאָר קיין שענס ניט געזעהען. וואָס געפינט איהר ניט אויף דער סטריט? אידען האַנדלען. ווייבער זיצען און שמועסען. קינדער אין די וועגעלעך שלאָפּען. „קערעדזשעס“ הייסען דאָ די וועגעלעך. אלע קערעדזשעס האָבען איין פנים. דאָ, אויף דער

געזעגענען מיט זיי. אויך פֿיני פֿון זיין זייט האָט זיך אויפֿגע-
הויבען, געגאנגען געזעגענען זיך מיט זיין חבר אליהו און טאָסי
אין איינוועגס אָפּרעדען מיט איהם, וואו און ווען מע זאָל זיך
זעהען. נאָר ווער? וואָס? וועמען? איידער מע קוקט זיך אַרום
איז שוין יונה דער בעקער מיט דער בעקערין מיט מיין ברודער
אליהו און מיט זיין ווייב ברכה אויף יענער זייט. דער קאָנרוקטאָר
האָט שוין פאַרהאַקט די טיר. דער וואַגאָן האָט זיך געגעבען אַ ריס.
אונזער פֿיני, ווי ער איז געשטאַנען פאַרטראַכט און צעטומעלט,
אַזוי האָט עס איהם געגעבען אַ שלידער פון די פֿיס. אין אַ וויילע
אַרום איז ער שוין געלעגען ביי אַ שוואַרצער גויע (אַ ניגערטע)
אויפֿ'ן שוים. האָט איהם די ניגערטע געגעבען אַ וואָרף פון זיך
מיט ביידע הענט, אַזוי, אַז ער איז אַוועקגעפֿלויגען אויף דער
צווייטער זייט באַנק און דאָס קאַפּעלישעל צו דער טיר. און טאָ-
מער איז קאַרג, איז נאָך געוואָרען אַ געלעכטער אויך. דער גאַנ-
צער וואַגאָן האָט געלאַכט. איך און מיין חבר מענדעל האָבען
אויך געלאַכט. האָבען מיר געחאַפּט אַ פּסק פון דער מאַמע און
פון פֿיני'ס ווייב טייבעל, למאי מיר לאַכען. געהט, זייט אַ בריה,
אדרבה, און לאַכט ניט!

ז.

אַלסדינג אויף דער וועלט האָט איין עס. געקומען אַ סוף צו
אונזער אַריינפֿאַהר אין ניו־יאָרק. מיר זענען שוין אויף דער גאַס.
דאָ הייסט עס „סטריט“. ווען איך זאָל ניט וויסען, אַז מיר זענען
אין אַמעריקע, וואָלט איך זיכער געמיינט, אַז מיר זענען אין בראָך,
אַדער אין לעמבערג. די אייגענע אידען, די אייגענע ווייבער, די
אייגענע געוואָלדען, דאָס אייגענע מיסט, וואָס דאָרטען. נישט
מעהר, דער טומעל מיט'ן האַרמידער איז דאָ אַ סך גרעסער. און
דער רעש איז שטאַרקער, היכליגער. אויך די מויערען זענען הע-
כער. אַ סך העכער. זעכס עטאָזשען איז אַ געלעכטער. פאַרהאַן

ברודער, נישט א ברודער, — שלאָגען א קלענערען פון זיך טאָר
מען ניט...

נו, געהט האָט ניט ליעב אזא לאַנד!

ט.

דערווייל האָב איך מיך פאררעדט און גאָר פאַרגעסען, אז
מיר זענען שוין געקומען אַהינצוצו, וואו מיר דאַרפֿען זיך אָפֿ-
שטעלען. דאָס הייסט, ביי אונזער שכנה פעסי די גראַבע און ביי
איהר מאַן משה דעם איינבינדער. אַריינגעקומען צו זיי אין שטוב,
האַבען מיר נישט געטראָפֿען קיינעם פֿון דער האַליאַסטערע. איך
קוק זיך אַרום אויף אַלע זייטען. איך זוך מיט די אויגען מײַן
אַמאָליגען חבר „ושת״. ניטאָ ניט ושת״, ניט קיינער. וואו
זענען זיי אַהינגעקומען אַלע? וועט איהר הערען א שטענען.

סטריט, האָדעוועט מען די קליינע עופה'לעך מיט מילך פון קליינע פלעשעלעך. גרעסערע קינדער שפיעלען זיך. און שפיעלען שפיעלעט מען זיך מיט טויזענדערליי שפילערייען: מיט קנעפלעך, מיט רעדעלעך, אין באָל, אין וועגעלעך, אין שליטעלעך און אין „סקייטס". דאָס איז אַ מין זאך אויף פיער רעדלעך, צוגעבונדען צו די פיס, און אויף דעם רעדעלעט מען. מע קאָן טויב ווערען פון דעם גע- פילדער, וואָס די קינדער הויבען-אויף אויף דער סטריט. די סטריט געהערט צו די קינדער. קיינער וועט ניט וואַגען זיי פון דאָנען צו פארטרייבען. און בכלל איז אַמעריקע אַ לאַנד, וואָס איז באַ- שאַפען געוואָרען פון די קינדערס וועגען. און דערפאר האָב איך ליעב דאָס לאַנד. אַנו, לאָז עמיצער פרובען אָנהערען אַ קינד מיט אַ פינגער! מיין ברודער אליהו האָט דאָס פאָרוכט אויף זיין אייגענער הויט. ער וועט שוין פאָרזאָגען אַ צעהנטען. אזוי איז געווען די מעשה:

איינמאָל בין איך מיט מענדלען געווען אויף דער סטריט און געשפיעלעט אין „טשעקעס". דאָס איז אַ שפיעל מיט קיילעכיקע הילצערנע קנעפלעך, וואָס מע שיסט מיט זיי. איז אָנגעקומען סאַמע אין רעכטען שפיעל מיין ברודער אליהו. וואָס ער מיך, נאָך דער אַלטער מאָדע, אָנגעהאַפט ביי'ם אויגער מיט איין האַנט און מיט דער אַנדערער געווען גרייט מיר שענקען אַ פאָר פינע פעטש. וואָכסט אויס אַ באָי, אַ „ווערגעלעץ", ווי פון אונטער דער ערד. ער לויפט-צו צו מיין ברודער און רייסט מיך אַרויס פון זיינע הענט. דערנאָך פאַרקאָמטשעט ער די אַרבעל און זאָגט עפּיס צו אליהו'ן אויף אַמעריקאַנער לשון. נאָך אזוי ווי מיין ברודער פאַר- שטעהט ניט קיין איינגעלש, נעמט דער ווערגעלעץ און טראָגט איהם אונטער אַ צוגעמאַכטען קולאַק גלייך אונטער דער נאָז. קלויבט זיך באַלד צונויף אַ רעדעל מיט מענטשען. און מיין ברודער פאַר- ענטפערט זיך פאַר זיי אויף אידיש, אַז ער קעהר מיך אָן אַ ברודער, מעג ער דעריבער מיט מיר לערנען דרך-אָרץ. זאָגען אָבער די צונויפגעלאָפענע, אַז אין אַמעריקע געהען נישט אָן די זאַכען. אַ

vii

די האליאסטרע אויף דער ארבייט

VII

די האליאסטרע אויף דער ארבייט

א.

איך האָב אייך געהאט דערצעהלט, אז מיר זענען אריינגע-
קומען צו אונזער שכנה פעסי די גראָבע און צו איהר מאַן משה
דעם איינבינדער אין ניריאָרק, האָבען מיר פון זייער גאנצער
האליאסטרע קיינעם ניט געטראָפּען אין דער היים. וואָס איז די
מעשה? — די האליאסטרע איז אויף דער ארבייט. נאָר איידער
איך וועל אייך געהן דערצעהלען, וואָס פאַר איין ארבייט יעדער
פון זיי האָט, באדאַרף מען אייך פריהער באשרייבען, ווי אזוי אַ
איד איין איינבינדער פאַרגינט זיך צו זיצען אין אַמעריקע. ער-
שטענס, די שטוב. ביי אונז אין שטעדטעל וואָלט פעסי די גראָבע
נאָר מורא געהאט אַרויפצוקלעטערען אזוי הויך. מע געהט און
מע געהט און מע געהט אפשר אויף הונדערט טרעפּ, ביז מע קומט
אריין אין אַ דירה־מלוכה. חדרים און חדרים־לעך אָהן אַ שיעור.
דאָ הייסט עס „רומס“. אין יעדען רום — בעטלעך מיט קאַלדרעס,
מיט פאַרהענגלעך אויף די פענסטער, און איין רום, וואָס מע רופט
דאָס „קיטשען“. ביי אונז הייסט עס קיר. נאָר קיין אויווען איז
ניטאָ. איין אייזערנע פלימע מיט לעכער אויף צו קאָכען, און

ג.

אוראי האָט זיך אונזער משה'ן און אונזער פֿעסי'ן קיינמאָל
 נישט גע'חלומ'ט אזא גוטס, אז זיי וועלען זיצען אין אזא שטוב
 און האָבען רומס. אויף אלסדינג אַ רום. אויף צו שלאָפען אַ
 רום, הייסט עס „בעד-רום". און אויף צו עסען האָבען זיי אַ
 באַזונדער רום, וואָס מע רופט דאָס „דיינינג-רום". פאר וואָס
 עפּים דיינינג-רום? ברעכען זיך אליהו און פּיני די קעפּ און קאָנען
 נישט פאַרשטעהן. מילא בעד-רום — ווייל דאָרטען שטעהען בעטען.
 אָבער דיינינג-רום — וואָס איז די טייטש „דיינינג"? פאר וואָס
 נישט „עס-רום"? מישט זיך אַרײַן משה דער אײנבינדער און
 זאָגט צו זיי:

— צו וואָס זאָלט איהר זיך ברעכען אומזיסט דעם מח?
 אבי איך בין אַ בעל-הבית אין גיר-אַרק, גאָט צו דאַנקען, און
 מיינע קינדער אַרבייטען אלע מיט גאָט'ס הילף, און מע מאַכט אַ
 לעבען אין אַמעריקע...

איך באַקוק אָט דעם משה דעם אײנבינדער און טראַכט מיר:
 רבּונו של עולם! ווי אַ מענטש בײַט זיך איבער! אין דער היים
 האָט מען איהם גאָר נישט געהערט רעדען אפּילו. אומעטום און
 אלע מאָל איז געווען פֿעסי. ער האָט נאָר געוואוסט מאַכען פאַפּ
 און קלעפּען ספרים. און דאָ איז ער געוואָרען מיט אַ קאָפּ העכער.
 אַ קלייניגקייט — אַ מענטש האָט נישט קיין שום דאגות! אלע
 קינדער אַרבייטען און ברענגען געלט. איך וועל איך אויסרעכענען
 אימליכען ביי די נעמען, וואָס פאר אײַן אַרבייט ער טהוט און
 וויפּיעל ער פאַרדיענט. די מאַמע איז מקנא אונזער שכנה פֿעסי,
 וואָס גאָט האָט איהר געשענקט אזוי פּיעל קינדער, קיין עין-הרע.

ד.

דער עלטערער בחור, קלעצעל האָט ער געהייסען אין דער
 חיים. דאָ הייסט ער סעם. פאר וואָס עפּים סעם? — ווייס

וואסער צאפט זיך רץ פון דער וואנט. קאלט וואסער און הייס וואסער — וויפיעל איהר ווילט! איהר דארפט נאך נעבען א דרעה מיט'ן קראן — און פארטיג.

ב.

שפעטער, אז מיין ברודער אליהו און זיין ווייב ברכה זענען נעקומען צו אונז געוואוירע ווערען, וואָס מיר מאַכען, האָט איהם אונזער חבר פּיני אָנגענומען פאַר אַ האַנט, אַרײַנגעפּיהרט אין קיטשען, באַוווּזען די צוויי קראַנען מיט וואַסער און איז אַרויס מיט לשון, ווי פּיני קאָן. ער האָט געזאָגט:

— וואָס זאָגסט דו עפּיס, אליהו, אויף קאָלומבוסען? מעג ניט זיין. פּאָני די כּפּרה פאַר זיין מינדסטען נאָנעל, וואָס אַ חוץ בראַנפען און אַ חוץ פּאָגראַמען ווייסט ער גיט ווער עס האָט איהם געשלייערט?...

וועט איהם דען מיין ברודער אליהו אָפּשוויינען? רופט ער זיך אָן צו איהם, צו פּיני'ן הייסט עס: „איצטער ביזט דו שוין אינגאנצען פאַר קאָלומבוסען. וואָס האָסט דו אָבער געזאָגט פּריהער אביסעל, אויף עלים איילאנד?" פאַרעגמפערט זיך פּיני און זאָגט, אז עלים איילאנד געהער ניט צו אמעריקע. עלים איילאנד, זאָגט ער, ליגט אויף דער גרעניץ צווישען אמעריקע און צווישען אויסלאַנד. זאָגט אָבער מיין ברודער אליהו, אז עס הויבט זיך נאָרניט אָן. צעקריעגט מען זיך, ווי דער שטייגער איז ביי די צוויי חברים. ביז עס מישט זיך אַריין ברכה און מאַכט צווישען זיי אַ שלום. זי זאָגט, אז זיי ווייסען ביידע מעהר פון אַ טוידטען, און אז דעריבער איז זייער קריעגען זיך גיט ווערטה אַיין אָפּנעריבענער גראַשען. נאָר איך האָב אייך אָנגעהויבען צו דערצעהלען פון משה דעם איינבינדער'ס שטוב און בין אַרויף גאָר אויף אַנדערע זאַכען. האָט קיין פאַראַיבעל ניט — מיר קעהרען זיך אום צוריק צו אונזער שכנה פּעסי די גראַבע און צו איהרע קינדער, צו דער האַליאַסמערע.

אין די באַנדעלס געפינען זיך זעמעלעך, פֿוטער, קעז, אייער, צוקער, מילך, קרים — סמעטענע הייסט עס. מע דאַרף זיך מיט דעם דראַפּען אויף צוויי הונדערט טרעפּ אויף דעם „טאַפּ-פּלאָר“, דאָס הייסט, גאנץ אויבען אונטער'ן דאַך. און דאָס באַדאַרף אָפּגע- טהאַן ווערען גיך, אין איין אַטמעס, וואָרום ער דאַרף נאָך קומען צוריק אין סטאָר צוקעהרען דאָס מיסט, אויפראַמען און טהון נאָך עפּיס איין ארבייט ביז האַלבען טאָג. נאָך האַלבען טאָג איז ער פּריי. באַקומען באַקומט ער גיט קיין סך. אינגאנצען פּופּצעהן סענט אַ טאָג, אַ חוץ פּרייטאָג. פּרייטאָג באַקומט ער אַ גאנצען קוואַדער מיט אַ חלָה אויף שבת.

ו.

דאָס, וואָס איך האָב אייך דערצעהלט אויבען, קעהר זיך אָן מיט די גרעסערע בחורים. די קלענערע לאָזט מען דאָ גיט אַר- בייטען אין דער פּריה. מחמת דאָ, אין אַמעריקע, מוזען קליינע קינדער לערנען, געהן אין סקוהל. דאָס הייסט, אין תּוֹר אַריין. אַניט — טהוט זיך חושך. און לערנען לערענט מען אומזיסט. און מען גיט אייך נאָך צו ביכער אויך. אונזער חבר פּיני, אַז ער האָט דאָס דערהערט, איז ער געוואָרען אויסער זיך. ער האָט זיך דערמאנט, אַז ביי אונז, אין דער היים, לאָזט מען גאָר אידישע קינדער גיט אַריין אין גימנאַזיע. און דאָ, אין אַמעריקע, שלעפט מען אייך מיט גוואַלד. אַניט — וועט איהר צאָהלען שטראָף. „צוליעב דעם אַליין, זאָגט פּיני, וואָלט זיך פּאָני געמעגט באַגראַכען אַ לעבעדיגער אין דער ערד אַריין!“...

נאָר אזוי ווי אין סקוהל געהט מען נאָר אַ האַלבען טאָג, קאָן מען דעם אַנדערען האַלבען טאָג עפּיס טהון און פּאַרדיענען אַ פּאָר טאָלער. טהוען זיי טאַקי אזוי, פּעסי'ס קלענערע קינדער. איינער, אַט דער וואָס מע רופּט איהם טשערנאָהוז, ארבייט אין איין אַפּ- טייק. דאָ הייסט עס אַ „דראַג-סטאָר“. ער וואַשט פּלעשלעך, געהט

איך גיט. איך ווייס נאָר, אז ער פארדיענט שוין געלט. ער איז איינגעשטעלט אין אַ „פייפער-באקס-פעקטאָרי“. איהר ווייסט דאָך אָבער ניט מיט וואָס מען עסט דאָס, באַדאַרף מען אייך פאַר-טייטשען. דאָס איז אַ פאַבריק, וואו מע מאכט שאַכטלען פון קאַרטאָן-פאַפיער. מיינט ניט, אז דאָס איז אזא שווערער דזשאַב (דזשאַב הייסט אַ מלאָכה). ער אליין בסך-הכל מאַכט נאָך ניט קיין שאַכטלען. ער צעטראָגט זיי נאָר. הייסט עס דאָ אויף זייער לשון: ער „דעליווערט“ זיי. דאָס הייסט, ער נעמט אין יעדער האַנט אַ באַנדעל שאַכטלען פון אַ צעהן טויז און לויפט מיט זיי איבער די ענגע סטריטען, צווישען קאַרס און אויטאָמאָבילס. מע דאַרף אַכטונג געבען, זיי זאָלען חלילה ניט צעקוועטשט ווערען. ער באַקומט דערפאַר דריטהאַלבן טאָלער אַ וואָך און האָפט אויף אַ „רעזי“, דאָס הייסט, אויף אַ הוספּה. ס'איז מעגליך, אז מיט דער צייט זאָל ער נעמען דריי טאָלער אַ וואָך. דאָס איז דערווייל. שפעטער אַביסעל, זאָגט איהם צו דער באָס (אַ בעל-הבית הייסט דאָ „באָס“), אז ער וועט איהם אויסלערנען די אַרבייט, ווי אזוי צו מאַכען די שאַכטלען. ער זאָגט צו איהם: „דו זיי נאָר אַ גור באָי, וועסט דו זיין אַללרייט“. אויף אונזער לשון הייסט עס: „זיי אַ מענטש, וועסט דו עסען אין סוכה“.

ה.

דאָס צווייטע בחור'על, וואָס מע האָט איהם אַמאָל גערופען וועלוועל קאָטער, און הייגט הייסט ער שוין ווילי, איז אויך אַ דעליווער-באָי, דאָס הייסט, אַ יונגעל, וואָס מע שיקט איהם. ער איז אין אַ „גראַסערי-סטאָר“. ביי אונז הייסט עס אַ „באַקאָלינע קלייט“. דאָס איז שוין אַביסעל אַ שווערערער דזשאַב. מע דאַרף זיך פערדערען גאנץ פריה, אז נאָט אליין שלאָפט נאָך. מע דאַרף קודם אויססאַרטירען און אויספאַקען אלע אָרדערס. דערנאָך צע-טראָגען די באַנדעלס צו די קונים. דאָ הייסען זיי „קאָסטמאַמערס“.

פען, האפט זי אריין דערווייל א ראזינקע, אָדער א מאַנדעל, אָדער א טייטעל אין מויל אריין. דערפאר האפט ער אָבער אליין אַפּטליך אריין פון די זיסע זאַכען. ושתי אָדער העררי וועט מיר ניט פאַרלייקענען. ער האָט זיך מיר מודה געווען, אז ער האָט זיך איינמאַל אזוי צוגעהאַפט צו די ראָזינקעס, אז עס האָט איהם נאָך דעם דריי טאָג וועה געטהאָן דער בויך. באַקומען באַקומט ער פאַר זיין ארבייט גאָרניט. בלתי גאָר דאָס, וואָס עס פאַלט איהם אריין פאַר העלפּען אַפּטראָגען א קאָסטאַמער. קריגט ער דערפאַר א פּעני אָדער צוויי. און אַמאָל א ניקעל — פינף סענט. ביי אונז הייסט עס „נאַ טשאַי“. דאָ הייסט עס א „טיפּ“. דאָס ברענגט איהם אריין ביז א טאָלער א וואָך. אין דער היים האָט ושתי קיין קאָפּיקע קיינמאַל נישט געזעהען אין חלום אפילו. סיידען פורים ביי שלח-מנות פאַנאָדערטראָגען. איז אָבער פורים נאָר איין מאָל אין יאָהר. און דאָ איז ביי איהם פורים אַלע טאָג. אַלע טאָג פאַרדיענט ער געלט.

— קאַלומבוס! ביזט ווערטה, מע זאָל דיך אַפּגילטען! — האָט געזאָגט אונזער חבר פיני, ווען ער איז דורכגעגאַנגען פאַרביי ריווינגטאָן סטריט און דערזעהען ושתי'ן ביי'ם סטענד. ער האָט איהם געגעבען צו לעזען דריי סענט פאַר באַקסערען און איין סענט ושתי'ן „נאַ טשאַיאָק“, אָדער א „טיפּ“, ווי עס הייסט דאָ, אין אַמעריקע.

מ.

און משה דער איינבינדער אליין זיצט אויך ניט לעדיג. ער פאַרנעמט זיך ניט מיט איינבינדעריי, ווי אין דער היים. מחמת דאָ, אין אַמעריקע, זאָגט ער, דאַרף מען צו דער מלאַכּה האָבען א מטמון מיט געלט אויף צו דינגען א סטאַר, קויפּען אינסטרומענטען און האָבען באַקאַנטשאַפּט. און וויעדער, זאָגט ער, זיין א „האַנט“ ביי יענעם, דאָס הייסט געהן דינענען — איז שוין ניט די יאָהרען.

אין פאסט-טאגס נאך מארקעס. דאָ הייסט עס „סטעמפס" און עס פארקויפט זיך אין דער אפטיק. ער באקומט פאר זיין ארבייט, נאָר פאר א האלבען טאָג, א מאַלער מיט א קוואַדער אַ וואַך. „עס געהט ניט צרפוס" — זאָגט משה דער איינבינדער און נעמט צו ביי איהם דאָס געלט.

ז.

פייטעל פעטעלעלע, דאָ הייסט ער שוין פיליפ, געהט אויך א האלבען טאָג אין סקוהל, און דעם אנדערען האלבען טאָג פערדעלט ער מיט אידישע גאזעטען. דאָ הייסט עס „פייפערס". ער לויפט ארום אויף איסט-בראָדוויי — אזא סטריט — און שרייט: „פייפערס, פייפערס!" און רופט דערביי אויס דעם נאָמען פון יעדען פייפער. ער מאכט דערפון פון פערציג ביז פופציג סענט אַ טאָג, און אַ מאַל מעהר אויך. פארשטעהט זיך, אז דאָס געהט אויך אוועק צום פאָטער אין טאָפ אריין. אלע פארדיענען, און דער איינבינדער האלט זיי אלעמען אויס.

ח.

אלע פארדיענען. אפילו מיין חבר הערשעל, דער וואָס מיט דער גולקע און וואָס מע רופט איהם דערפאר „ושתי". דאָ הייסט ער שוין ניט ושתי און ניט הערשעל, נאָר העררי, און לערענט אין סקוהל. דעם אנדערען האלבען טאָג נאָך דער סקוהל שטעהט ער ביי אַ סטענדר אין ריווינגטאָן סטריט ביי אַ באקאנטער אידינע, טאָקי פון אונזער שטעדטעל, און העלפט איהר פארקויפן ריין, גרויפן, הירזש, ארבעס, בעבלעך, נים, ראָזינקעס, מאַנדלען, פייגען, טייטלען, באַקסערען, און זויערע אוגערקעס אויך. קיין סך ארבייט דערביי האָט ער ניט. ער דארף נאָר אַכטונג געבען, מע זאָל ניט צעשלעפען. וואָרום אַ אידינע, אז זי געהט צו פרעגען אויף גרוי-

שווער, יונה דער בעקער. און טאָמער וועט איהר זעהען טאָקי
 אויף דער אייגענער סטריט, אַקוראַט אַקעגען, אויך אַ אידישען
 אויפשריפט און אויך מיט גרויסע אותיות: בכאן פאַרקויפט
 מען היימישע קנישעס — זאָלט איהר וויסען, אַז דאָס איז שוין
 ניט אונזער מחותן יונה דער בעקער. דאָס האָט מען שוין געמאַכט
 איהם אַ קאָנקורענציע. זאָלט איהר אַהינצו ניט געהן. געהן זאָלט
 איהר בעסער צו אונזער מחותן, צו מיין ברודער אליהו'ס שווער.
 אַ סימן וועט איהר האָבען, אַז איהר וועט אַריינקומען, וועט איהר
 באַלד דערקענען אונזער מחותן — ער איז אַ בייזער. און אויב
 איהר וועט ניט דערקענען איהם, וועט איהר דערקענען זי, אונזער
 מחותנת'טע, ריוועלע די בעקערין. זי איז מיט אַ גוידער און
 טראָגט קארעלען. און מיין שוועגערין ברכה וועט איהר דאָך געוויס
 דערקענען. זי האָט גרויסע פיס. און איהר קליין שוועסטערעל,
 אַ ראַבעטיני מיידעל מיט אַ צעפעל, דרעהט זיך דאָרט אַרום. זי
 הייסט אַלטע, און מע האָט זי מיר אַמאָל געהאַט גערעדט פאַר אַ
 כלה. נאָך פון איהר וועלען מיר שמועסען איין אַנדערש מאָל.

האָט מען איהם געגעבען איין עצה — צווישען אירען ווערד מען
 גיט פארפאלען, — אז ער זאל זיך איינפיקסען א סטענדר פון ספרים,
 ביכער און ביכלעך אויף עסעקס סטריט, וועט ער מאכען א לעבען.
 אונזער חבר פיני'ן איז דאס אזוי געפעלען, אז ער זאגט, ער וואלט
 אויך א בעלן געווען האָבען אזא פרנסה. און געפעלען איז דאס
 איהם, זאגט ער, דערפאר, ווייל ארום דעם וואָס מען געהט שמירט
 מען זיך. פיני האָט לייעט ספרים און ביכער, ווי א פיש האָט לייעט
 וואסער. ער, אז ער האָפט זיך צו צו א בוך און שטעקט אריין
 דעם שפיץ נאָז, וועט איהר איהם גיט אַפּרייסען.

י.

און אפילו אונזער מחותן, יונה דער בעקער, פארנעמט זיך
 אויך גיט מיט זיין פריהעריגער מלאכה, דאָס הייסט, מיט בעקעריי.
 פאר וואָס? אלץ די אייגענע מעשה. אויף צו עפענען א בעקעריי
 באדארף מען, זאגט ער, דאָ האָבען רויטשילד'ס פארמעגען. און
 אויסער דעם, באדארף מען, זאגט ער, באלאנגען צו דער „יוניע“.
 און ער איז דערויף, זאגט ער, שוין צו אלט. און געהן ארבייטען ביי
 יענעם גיט אין א „יוניע“ האָט ער מורא, אז טאָמער מאַכט זיך
 א סטרייק — און דאָס איז אין אַמעריקע אלע טאָג, — קאָן ער
 קריגען א צעשפּאַלטענעם קאָפּ. וואָס-זשע טהוט מען? איז דאָך
 שלעכט. האָט מען איהם געגעבען איין עצה, אז קיין ברויט און
 קיין חלה זאל ער טאָקן גיט באַקען. נאָר וואָס דען? — קנישעס!
 היימישע קנישעס. מילכיגע מיט קעז, אָדער פארעווע מיט קרויט.
 און וואָס זאָלט איהר קלעהרען — אונזער מחותן מאַכט גיט
 שלעכט. גאָרניט שלעכט! זיינע קנישעס האָבען א שם אויף דער
 איסט-סייד. אז איהר'ט געהן אויף עסעקס סטריט, וועט איהר
 דערזעהען אָנגעשריבען אויף א פענסטער מיט גרויסע אותיות אויף
 אידיש: בכאן פאַרקויפט מען היימישע קנישעס — זאָלט
 איהר וויסען, אז דאָס איז אונזער מחותן, מיין ברודער אליהו'ס

VIII

מיד זוכען א דזשאפ

VIII

מיר זוכען א דזשאב

א.

מע קאן נישט באקלאגען זיך. מיר זענען זעהר אָנגעלעגטע געסט ביי אונזער שכנה פעסי די גראַבע און ביי איהר מאן משה דער איינבינדער. און עס איז אונז דאָרט גאָר נישט שלעכט. און פרייליך איז אויך גענוג. ווער שמועסט זונטאָג, דער טאָג, וואָס די חאַליאַסטרע איז פריי, — דעמאָלט איז אַ לעבען. מיר נעמען זיך צונויף אלע, גאנץ קליינווארג — און מיין חבר מענדעל אויך מיט אונז — און מיר געהען אוועק אין טהעאטער אַרײַן. איך מיין דאָס די „מואווינג־פיקטשורס“. עס קאָסט אַ ניקעל אַ פאַר־שױן, און איהר זעהט זיך אָן אזעלכע וואונדירים, אז דער קאָפּ דרעהט זיך אַזש! איך זאָל זיין דעם קייזער'ס אַ זוהן, אָדער דזשיקאָב שיפ'ס איין אייניקעל, וואָלט איך גאַנצע טעג מיט גאַנצע נעכט געלעגען אין די מואווינג־פיקטשורס. איך וואָלט גאָר קיינמאָל נישט אַרויסגעקראַכען פון דאָהטען. מיין חבר מענדעל אויך דאָס אייגענע. און ושת, דער וואָס הייסט שוין היינט העררי, אויך אזוי. געהט זשע אָבער רעדט מיט מיין ברודער אליהו, זאָגט ער, אז ס'איז אַ שטות'עריי. ס'איז גאָרנישט, זאָגט ער. ס'איז

אלע פיער געהן ארבייטען אין שאפ און ווערען שניידערס. דאָס הייסט, נייַהען אויף דער מאַשין. דאָ רופט מען דאָס „אַפּריי-טערס“. זאָגט אָבער ברכה, אז ס'איז ניט כדאי געווען צוליעב דער שענער מלאכה אוועקוואַרפּען די היים, זיך איינשמעלען דאָס לעבען איבער'ן ים און ווערען שניידערס אויף דער עלטער. ענט-פערט איהר דערויף אליהו, אז ער ווייסט ניט וואָס איז שענער — פאַרקויפּען קנישעס אויף עסעקס סטריט, אָדער אַרבייטען ביי דער מאַשין? ווערד ברכה אָנגעצונדען, למאי אליהו וואַרפט איהר אויס קנישעס. זי גיט איהם אָנצוהערעניש, אז ווען ניט איהר טאַטענ'ס קנישעס אויף עסעקס סטריט, וואָלטען זיי אלע געשוואָלען פאַר הונגער...

ג.

אונזער חבר פיני'ן האָב איך ליעב גאָר פאַר זיין רעדען. ער, אז ער צעהיצט זיך, איז אַ חיות צו הערען. אויסגעהערט אלע מענ'ס טענות, האַפט ער זיך אויף, מאַכט מיט ביידע הענט און לעגט-אָוועק אַ מענה-לשון. איך געדענק אימליכס וואָרט. אָט ווי אזוי פיני האָט גערעדט:

— אָ! איהר פינסטערע, ווילדע מענטשען וואָס איהר זענט! אין אייך ליגט טיעף איינגעוואַרצלעט דער גלות פון יענעם וויסטען לאַנד פון פּאָני, ימח שמו וזכרו! אַמעריקע איז אָבער גיט חזיר-לאַנד! אלע מיליאָנערען און מיליאָרדערען אין אַמעריקע האָבען יונגערהייט געאַרבייט שווער און ביטער. ווער אין אַ שאַפ, און ווער אויף דער סטריט. פרעגט ביי ראָקענפּעלער, קאַרנעג, מאָר-גען, וואַנדערבילד, וואָס זענען זיי געווען אַמאָל? צי האָבען זיי גיט געקעהרט די סטריט? צי האָבען זיי גיט אַרומגעטראָגען קיין פּוילערס אויף צו פאַרקויפּען? צי האָבען זיי גיט געפּוצט פרעמדע שיך פאַר אַ ניקעל? צי נעמט, למשל, דעם קעניג פון אויטאָ-מאָבילען, מיסטער פּאָרד — פרעגט איהם, צי איז ער גיט געווען

פאר קינדער. פרעגט זיך א קשיא: ווי באַלד אז פאר קינדער, פאר וואָס זשע רייסט זיך אַהין אונזער חבר פּיני? און זיין ווייב טייבעל? און מיין שוועגערין ברכה? האָט מיין ברודער אויף אלסדינג אַ תּירוץ. די ווייבער, זאָגט ער, האָבען אזוי פּיעל שכל, וויפּיעל די קינדער. און פּיני, זאָגט ער, רייסט זיך אַהין נאָר איהם, אליהו', אויף צו להכעיס. דער שפיץ איז געווען, אז אליהו האָט אזוי לאַנג גערעדט, ביז ער איז איינמאָל אין אַ זונטאָג אויך מיטגעגאנגען מיט אונז. פון דעמאָלט אָן לאָזט ער נישט דורך קיין איין זונטאָג און געהט אין די מואווינג-פיקטשורס. מיר געהען אלע. יונג און אלט. קליין און גרויס. אפילו פעסי און משה און אונזערע מחותנים — אלע, אלע. נאָר די מאַמע געהט נישט. „איהר מאַן, זאָגט זי, וועט ליגען אין דער ערד, און זי וועט געהן אין טרעיאטער — נישט דערלעבען וועלען דאָס, זאָגט זי, איהרע שונאים!“...

ב.

עס איז נישט שלעכט ביי אונזערע שכנים. טאָקי גאָר-נאָר נישט שלעכט. עס איז אָבער נישט קיין תכלית כסדר זיין ביי יענעם אַ גאָסט. מע באַדאָרף עפּיס זעהען אַ טהועכץ, „טרייען אַ רזשאַב“. אין אמעריקע באַדאָרף יעדער „מאָכען אַ לעבען“. אזוי זאָגט מיין ברודער אליהו. ער געהט-אָרום פאַרזאָרגט מעהר פון אלע-מען. ער קומט אלע טאָג צו אונז פון זיין שוועהר יונה דעם בעקער און זעצט זיך אוועק מיט דער מאַמע רעדען וועגען תכלית. ברכה זיצט אויך דערביי. און אונזער חבר פּיני איז אויך דאָ. ער, פּיני, האָט פּלאַנען און פּראָיעקטען אָהן אַ שיעור. נאָר אלע זיינע פּלאַנען טויגען אויף כפרות. דאָס הייסט, טויגען טויגען זיי, נאָר זיי געפּעלען נישט מיין ברודער אליהו. און טאָמער גע-פעלט עס אליהו', געפּעלט דאָס נישט ברכה'. למשל, פּיני'ן איז געקומען אַ געדאָנק, אז ער און אליהו און ברכה און טייבעל זאָלען

ח.

זינט איך קען מיין ברודער אליהו האָב איך איהם נאָך קיינ-
מאָל ניט געזעהען אזוי לאַכענדיג, ווי איצט. מיין ברודער אליהו,
ווייסט איהר דאָך, איז בכלל אַ מענטש אַ פאַרוואָרגטער, אַ מרה-
שחורה'ניק. זעלמען ווען איהר זעהט איהם, ער זאָל לאַכען. און
אפילו אז ער לאַכט, איז אויך נאָר מיט אַ האַלבען מויל. איצטיגס
מאָל איז עפּיס אָנגעפאַלען אויף איהם אזאָ געלעכטער, אז מיין
מאַמע האָט זיך אזש איבערגעשראַקען פאַר איהם. עס איז אָבער
טאַקי געווען פון וואָס צו לאַכען. מע האָט באַדאַרפט נאָר אַ קוק
טהון אויף אונזער חבר פּיני'ן, ווי אזוי ער האַלט די הענט אין
די קעשענעס פון זיינע שמאַלע הויזען, וואָס קוים זיי האַפּען אַרום
די נייע גרויסע אַמעריקאַנער שיד, אויפ'ן האַלזטיכעל, וואָס
טייבעל מאַכט איהם אלע מאָל צורעכט, ס'זאָל ליגען גלייך, און
עס פאַלגט ניט, האָטש געב דעם אַ קרענק, און אויף זיין האַרט
קליין אַמעריקאַנער קאַפּעלישעל, וואָס וויל ניט זיצען אויף איין
אַרט, און דער עיקר — אויף זיינע קורצזיכטיגע אויגען מיט זיין
שפיצעכיגער נאָז, וואָס קוקט-אַראָפּ אין מויל אַריין.
— רבּונו של עולם! אָט דאָס וועט זיין אַמאָל אַ פרעזי-
דענט? ... זייט אַ בריה און לאַכט ניט!

ו.

גוט אָנגעלאַכט זיך, רופּט זיך אָן מיין ברודער אליהו צו דער
מאַמע אזוי:
— מילא, אונז האָט שוין אונזער פּיני באַוואָהרענט. מיר
געהען אלע אין שאַפּ און וועלען גייען קליידלעך אויף דער מאַשין.
און פּיני אליין איז דאָך אוראיי שוין אַ באַוואָהרענטער מענטש —
ער וועט דאָך זיין, אַם ירצה השם, אַ פרעזדענט... וואָס טהוט
מען אָבער מיט אונזער קליינוואַרג?

אמאל א שאפער, איין אנטרייבער? אדער נעמט נאָר די גרויסע מענטשען, אשטייגער, א וואשינגטאָן, א לינקאָלן, א רוזוועלט — זענען זיי דען געבוירען געוואָרען גרויסע מענטשען, פרעזידענטען? צי אפילו איצטיגער פרעזידענט ווילסאָן, זאָל ער מיר מוחל זיין, איז ניט געווען קיין מלמד?...?

ד.

דאָס קאָן שוין מיין ברודער אליהו ניט פארטראָגען. ער האַט איבער אונזער חבר פּינ'ן סאַמע אין מיטען:

— ע, פּינ'י, דו רעדסט שוין על ה' ועל משיחו און אויף „ננתקה"! דו פאַרגעס נאָר נישט, אז דערווייל איז ווילסאָן מלך... נאָר פּינ'י, אז ער צעהיצט זיך, איז געפעהרליך. ער לאַכט זיך אויס פון מיין ברודער אליהו:

— חאַ-חא! מלך? וואָס מיר מלך? ווער מיר מלך? ניטאָ קיין מלך אין אמעריקע! א פרייע מדינה! א דעמאָקראַטישע-סעע!...

— בקיצור, איז ניט קיין מלך, איז ער פרעזידענט, וואָס איז די נפּקאָמינה? — פּרובט זיך אליהו. און פּינ'י האַט איהם אָפּ:

— ס'א גרויסע נפּקאָמינה! פון מלך ביז פרעזידענט איז אזא חילוק, ווי פון „יבכה" ביז „יבבה"! א מלך איז א מלך, און א פרעזידענט איז א פרעזידענט! א מלך איז בירושה, און א פרעזידענט קלויבט מען אויס. ווילען מיר — איז ווילסאָן פרעזידענט אויף נאָך פיער יאָהר, ווילען מיר ניט — איז ער צוריק א מלמד. און דאָס ווייסט דו, אז אין עטליכע יאָהר אַרום קאָן איך אויך זיין א פרעזידענט?

— דו? א פרעזידענט?...?

— איך — א פרעזידענט!...

— דו לערענסט זיך שרייבען? — פרעגט איהם אליהו. נאָר פֿיני ענטפערט איהם ניט. ער לעגט צונויף דאָס אָנגעשריבענע און באַהאַלט עס ווייט־ווייט אין די זייט־קעשענעס פון פֿידזשאַס פון ביידע זייטען, און ער זעהט אויס ווי געשוואָלען.

ח.

מיר, איך און מיין חבר מענדעל, זיצען אויך ניט לעדיג. ביז מיר וועלען אַמאָל קריגען א דזשאב, העלפֿען מיר אויס דער חאַ-ליאַסטרע ווי ווייט מעגליך. איך העלף דעם עלטערען באַי קלעצעל, וואָס מע רופֿט איהם איצטער „סעם“, ביי'ס צעטראָגען די פעקלעך פון די פֿייפער־באַקסעס. און מיין חבר מענדעל רייבט זיך אַמאָל אַרום וועלוועלען, וואָס היינט הייסט ער „ווילי“, אין דער באַקאַ-ליינע סטאָר, און אַמאָל אַרום פֿייטלען, וואָס מע רופֿט איהם היינט „פֿיליפּ“, דער וואָס פֿעדעלט מיט אידישע „פֿייפערס“. פֿאַר אונז זער אַרבייט באַקומען מיר פון זיי ניט קיין שום געצאָהלט, אַ חוץ נאָר, וואָס זיי נעמען אונז זונטאָג אויף זייערע הוצאות אין טהעאַ-טער, איך מיין, אין די מואווינג־פֿיקטשורס. און אז מיר געהען אַרויס פון די מואווינג־פֿיקטשורס, זענען זיי אונז מכבד מיט „טאַראָזשענע“. דאָ הייסט עס „אַיז־קרים“, און מע עסט דאָס אָדער מיט צוויי שטיקלעך ביסקוויט, וואָס זעהט אויס ווי אַ פֿורימ־דיג פֿלעדעל, אָדער מע טרינקט עס מיט סאָדע־וואַסער. דערנאָך „נעמען מיר אַ וואָס“, אַ שפּאַציער הייסט עס, אין פֿאַרק. און פֿאַרקען זענען דאָ אין ניו־יאָרק אַ סך, און אומעטום לאָזט מען אַיך אַריין אומזיסט, אָהן געלט. אַמעריקע איז שוין איין מאָל אַ לאַנד! וואוהין איך וויל — אַהין געה איך, און וואָס איך וויל — דאָס טהו איך.

דאָס מיינט ער מיך און מיין חבר מענדעל. ער קאָן ניט ליידען, וואָס מיר געהען אַרום בטל. ער איז אין כעס סכנות, למאי מיר דרעהען זיך אַרום איבער דער סטריט און שפּיעלען אין „באַל“ אָדער אין „טשעקעס“ (ביי אונז הייסט עס „מיאטש“ און „סנעפֿ-לעך“). ער האָט זיך אַ פּרוּף געטהאָן מיך אָנצונעמען ביי'ם אויגער, געדענקט איהר דאָך, וואָס פאַר אַ מיאוס'ען פּסע ער האָט געחאָפּט פון אַ „ווערגעלעץ“, וואָס האָט איהם צוגעשטעלט אַ קולאַק גלייך אין נאָז אַריין — ער זאָל וויסען, אז אין אַמעריקע קאָן מען זיך „פּייטען“, דאָס הייסט שלאָגען, נאָר מיט אַ גלייכען. — וואָלט איהר שוין געהאַט אזא דאגה מיט זיך, ווי איהר האָט אַ דאגה מיט די קינדער! ... — רופט זיך אָן משה דער אייני-בינדער און דערמיט ניט ער אונז אָנצוהערעניש, אז מיר זענען טאָקי זעהר וואוילע געסט, נאָר ס'איז שוין צייט, מיר זאָלען עפּים טהון, עפּים אַליין פאַרדיענען אונזער שטיקעל ברויט...

ז.

היינט אונז, מיינט איהר, איז דאָס איינגענעמען צו זיצען ביי יענעם אויף לאַסקאווע ברויט? מיין מאַמע העלפט אַוויס פּעס'ין אין קיטשען. זי באַקט און קאָכט און וואַשט און רוימט. אונזער חבר פּינ'ס ווייב טייבעל פאַרבעט די בעמען און קעהרטי אַוויס די רומס. פּינ'ס אַליין העלפט משה דעם איינבינדער אויפ'ן סטענד ביי די ספרים. האַטש דעם אמת זאָגען, איז פון פּינ'ס הילף נישטאָ אַ סך צו וואַרטען. וואָרום פּינ'ס, אז ער דערזעהט ספרים, איז איהם ניט אָפּצורייסען. שטעקט ער אַריין די נאָז אין אַ בוך — איז אַ גוטען טאָג! דאָס אַליין וואָלט נאָך אויך ניט אויסגעמאַכט. האָט ער אַ טבע — ער דראַקעט. נאָט האָט איהם צוגעשיקט אַ פּאַנטאַלען, וואָס די טינט געהט ניט אַוויס אייביג — אייביג. פאַפּיער איז דאָ וואָלוועל, וועלוועלער פון באַרשטש, — זיצט ער און דראַקעט.

ברויט. מיר ארבייטען שוין אין שאפ. דאָס הייסט, ניט איך און
ניט מיין חבר מענדעל. אונז נעמט מען ניט. מיר זענען נאָך
צו יונג. אין שאפ געהען ארבייטען דערווייל צוויי פון אונזער
משפּחה: מיין ברודער אליהו און אונזער חבר פיני. וואָס הייסט
ארבייטען אין שאפ, און ווי אזוי ארבייט מען דאָרט? — דאָס
געה איך אייך דערצעהלען.

מ.

והאב איך צייט, האפ איך זיך אראפ צו מיין אמאליגען חבר
 ושתי (היינט הייסט ער שוין העררי). איז אבער זיין באסיכע
 (בעל-הבית'טע) פונ'ם סטענד נישט צופריעדען. זי האט באמערקט,
 אז ושתי רוקט מיר אונטער אמאל א באקסער און אמאל א פאר
 ראזינקעס מיט מאנדלען. „צוויי נאשערס, זאגט זי, קאן איהר
 סטענד נישט פארטראגן..." געה איך שוין מעהר נישט צו ושתי'ן,
 צו העררי'ן הייסט דאס. איך ווארט ביז ער קומט אויף דער נאכט
 אהיים, ברענגט ער מיר אלע מאל צו טראגען עפּים אין קעשענע
 אויף צו נעמען אין מויל אריין. דערוועגט ברכה, אז איך קיי,
 שטעלט זי מיר צו א בענקעלע פאר מיין ברודער אליהו. פרעגט
 מיך אליהו, וואס איך קיי? זאג איך: „טשאַינגאָס". אַט דאָס,
 וואָס אלע קייען אין אמעריקע. זאָגט ברכה, אז עס קעהרט זיך
 איהר איבער די גאל פון דעם קייען, וואָס מע קייעט דאָ. זאָגט
 איהר אליהו: „עלעהי, לאָז זיך דיר דאכטען, אז בהמות מעלה
 ברה'ן..." קאָן דאָס פּיני נישט ליידען, למאי אליהו פארנלייכט די
 אמעריקאנער צו בהמות. ער זאָגט:

— דו נעמסט א פאלק, דאָס ערשטע, דאָס גרעסטע, דאָס
 קלינסטע און דאָס פרייסטע פאלק אין דער וועלט, און פארנלייכסט
 זיי צו, להבדיל, בהמות?! ... איך וואָלט א בעלן געווען, זאָלסט
 מיר זאָגען נאָר איין זאך — וואָס וואָלט פון אונז געווען, ווען
 קאלומבוס זאָל חלילה נישט געווען אנטדעקען אמעריקע?
 — וואָלט עס איין אנדערער אנטדעקט! — ענטפערט איהם
 אָפּ מיין ברודער אליהו נאָר פראָסט און דוקא נישט לאַנג געטראכט.

י.

דאנקען השם יתברך, איך קאָן אייך אָנוואַגען א בשורה —
 מיר האָבען שוין א דזשאב. מיר'ן שוין נישט דארפן מעהר אַרומ-
 געהן לעדיג. מיר'ן שוין נישט דארפן אָנקומען צו לאַסקאווע

IX

מיר ארבייטען אין שאפ

IX

מיר ארבייטען אין שאפ

א.

ווי אזוי מע ארבייט אין שאפ — קאָן איך אייך אַקוראַט ניט זאָגען. וואָרום איך ווייס אַליין ניט. מע לאָזט מיך נאָך אַהינצו ניט אַריין. וואָרום איך בין נאָך ניט בר־מצוה. איך ווייס נאָר דאָס, וואָס איך הער פון מיין ברודער אליהו און פון אונזער חבר פּיני. אַלע אויפֿדערנאַכט, אז זיי קומען אַהיים פון שאַפ, דער־צעהלען זיי אונז חדושים ונפלאות. זיי קומען אַלע מאָל אויס־געמאַטערט און הונגעריג. און מיר זעצען זיך עסען וועטשערע. דאָ הייסט עס „סאַפּער“. ברכה האָט פיינט אָט דאָס וואָרט, אזוי ווי איין עהרליכער איד האָט פיינט חזיר. נאָך אַ וואָרט איז פאַר־האַן, וואָס מיין שוועגערין קאָן ניט אַריבערטראָגען. דאָס איז אַ „ווינדע“. אַ ווינדע הייסט דאָ אַ פענסטער. זאָגט ברכה דערויף: „ווינד און וועה זאָל זיין צו זיי“... היינט קאָן זי ניט הערען, אז מע זאָגט „סטאַקינגס“. איהר וועט קיינמאָל ניט פאַלען דערויף, אז סטאַקינגס זענען זאָקען. אָדער, אַשטייגער, וואָס וועט איהר זאָגען אויפֿ'ן וואָרט „דישעס"? דאַכט זיך, אז „פאַסודע", זאָגט ברכה, איז אַ סך שענער? אָדער וואָס קאָן זיין פשוט'ער

2.

ווי אזוי האָט זיך מיין ברודער אליהו אויסגעלערענט שטע-
פען? — למאי ווי אזוי איז דער דאָמסקי שניידער געוואָרען אַ
מוהל? איז אליהו נעבאָך טאָקי גוט אויסגעריסען געוואָרען. מע
האָט איהם געגעבען איבערגעבליבענע שטיקלעך, ער זאָל זיי איבער-
נעהן מיט דער מאַשין. איז ער דורכגעגאָנגען עטליכע מאָל הין
און צוריק און איז געוואָרען אַלדרייט. אויף מאָרגען האָט ער
שוין געשטעפט. מאָהלט אייך, אז אָך און וועה איז געווען צום
שטעפען. נאָר גוט איז דאָס. למאי פּיני האָט דאָס אויך ניט
געקאָנט באַווייזען? ניט מחמת ער האָט זיך געפּוילט אַרבייטען.
חס וחלילה! פּיני וועט אייך נעהן אַרבייטען טאַטשקע-אַרבייט —
אַבי מאַכען אַ לעבען אין אַמעריקע. איז די צרה, וואָס ער האָט
אַ נידעריגע ראיא און טהוט אַלסדינג אַפּענדינג. מע האָט איהם
אויך אוועקגעזעצט ביי דער מאַשין, ווי מיין ברודער אליהו. מע
האָט איהם אויך געגעבען איבערגעבליבענע שטיקלעך, ער זאָל זיי
איבערגעהן הין און צוריק מיט דער מאַשין. האָט זיך געטראָפּען
מיט איהם איין אומגליק. דאָ ווערד דאָס אָנגערופּען: „איין
עקסידענץ“. אונזער חבר פּיני האָט אין איילעניש פאַרטשעפּעט
דעם פּידזשאַק און האָט צוגעשטעפט דעם לינקען אַרבעל צו דער
מאַשין. אַ גליק האָטש, וואָס ניט די האַנט. וועה-וועה, וואָס מע
האָט זיך אָנגעלאַכט פון איהם! חברה שניידערס האָבען אויפגע-
הויבען אַ הורא! „גרינהאַרן“ האָבען זיי איהם אַ נאָמען געגעבען.
גרינהאַרן איז די טייטש אַ גרינער. און אַ גרינער הייסט אַזעל-
כער, וואָס איז נאָרוואָס אַראָפּגעקומען פון דער היים און ווייסט
ניט, וואו אַ טיר עפענט זיך. גרינהאַרן איז אַ בזיון. ערגער פון
אַ גנב... נאָר דאָס וואָלט נאָך געווען, ווי זאָגט ברכה, אַ האַלבע
צרה. דאָרף זיך טרעפען — אָט וועט איהר הערען וואָס.

פון א „לעפעל“? ניין. לוינט זיי ניט. ביי זיי קומט אויס, אז א לעפעל איז א „ספון“. ניט אומזיסט זאגט ברכה א ווערטעל (זי האָט זיך איהרע אייגענע ווערטלעך): „אמעריקע איז א לאַנד, סטייט איז א מאכל, פאָרק איז א גאָפעל און איינגעלש איז א שפראַך“...

ב.

מיין ברודער אליהו און אונזער חבר פני ארבייטען אין צוויי באַזונדערע שעפער. איינער איז איין „אָפּרייטער“. דאָס הייסט, מחילה, א שניידער. דער אנדערער איז א „פרעסער“. איין אָפּ-רייטער דאַרף ניט נייחען מיט די הענט. ער שטעפט ביי דער מאַשין. דאָס דאַרף מען אָבער אויך קאָנען. עס שטעפט זיך ניט אַליין. ווי זשע קומט דאָס צו מיין ברודער אליהו, אז אונזער טאַטע, און אונזער טאַטענ'ס טאַטע, און אונזער טאַטענ'ס טאַטע איז קיינמאָל קיין שניידער ניט געווען און אַ מאַשין קיינמאָל אין די אויגען ניט געזעהען? מיר שטאַמען, זאָגט די מאַמע, פון לויטער חונים, רבנים און שמישים. איז דאָך שלעכט! איז דאָס אָבער אַמעריקע. אין אַמעריקע איז ניטאָ אַ זאָך, וואָס אַ מענטש זאָל ניט קאָנען. אין אַמעריקע לערענט מען זיך אויס. אַ סימן האָט איהר — למאי אַ רב? זיין אַ רב דאַרף מען דאָך אַודאי קאָנען. אַ רב מוז האָטש קאָנען פּסק'ענען שאלות. פון דעסט-וועגען זענען פאַרהאן אין אַמעריקע רבנים, דאָ הייסען זיי „רעוורענטען“, וואָס אין דער היים זענען זיי געווען קצבים. מיין ברודער אליהו האָט זיך דאָ באַסענט מיט אַ מוהל, מיט אַ רעוורענט, וואָס מע נעמט איהם אויף ברית'ען. אין דער היים איז ער געווען אַ שניידער, און נאָך אַ דאמסקי דערצו!

פרעגט איהם אליהו: „היתכן?“...

ענטפערט ער איהם: „אמעריקע!“...

מיט זיינע קורצזיכטיגע אויגען. ווער איז דער לע? ער האָט איהם גאָרניט דערקענט. ערשט, אז יענער האָט איהם אָנגערופען דעם נאָמען פונ'ם שיף „פרינץ אלבערט“, האָט זיך פּיני דערמאָנט ווער דאָס איז. און ס'איז איהם געוואָרען, זאָגט ער, דריי לעכער אין האַרצען! דאָכט זיך, וואָס האָט איהם דער הייסניגער שניידער געטהאָן? ער קאָן אָבער, זאָגט פּיני, זיין פנים ניט אָנקוקען. ער זאָל וויסען, זאָגט ער, פאַרדיענען טויזענד טאָלער אַ שעה, וועט ער אין דעם דאָזיגען שאַפּ ניט זיין קיין מינוט אפילו! און דערצו נאָך דער עקסידענץ מיט'ן צוגעשטעפּטען אַרבעט...

1.

בקיצור — פּיני שוין ניט זיין קיין אָפּרייטער. ער געהט אוועק אין איין אַנדער שאַפּ און באַשטעלט זיך דאָרט פאַר אַ פרעסער. אַ אונטערפרעסער דערווייל. אז ער וועט זיך אויס-לערנען די אַרבייט, וועט ער געהן העכער און העכער. ביז וואוהין?
— מע קאָן ניט וויסען. — זאָגט פּיני. — קיינער ווייסט ניט וועמענ'ס מאָרגען ס'איז. ניט קאַרנעני, זאָגט ער, ניט וואַנ-דערבילד, ניט ראָקענפּעלער האָבען געוואוסט, אז זיי וועלען אַמאָל זיין דאָס, וואָס זיי זענען...

דערווייל ווערט נאָך פּיני גוט פאַרשוואַרצט. און אַלץ איבער זיין טבע, וואָס ער האָט ליעב אַלסדינג טהון חאַפּענדיג. און דערצו נאָך זיין נידעריגע ראיה. ער קומט אַלע טאָג אַהיים אַ צעכריהמער. איינמאָל איז ער געקומען מיט אַ סקאַליטשעטער נאָז. וואָס איז די מעשה? ער האָט זיך ביי'ם פרעסען אָפּגעבריהט די נאָז. ווי קומט דאָס פרעסעל צו זיין נאָז? זאָגט פּיני, אז זיין נאָז האָט ניט געוואָרט, ביז דאָס פרעסעל וועט זיך מטריח זיין צו זיין נאָז. ער קאָן באַשמעהן, זאָגט ער, אז זיין נאָז זאָל געהן צום פרעסעל. ווי קומט זי, די נאָז, צום פרעסעל? לאָזט זיך אויס, אז פּיני האָט

ד.

פונקט אין דעם שאַפּ, וואו מיין ברודער אליהו האָט געאַרבייט ביי דער מאַשין און אונזער חבר פּיני איז אויך געקומען לערנען די אַרבייט, האָט זיך געפונען אונזערער איין אַלטער באַקאַנטער און פּיני'ס אַ שונא — דער הייסנער שניידער. אויב איהר האַלט קאָפּ, זענען מיר מיט'ן הייסנער שניידער געפּאָהרען אינ'איינעם אויף איין שיף, אויפ'ן „פּרינץ אַלבערט“. איהר דאַרפּט געדענקען מסתמא דאָס אויך, אַז מיט אונזער חבר איז דער הייסנער שניידער געווען אויף מעסערשטעד. באַדאַרף גאָט פּיה'רען אַזוי, אַז פּיני זאָל זיך מיט איהם באַגעגענען אין איין שאַפּ. און נאָך ווי אַזוי באַגעגענען! אין דעם דאָזיגען שאַפּ איז דער הייסנער שניידער אַ גאַנצער מאַכער. ער איז ניט קיין אָפּרייטער ביי דער מאַשין, נאָר אַ „קאַטער“. דאָס הייסט, ער איז אַ צורשניידער. ער שניידט-צו, און די אָפּרייטערס ניהען. איז איהם נאָך ווינציג. ער זאָגט, אַז ער וועט לאַנג ניט זיין אין די ביזנעס. ער האַפּט גאָר אין גיכען ווערען אַ „דעזינער“. דאָס איז שוין גאָר אַ גרויס שטריימעל. אַ דעזינער הייסט אַזעלכער, וואָס מאַכט פאַסאָנען. אַ דעזינער פאַרדיענט פּופּציג טאָלער אַ וואָך, און פּינף און זיבעציג טאָלער אַ וואָך, און הונדערט אויך! אַז עס באַגליקט אַ מענטשען, ווייסט ער ניט פון וואַנען! ווי זאָגט ברכה: „איינעם ניט גאָט גאָר, דעם אַנדערען גאָרניט“...

ה.

אַז פּיני איז אַריינגעקומען אין שאַפּ, קומט איהם דער הייסנער שניידער אַקעגען. ער שטעלט אַוועק אויף איהם די שאַרפע ברילען, ציהט-אויס פּיני'ן אַ יד און מאַכט צו איהם: „העללאָן, לאַנדסמאַן! האו דו יו דו? ... דאָס הייסט: „שלום-עליכם, וואָס מאַכט איהר, רב קרוב? ... קוקט אויף איהם אונזער חבר פּיני

סימן האָט איהר: אַ קעשענע-זייגערעל קלינגט ניט, הייסט עס „וואַטש“. פרעג איך ביי אליהו'ן: „פאַר וואָס עפּיס וואַטש?“ זאָגט ער: „ווי דען זאָל עס הייסען?“ זאָג איך: „וואַטשעל“. פרעגט מיך אליהו: „פאַר וואָס עפּיס „וואַטשעל“?“ זאָג איך: „אַז אַ זייגער איז אַ זייגערעל, דאַרף זיין וואַטש אַ וואַטשעל. עלעהיי, זאָג איך, אַ „באָי“ איז אַ יונג, איז אַ יונגעל „באָיטשיק“, און אַ סליין יונגעלע — אַ „באָיטשיסעל“... ווערד אליהו אין כעס און זאָגט מיר, אַז איך האָב זיך אויסגעלערענט פון אונזער חבר פּיני זאָגען אַלסדינג פאַרעהרט. אַ גליק, וואָס פּיני איז ניטאָ דערביי. פּיני זאָל זיין, וואָלטען זיי זיך שוין צעאָמפּערט איבער'ן וואָרט „וואַטש“, אזוי ווי זיי האָבען זיך געאָמפּערט און שיער ניט צעשלאָגען זיך איבער'ן וואָרט „ברעקפּיש“ — אָנבייסען. דערפאַר, זאָגט אליהו, איז איין אָנבייסען ברעקפּיש, ווייל צום אָנבייסען עסט מען פּיש, אָדער הערינג. זאָגט פּיני: „ווי באַלד אַז הערינג, פאַר וואָס זשע זאָגט מען ניט: „ברעקהערינג“?“ זאָגט איהם אליהו: „בהמה וואָס דו ביזט! און וואָס איז אַ הערינג — ניט קיין פּיש?“ פּיהלט זיך פּיני, אַז ער איז געשלאָגען, זאָגט ער: „ווייסט דו וואָס? לאָמיר פרעגען ביי איין אַמעריקאַנער אידען!“ און מע פּוילט זיך ניט און מע שטעלט-אַפּ אַ גענאָלטען אידען אין מיטען גאַס (שבת איז דאָס געוועזען) און מע טהוט איהם אַ פרעג אויף אַ טשיקאַוועסט: „פעטער! איהר זענט שוין לאַנג אין אַמעריקע?“ זאָגט ער: „דרייסיג יאָהר. וואָס איז דען?“... זאָגען זיי: „מיר ווילען אייך עפּיס פרעגען. גיט אונז צו פאַרשטעהן, פאַר וואָס זאָגט מען ביי אייך אויף איין אָנבייסען ברעקפּיש?“ קוקט זיי אָן דער איד און זאָגט צו זיי: „ווער האָט דאָס אייך געזאָגט, אַז אויף איין אָנבייסען זאָגט מען ביי אונז ברעקפּיש?“ „ווי אזוי זשע דען זאָגט מען?“

— ברעקפּעסט! ברעקפּעסט! ברעקפּעסט! — שרייט זיי אויס דריי מאָל דער איד גלייך אין פנים אַריין און איז זיי מכבד מיט'ן גאָמען „גרינע חיות“...

נאָר געזוכט אַ שטיקעל אַרבייט, און ווייל ער האָט אַ נידעריגע
ראיה, האָט ער זיך דעריבער אָנגעבויגען האַרט צום טיש און האָט
געטראַפּען מיט'ן שפיץ נאָז גלייך אויפ'ן אָנגעגליהטען פּרעסעל.

— אַ שלים-מול אז ער פאַלט אין שניי, טרעפט ער אויך
אויף אַ שטיין...

איך מיינ, אז איך וועל אייך ניט דערצעהלען, ווער דאָס האָט
געזאָגט, וועט איהר אויך טרעפען, אז דאָס האָט געזאָגט ברכה.
מיין שווענערין קאָן אַריינזאָגען...

ז.

ברכה איז ניט צופריעדען. מיין מאמע אויך ניט. טייבעל
אויך ניט. איהר האָט אַמאָל געזעהען, אז ווייבער זאָלען זיין צו-
פריעדען? זיי באוויינען אונז, מאַנסבילען, וואָס מיר דאַרפֿען אזוי
האַרעווען אין אַמעריקע, בכדי צו מאַכען אַ לעבען. אַ קלייניג-
קייט — אַרבייטען אין שאַפּ! אז האַלב נאָך זיעבען אין דער פּריז
מוז מען שוין זיין אויף דער אַרבייט. אַ שעה געמט-צו דאָס
פּאָהרען אַהין. עפּיס איבערחאַפּען דאַרף מען. דאוונען דאַרף
מען דאָך אודאי. היינט רעכענט-אויס, ווען מיר דאַרפֿען אויפֿ-
שטעהן? און פאַרשפּעטיגען טאָר מען ניט קיין מינוט אפּילו.
וואָרום טאָמער פאַרשפּעטיגט איהר, רעכענט מען אייך אַראָפּ פאַר
יעדע פינף מינוט אַ האַלבען טאָג אַרבייט. ווי אזוי ווייסט מען
דאָס, צי איהר האָט פאַרשפּעטיגט, אָדער ניין? דערויף איז דאָס
אַמעריקע. אין אַמעריקע האָט יעדער שאַפּ אזא מיין זייגער. אז
איהר קומט אין שאַפּ, געהט איהר צו צום אַלעם ערשטען און
טהוט אַ קוועטש דעם זייגער. ווערד דאָס אָנגערופֿען אויף זייער
לשון: „פּאָנטשען די קלאַק“. „קלאַק“ איז אַ זייגער און געמט
זיך, זאָגט מיין ברודער אליהו, פון גלאָק. אַ גלאָק קלינגט און אַ
זייגער, זאָגט ער, קלינגט אויך. אָבער נאָר אַ וואַנט-זייגער. אַ

ט.

הקיצור, די געז פון די פּרעסלעך פאַרהאַקט אזוי דעם קאַפּ, אַז די אַרבייטער אין שאַפּ פאַלען חלשות און מוזען סטאַפּען די אַר-
בייט. רעכענט מען זיי אָפּ פון דער „פּיידע“. דאָס הייסט, אַז
עס קומט צום אָפּנעמען פאַר דער וואָך, וואָס מע האָט פאַרדיענט,
וועהר אַ לאָך. דאָ האָט איהר פאַרשפּעטיגט פינף מינוט — אַראָפּ
אַ האַלבער טאָג. דאָ זענט איהר צו־פריה אוועקגעגאַנגען — אַראָפּ
אַ האַלבען טאָג. דאָ זענט איהר געפאַלען חלשות — פאַרפאַלען
אַ טאָג.

ניין. מע קאָן שוין מעהר ניט אַריבערטראָגען. מע וועט
מוזען אַרויס אין אַ סטרייק.

ח.

איך האָב מורא, אז מיר וועלען זיך מיט'ן שאַפּ ניט עלטערען. מיין ברודער אליהו זאָגט, אז די אַרבייטער האָבען צרות פונ'ם „פאַרמאַן“. יעדער שאַפּ האָט אַ פאַרמאַן — איין עלטסטען, איין אויפֿוועהער. און ניט נאָר איין פאַרמאַן, יעדער שטאָק האָט זיך זיין פאַרמאַן. אויף דעם שטאָק, וואו אליהו אַרבייט, איז דער פאַרמאַן אַ חמץ, אַ רשע מרושע. ער איז אליין אַמאָל געווען איין אַפֿרייטער. נאָר ער האָט זיך אַרויפֿגעאַרבייט און איז גע-וואָרען אַ פאַרמאַן. די אַרבייטער זאָגען, אז ער איז ערגער פונ'ם „באָס“. באָס איז אַ לשון-קודש-וואָרט און שטאַמט פונ'ם וואָרט „בעל-הבית“. אזוי זאָגט אליהו, און פֿיני מוז אַפֿשווייגען. וואָ-רום אויף לשון-קודש איז אליהו בעל-מצרא. פאַרט אַ חונ'ס זי-זעהן... נאָר מיר קעהרען זיך אום צום פאַרמאַן. מע האָט אַרויס-געלאָזט אַ קלאַנג אין שאַפּ, אז דער פאַרמאַן רוקט דעם זייגער. אזוי, אז ווען איהר זאָלט ניט קומען, וועט איהר פאַרשפעטיגען — וואָס זאָגט איהר אויף אזאַ ממזר? ... און אונזער חבר פֿיני דער-צעהלט פון זיין שאַפּ נאָך שענערע מעשיות. זייער פאַרמאַן, זאָגט ער, לאָזט ניט דעם אַרבייטער אַ קוק טהון אין אַ פֿייפֿער אַריין. לייענען אַ צייטונג ביי דער אַרבייט — חיות ניט זיכער! רויכערען שמועסט מען ניט. אַ וואָרט טאָר מען ניט אויסרעדען צווישען זיך. ס'איז אזוי שטיל, זאָגט ער, אז מע קאָן הערען אַ פֿליעג! אויסער דעם טראַסק מיט'ן גראַגערען פון די מאַשינען. נאָך אַ מעלה האָט זיין שאַפּ. דאָרט ווערען די פרעסלעך אָנגעוואַרעמט מיט גאָז. דאָ זאָגט מען ניט גאָז, נאָר „געז“. דאָס הייסט, שטינקען שטינקט עס אזוי ווי ביי אונז גאָז. נאָר מע טאָר ניט זאָגען גאָז. מע דאַרף זאָגען געז. אַקוראַט פאַרקעהרט. סע זאָל ביי אונז אין דער היים הייסען געז, וואָלט מען דאָ מסתמא גע-זאָגט גאָז.

IX

מיד סמדייקען!

מיר סטרייקען!

א.

מיר דאכט, אז ס'איז גאָר ניטאָ קיין בעסערע זאך אויף דער וועלט, ווי אז מע סטרייקט. דאָס האָט אזא פנים, ווי אז איהר לערענט ביי א רבי'ן, וואָס שלאָגט זיך צו שטארק, נעמט מען אָפּ ביי איהם די קינדער און מע זוכט איין אנדער מלמד. דערווייל הערט איהר אויף צו געהן אין חדר. מיין ברודער אליהו און אונזער חבר פּיני האָבען אויפגעהערט צו געהן אין שאַפּ. אונזער שטוב האָט שוין גאָר איין אנדער פנים, זינט זיי זענען אין דער היים. אזוי האָבען מיר זיי אָנגעקוקט איין מאָל אין וואָך — זונטאָג. וואָרום, ווי איך האָב אייך שוין דערזעהלט, אז מע אַר-בייט אין שאַפּ, מוז מען אויפשטעהן כאָר, בכדי מע זאָל חלילה ניט פאַרשפּעטיגען. און אז זיי זענען געקומען אַהיים, פלעג איך שוין שלאָפען. פאַר וואָס? דערפאַר, וואָס זיי האָבען געאַרבייט „אָווערטיים“. דאָס הייסט, אז אלע אנדערע אַרבייטער זענען געגאַנגען אַהיים, זענען אונזערע לייט נאָך געזעסען אין שאַפּ ביי דער אַרבייט. ניט דערפאַר, וואָס מע האָט זיי גענויט פון קהל. זיי האָבען געאַרבייט אָווערטיים, בכדי זיי זאָלען מעהר פאַר-דיענען. אי, אז ס'איז געקומען צום צאָהלען, האָט מען ביי זיי

ג.

למשל, נעמט מיין ברודער אליהו. ער אליין רעדט גיט קיין וואָרט. ער געהט נאָר צו צו איטליכס רעדעל און שמעקט אַרײַן די נאָז. אָדער ער לעגט צו אײַן אויהער. בעת מעשה בייסט ער די נעגעל און איז שטאַרק אויפגערעגט. א פאַרגעניגען צו זעהען מיין ברודער, ווי ער שאַקעלט צו מיט'ן קאָפּ יעדען איינציגען, וואָס ער רעדט. ער איז מיט אלעמען מרוצה, וואָס יענער זאָל גיט זאָגען. אָט איז צוגעקומען צו איהם א שניידער מיט א גולסע אויף אײַן זײַט קאָפּ — פון דער לינקער זײַט. דער שניידער האָט איהם אָנגענומען ביי א לאַץ און טרייסעלט איהם און רעדט אין איהם אַרײַן, אז ס'איז אַרויסגעוואָרפֿען דער גאַנצער טאַרעאַס. די שניידערס וועלען מיט זייער סטריק גאָר נישט אויספיהרען. מחמת די „אַסאַסיאיישאַן" פון די „מאַנאָפּעקטשורערס" איז צו שטאַרק פאַר אונז! שאַקעלט איהם מיין ברודער צו מיט'ן קאָפּ. און איך האָב זעהר מורא, אז מיין ברודער אליהו ווייסט אזוי, וואָס באַדרייט „אַסאַסיאיישאַן" און „מאַנאָפּעקטשורערס", ווי איך... וואָרום אָט איז צוגעגאַנגען צו אליהו'ן אײַן אנדער שניידער מיט א פנים פון א קאַטשקע. אז ער רעדט, פאַטשט ער מיט די ליפּען. דער שניידער האָט אָנגענומען מיין ברודער פאַר א קנעפּעל און האָט לאַנג איבער איהם גערעדט, געפאַטשט מיט די ליפּען. ער האָט אלע מינוט אויסגערופּען: „ניין! מיר מוזען קעמפּען, אויס-קעמפּען ביז'ן סוף!"... האָט איהם מיין ברודער אויך אויסגע-הערט און אויך צוגעשאַקעלט מיט'ן קאָפּ. אײַן עבירה, וואָס מיין שוועגערין איז דאָ גיטאָ. זי וואָלט איהם שוין עפּיס אַריינגע-זאָגט...

ד.

גאַנץ אנדערש האָט אויסגעזעהען אונזער חבר פּיני. ווער עס האָט איהם גיט געזעהען און ווער עס האָט איהם גיט געהערט רעדען אויף א מיטינג, — דער האָט גאָר קיין שענס גיט געזעהען

אָפּגעריסען טעג — וואָס זענען זיי שולדיג? „עלעהיי, נולנים זענען אונז באַפאַלען“... אזוי האָט געזאָגט מיין ברודער אליהו. — עלעהיי, דו ביזט אַ לעקיש! — זאָגט צו איהם מיין שוועגערין ברכה. ווען זי, זאָגט זי, זאָל אַרבייטען אין אַ שאַפּ, וואָלט זי זיך ניט געלאָזט שפּייען אין דער קאַשע. זי זאָגט, אז אלע פּאַרלייט מיט אלע באַסעס וואָלטען ביי איהר געקלייט די ערד. און איהר מעגט איהר גלויבען. ברכה קאָן!

ב.

דערפאַר האָט זי זיך געקיהלט דאָס האַרץ, אז אלע שעפּער האָבען ערקלעהרט אַ סטרייק. דאָס הייסט, אלע שניידערס, ווי פיעל ס'איז פאַרהאָן אין ניו-יאָרק, האָבען אוועקגעלעגט שער און אייזען און — גוד באַי. וועהוועה, וואָס סע האָט זיך אָפּגע-טהאָן! אין דער היים, און אויף דער סטריט, און אין די האַלס! אַ „האַל“ — איז אַ זאַל, אָדער אַ טהעאַטער. מע קלויבט זיך צונויף אַהינצוצו אלע שניידערס פון גאַנץ ניו-יאָרק אויף אַ מיטינג, און מע רעדט און מע רעדט און מע רעדט. איהר הערט זיך דאָרט אָן אַזעלכע ווערטער, וואָס איהר האָט זיי קיינמאָל ניט געהערט: „דזשענעראַל סטרייק“... „יוניאָן“... „אָרגאַניזירט“... „אַכט און פערציג שטונדען“... „העכערע וויידזשעס“... „בעסערע באַהאַנדלונג“... „סקעבס“... „סטרייק-ברעכערס“... „פיקעטס“... און נאָך בדומה אַזעלכע ווערטער, וואָס איהר פאַרשטעהט זיי ניט. מיין חבר מענדעל זאָגט, אז ער פאַרשטעהט זיי יאָ. נאָר געבען מיר צו פאַרשטעהן קאָן ער ניט. „וועסט עלטער ווערען, זאָגט ער מיר, וועסט דו אליין פאַרשטעהן“. עס קאָן זיין. דערווייל קוק איך זיך צו, ווי דער עולם היצט זיך, און עס בייסען זיך מיר די הענט. עס גלוסט זיך מיר זיי אלע אַראָפּחאַפּען אויף פאַפּיער. אויסמאַהלען איטליכען באַזונדער, ווי ער זעהט אויס, וואָס ער טהוט, ווי אזוי ער שטעהט און ווי אזוי ער רעדט.

צאפען. איחד קאנט צוהאלטען מיט דער האנט, פארשטאפען מיט א שמאטע — עס וועט אייך קיין זאך ניט העלפען. ביז דאס וואסער וועט ניט ארויסגעהן ביז'ן לעצטען טראפען, איז איין עבירה אייער טרחה. פיני מוז אפרעדען זיינס. סידען מע זאל איהם אראפשלעפען פון דער ביהנע. דא הייסט עס ניט ביהנע. דא הייסט עס „סטיידזש“. איצטיגס מאל האט מען איהם טאקי געמוזט אזוי טהון. צוויי שניידער-יונגען, פרעסערס, האבען איהם גענומען פאר ביידע הענט און מע האט איהם מיט כבוד אראפ געפיהרט פונ'ם סטיידזש. דאס האט איהם אבער גארניט געשטעהרט אויסצופיהרען דאס, וואס ער האט געוואלט אויספיהרען. ער האט דאס איבעריגע דעררעדט, שוין געהענדיג מיט אונז אהיים. און אז מיר זענען געקומען אהיים, האט ער נאך לאנג גערעדט פאר מיין מאמען און פאר מיין שוועגערין ברכה און פאר זיין ווייב טייבעל. איך און מיין חבר מענדעל זענען אויך געווען צווישען די צוהערער. און מיר דאכט, אז ווערליג פיני האט גע'טענה'ט, איז ער גערעכט. נאך געהט רעדט מיט ווייבער. אז פיני האט זיך גוט אנגערעדט, רופט זיך אן מיין שוועגערין ברכה מיט א משל, ווי איהר שטייגער איז:

— וואס איז דעם אינדיק פאר א חילוק, צי מע קוילעט איהם פורים צו דער סעודה, צי פסח צום סדר? ...
טאמער ווייסט איהר, וואס מיינט דערמיט ברכה? ...

ו.

דערווילע געהט אוועק א טאג און א טאג. דער סטרייק איז א סטרייק. די ארבייטער זענען שטאהל און אייזען. מיטינגען מאכט מען אלע טאג. און אלע מאל אויף א נייעם פלאץ. די מאנופעקטשורערס, הער איך זאגען, האלטען זיך אויך שטארק. זיי ווילען ניט נאכגעבען. זיי וועלען אבער מווען נאכגעבען. אזוי זאגען אלע. ניטא א זאך, וואס די ארבייטער זאלען ניט אויס-

אויף זיין לעבען. אונזער פיני'ס פיגור דארף אייך זיין באקאנט
נאך פון מיינע פריהעריגע מעשיות. זיינע קורצזוכטיגע אויגען
מיט זיין לאנגער שפיצעכביגער נאז, וואָס קוקט אַראָפּ אין מויל
אריין, געדענקט איהר מסתמא. זיינע לאנגע שמאָלע הויזען, איין
הויז אַראָפּ, איין הויז אַרויף, און זיין שניפּס אויף דער צעשפילע-
טער מאַנישקע — האָט איהר אוראי אויך ניט פאַרגעסען. היינט
זיין רעדען, זיין פינען מיט דער נשמה און זיין שיטען פונ'ם
אַרבעט מיט הויכע שענע ווערטער און מיט קלינגענדיגע נעמען
פון גרויסע לייט? אַצינד שטעלט אייך פאַר, אז פיני צעהיצט
זיך און רעדט פאַר איין עולם פון טויענדער מענטשען, וואָס
וויילען איהם דוקא ניט הערען. אָנגעהויבען האָט ער אַזש פון
קאָלומבוסען, ווי אַזוי ער האָט אַנטדעקט אַמעריקע, און איז באלד
אַרויף אויף די פאַראייניגטע שטאַטען, און האָט זיך פאַרמאָסטען
צו רעדען און צו רעדען. האָט מען איהם ניט געלאָזט.
— ווער איז דער ספיקער? — פֿרעגט איין שניידער ביי'ם
אַנדערען.

— א גרינהאַרן! — ענטפערט איהם יענער.
— וואָס וויל ער?
— וואָס באַדערט ער?
— וואָס האַקט ער א טשייניק?
— שאַראַפּ! — שרייט אויס איינער, און א סך אַנדערע.
האַפּען איהם אונטער:
— שאַראַפּ!...

ה.

„שאַראַפּ“ איז אפילו א מיאום וואָרט. די טייטש פונ'ם
וואָרט איז „אַראָפּ פונ'ם מאַרק!“ נאָר אונזער חבר פיני שרעקט
זיך ניט פאַר קיין ווערטער. פיני, אז ער צערעדט זיך, איז ווי
א פּאַס וואַסער, וואָס מע האָט אָפּגעשטעקט און פאַרוואָרפען דעם

פרעגט איהם די מאמע: „א גולן?“ זאגט פיני: „ערגער פון א גולן!“ פרעגט די מאמע: „וואָס קאָן זיין ערגער פון א גולן?“ זאגט פיני: „א גענגסטער איז ערגער פון א גולן. וואָרום א גולן איז א גולן, און א גענגסטער איז א געדונגענער גולן. דעם מעגט טשען האָט מען געדונגען, ער זאָל שלאָגען די סטריקערס. איז ער באַפאלען א מיידעל א סטריקערין און האָט זיך פארמאָסטען זי צו שלאָגען. האָט זי געמאַכט א גוואַלד, זענען זיך צונויפגעלאָפּען מענטשען און ס'איז אַרויס א געשלעג... מעהר האָט מען פון פיני'ן ניט געקאָנט אַרויסבאַקומען גאָרניט. ער האָט אַרומגעשפּאַנט מיט זיינע לאַנגע פיס היין און צוריק. ער האָט געפינעט מיט דער גשמח. ער האָט געשפּריצט מיט פייער. ער האָט זיך געריסען ביי די האַר און געשאַטען מיט ווערטער און מיט נעמען: — אייזאי, קאָלמבוס! אייזאי, וואַשינגטאָן! אייזאי, לינקאָלן! דער סוף איז געווען — פיני האָט זיך אויפגעהויבען און איז אַנטלאָפּען!

ח.

ביז עפּיס וואָס, דערווייל האָט דאָס אונז געטראָפּען. מיך און מיין חבר מענדעל. די מאמע האָט זיך געשוואָרען ביי איהר געזונט און ביי איהר לעבען, אז זי וועט אונז ניט אַרויסלאָזען אויף דער סטריט פאַר קיין געלט אין דער וועלט! ניט מיך, ניט מענדעלען, ניט אליהו'ן, ניט ברכה'ן און ניט טייבלען. וואָרום ווי באַלד אז עס האַלט שוין, זאָגט זי, אזוי ווייט, אז מע הרג'עט מענטשען אין סטריט — איז שוין עס וועלט! זי האָט אָנגעוואָרפּען אויף אונז אַלעמען אזא פּחד, אז טייבלעל האָט זיך צעווייגט, ווי א קליין קינד. גאָט ווייסט, וואו איהר פיני איז אַצינד! ... האָט די מאמע שוין פאַרגעסען אָן אונז און האָט גענומען אויסרעדען דאָס האַרץ נעבאָד טייבלען: אז מיר האָבען א שטאַרקען גאָט. און אז עס וועט איהר פיני'ן גאָר ניט געשעהן. און אז ער וועט מיט

פיהרען. ס'איז אמעריקע! עס האלט שוין ביי'ם לעצמען מיטעל. אז דאס וועט ניט העלפען, איז עס וועלט! אזוי זאגען אונזערע לייט. וואס איז דאס פאר א מיטעל? מיר וועלען זיך צונויפ-זאמלען אלע סטרייקער פון גאנץ ניו-יאָרק און מיר וועלען דורכ-גען איבער די סטרימען מיט א מארטש. דאס הייסט, טויזענדער און טויזענדער שניידערס וועלען זיך דורכשפאצירען מיט די פאָהנען איבער דער שטאָדט. מיר און מיין חבר מענדעל איז דאָס דוקא געפעלען. מיר וועלען זיין די ערשטע. רעדט זשע אָבער מיט אזא אידינע, ווי מיין שוועגערין ברכה, זאגט זי, אז ביי איהר זעהט דאָס אויס, ווי קינדער שפּיעלען זיך אין סאָל-דאמלעך... זי זאגט: „איין עבירה אייערע שיד“... האָט איהר באַדארפט אַנסוקען אונזער פיני'ן און חערען, וואָס ער האָט איהר געזאָגט דערויף!

ז.

מיר האָבען שוין געהאלטען מיט'ן סטרייק גאנץ ווייט. איך און מיין חבר מענדעל האָבען זיך שוין צוגענייט, ווי מע גרייט זיך צו צו דעם פערטען דזשולאָי. דעמאָלט איז אַ יום טוב אין אמעריקע. מע שיסט אויף דער סטריט מיט די פייער-קרעקערס און עס טרעפט זיך, זאָגט מען, אז מע דער'הרג'עט אַ מענטשען. אַ קלייניגקייט — דער פערטער דזשולאָי? דאָס איז דאָך דער טאָג, וואָס די פאראייניגטע שטאַמען האָבען זיך באַפרייט פון די שונאים... איך און מענדעל זענען שוין געווען יום-טוב'דיג. איז אונז פאַרשטעהרט געוואָרען די שמחה. אויף קאנעל סטריט האָט מען גע'הרג'עט אַ מענטשען. די ידיעה האָט אונז געבראַכט פיני. ער איז געווען אויפ'ן אָרט און האָט געזעהען דעם גע'הרג'שאָען. ער זאָגט, אז דער מענטש האָט פאָרדיענט דעם טוידט. ער איז גע-ווען, זאָגט ער, אַ גענגסטער. פּרעגט איהם די מאַמע: „וואָס הייסט אַ גענגסטער? אַ גנב?“ זאָגט פיני: „ערגער פון אַ גנב!“

האָט אונז געבראַכט קיין אמעריקע, וועט אונז מסתמא נישט פאַר-
 לאָזען. אונזער מחותן יונה דער בעקער און אונזערע גוטע פריינד
 פעסי די גראַבע און איהר מאַן משה דער איינבינדער און די איבע-
 ריגע פריינד און גוטע פריינד קומען אלע מאָג און טרייסטען אונז
 מיט גוטע ווערטער. זיי זאָגען, אז דער הימעל איז צו דער ערד
 נישט געפאלען. וואו שטעהט דאָס געשריבען, אז מע מוז לעבען
 אין אמעריקע נאָר פון שניידעריי? מע קאָן מאַכען אַ לעבען אָהן
 שניידעריי אויך. והראיה? אָט וועל איך אייך דערצעהלען, ווי
 אזוי מיר מאַכען אַ לעבען אין אמעריקע.

גאָט'ס הילף קומען בשלום אַהיים. און אז ער וועט זיין אַ מאַן צו זיין ווייב און אַ טאַטע צו זיינע קינדערלעך, וואָס וועלען, אַם ירצה שם, אַמאָל זיין. וואָרום דערווייל האָט נאָך טייבעל קיין קינד און קיין רינד. זי דאָקטערט זיך און האַפּט, אז זי וועט נאָך אַמאָל האָבען קינדער.

— און אַ סך קינדער! — זאָגט די מאַמע.

— אָמן הלאוי! — זאָג איך און האַפּ אַ פאַטש פון מיין ברודער אליהו, איך זאָל ניט זיין קיין שוויגער און זאָל ניט שטופען די צונג אַהין, וואו מע דאַרף ניט...

מ.

געלויבט איז גאָט — געקומען פיני. און געקומען איז ער מיט אַ שמחה, אַ גדולה: דער מענטש דער געגנסטער, וואָס מע האָט איהם גע'הרגעט, לעבט און וועט לעבען. נאָר אַ קאַליקע וועט ער שוין בלייבען אויף אייביג. מע האָט איהם ניט דער'הרג'עט אויף טוידט. מע האָט איהם נאָר אַזוי גוט אָנגע'הרג'עט. מע האָט איהם אויסגעזעצט איין אויג און איבערגעבראַכען אַ האַנט. „אַ מצוה — לאָז ער ניט זיין קיין געגנסטער!“ האָט אָבער די מאַמע אויף איהם רחמנות: „לאָז ער זיך זיין, זאָגט זי, וואָס ער איז. פאַרהאַן אַ גאָט אין הימעל, לאָז ער זיך, זאָגט זי, מיט איהם רעכענען. פאַר וואָס, זאָגט זי, קומט איהם, מע זאָל איהם איבערברעכען אַ האַנט און אויסזעצען איין אויג? וואָס זענען שולדיג זיין ווייב און קינדער נעבאָך, זיי זאָלען האָבען אַ טאַטען אַ קאַליקע?“...

י.

דער סטרייק האָט זיך פאַרצויגען, און מיר געהען אַרום אָהן אַ שטאָך אַרבייט. מיין ברודער אליהו איז אויס געגאנגען. די מאַמע רעדט איהם אויס דאָס האַרץ. זי זאָגט, אז דער גאָט, וואָס

XI

כתרילעווקע אין ניו-יאָרק

XI

כתרילעווקע אין ניו־יאָרק

א.

איידער איך געה אייך דערצעהלען, ווי אזוי מיר מאכען א לעבען אין דעם נייעם לאַנד, ומוז איך אייך פריהער אויסרעכענען ביי די נעמען, ווער איז דאָ אין אמעריקע פון אונזערע פריינד און באקאנטע, ווייל נאָר זיי צו דאנקען האָבען מיר זיך ביסלעכווייז אַרויפגעארבייט און אָנגעהויבען צו מאכען א לעבען. לאָזט זיך אַזוי, אַז מיר האָבען דאָ פריינד און באקאנטע — קיין עין־הרע, קיין ביז אַזוי! גאנץ כתרילעווקע האָט זיך אַריבערגעפּעקעלט אַהער, קיין אמעריקע. נאָך אונזער אַוועקפאַהרען פון דער היים איז געוואָרען, זאָגען זיי, דאָרטען אַ בהלָה, אַ מתומה, אַ לויפּעניש. עס האָט אויסגעבראָכען, זאָגען זיי, אַ מורא'דיגער פּאָגראַם, אַ שחיטה און אַ שרפה — גאנץ שטאָדט איז אַוועק מיט'ן פייער! ווער האָט אונז געבראַכט די נייעס — די מאַמע. וואו ערגיז אַ צרה, ווערד פריהער פון אַלע געוואוירע די מאַמע. פון וואָנען? פון בית־המדרש. פון דער כתרילעווקער שוהל. ס'איז פאַרהאַן אַזא שוהל אין ניו־יאָרק.

און די פאות אונטערגעהאקט. נאָר די באָרד משעפעט ער ניט. משעפען איהם אָבער אנדערע די באָרד. דאָ, אין אמעריקע, האָט מען פיינט אַ באָרד. ערגער ווי איין עהרליכער איד האָט פיינט חזיר. אַנומעלטען האָבען איהם דערטאָפּט אין מיטען סטריט שקצים'לעך — „לויפערס" הייסען זיי דאָ — און האָבען איהם נאָר געוואָלט אָפּשערען די באָרד. אַ גליק, וואָס אידען זענען אָנגעקומען און האָבען איהם אַרויסגעראַטעוועט פון די „לויפערס" הענט. פון דעמאָלט אָן, אז ער געהט אין סטריט, באַהאַלט ער די באָרד אינ'ם אויבערראָק.

ג.

בערע דער שוסטער איז אויך דאָ. דאָס איז דער בערע, וואָס מיין ברודער אליהו האָט זיך געהאַט אונטערגענומען אַמאָל אַרויס צומרייבען ביי איהם די מייז. אויב איהר געדענקט, האָט בערע דער שוסטער ליעב צו דערצעהלען גוזמאות. אויסטראַכטען זאָכען, וואָס ניט געשטויגען, ניט געפּלויגען. דאָס הייסט, ער איז אַ איד אַ ליגנער. דאָ ווערד עס אָנגערופען אַ „בלאָפּער". ער איז דאָ אויך דערזעלבער שוסטער, וואָס אין דער היים. ער דערצעהלט פון זיין שוסטעריי אַזעלכע גליקען, אַז ווען ס'זאָל זיין האָטש אַ דריטעל אמת, וואָלט אויך געווען גוט. ער זאָגט, אַז ער איז דאָ דער גרעסטער שוסטער אין אמעריקע. מיט זיינע שטיוועל, זאָגט ער, טראָגט מען זיך אַרום איבער'ן גאַנצען לאַנד. ער שווערט מיט אַזעלכע שבעות, וואָס מע מעג גלויבען אַ משומד, אַז דער פרעזענט אליין האָט זיך באַשטעלט ביי איהם אַ פּאָר שטיוועל. זאָגט מיין ברודער אליהו, אַז די מעשה מיט'ן פרעזענט'ס שטיי וועל איז פונקט אַזוי אמת, ווי די מעשה, וואָס בערע דער שוסטער האָט אונז אַמאָל געהאַט דערצעהלט, ווי אַזוי די מייז האָבען ביי איהם אויפגעגעסען אַ קאַץ... דאָ, אַז עמיצער דערצעהלט אַזעלכע מעשיות, זאָגט מען אויף איהם, אַז ער „האַקט אַ טשייניק", אָדער

ב.

די ערשטע וואך, אז מיר זענען געקומען אין שטאָדט אַרײַן, האָט די מאמע קודם־כל זיך צעפרעגט אויף אַ שוהל, וואוהין צו געהן שבת דאוונען. זענען אין נײַ־יאָרק, ברוך השם, פארהאן שוהלען כמעט אויף יעדער סטריט. האָט אונז אונזער שכנה פעסי אָפּגעפיהרט דעם ערשטען שבת אין שוהל אַרײַן. די שוהל איז טאָסי אונזער שוהל. דאָס הייסט, די אידען, וואָס דאוונען דאָר־טען, זענען אַלע פון אונזער שטעדטעל. זי הייסט מיט'ן נאָמען „כל ישראל אנשי כתר ילעו סע". אָדער „די כתר ילעו סער שוהל". האָבען מיר זיך דאָרט דער־זעהן מיט אַ סך באַקאנטע פון אונזער שטאָדט. טרעפט, וועמען האָבען מיר געזעהען? אז איהר וועט זיין מיט אַכ־צעהן קעפּ, וועט איהר אויך ניט טרעפען. ערשטענס — דעם חזן. אונזער הערש־בער דעם חזן מיט דער גרויסער באָרד. אָט דער, וואָס איך בין ביי איהם געווען אַמאָל אַ זינגערעל, אויב איהר געדענקט, און האָב זיך אַרומגעטראָגען מיט זיין דאָכצײַן. אַ קינד אַ קאַליקע. דאָס קינד איז געשטאַרבען נאָך דאָרטען, אין דער היים, בשעת פאָגראָם. און הערש־בער דער חזן מיט דער חזנ'טע מיט די עלטערע קינדער זענען אַלע דאָ אין אַמעריקע און מאַכען אַ לעבען. הערש־בער איז דאָ אַ חזן און אַ מוהל און אַ מלמד אויך. דאָ הייסט דאָס ניט מלמד. דאָ הייסט דאָס „טיטשער". פאַר וואָס טיטשער? ווייל ער טיטשט די קינדער. דאָס הייסט, ער קנייפט זיי שטילערהײַד, קיינער זאָל ניט זעהען. מחמת שלאָגען אַ קינד טאָר מען דאָ ניט, ווי איך האָב אייך שוין געזאָגט. הערש־בער האָט, זאָגט מען, דאָ גאנץ פיין פרנסה. נאָר ער האָט זיך שטאַרק איבערגעאַנדערשט. דאָס הייסט, איזען איז ער דער אייגענער, וואָס געווען, נאָר ער געהט אַנדערש אָנגעמעהאָן. אין דער היים ווען ער טהוט אָן אזא קאַפּעליש ווי דאָ, וואָלט מען איהם נאָכגעלאָפּען. די קאַפּאָטע איז ביי איהם אויך פאַרקירצט.

שלעפט ער זיך אַרום דאָ איבער די סמריטען. אז ער דערזעהט מיך, אַנטלויפט ער. עס שטעהט איהם נאָך היינט אויך ניט אָן זיך רעדען מיט מיר. המנ'ם גדלות! מיין חבר מענדעל זאָגט, אז ער מוז איהם מאַכען בלוי דאָס אַנדערע אויגעל. מענדעל האָט פיינט, אז מע נעמט זיך איבער, אָדער אז מע בלאָזט פון זיך.

ה.

שענער פון אלץ איז, וואָס מנשה דער רופא און מנשה'כע די רופא'טע זענען אויך דאָ. איהר געדענקט דאָך מן הסתם זייער גאָרטען מיט זייערע פערשקעס, מיט זייערע וויינשעל, מיט זייערע עפעל און מיט זייערע באָרען? איז דאָס אַלסדינג אַוועק מיט'ן רויך און מיט'ן פייער. מע האָט זיי פאַרברענט זייער שטוב מיט זייער גאָרטען, געמאַכט פון אַלסדינג אַש. איהר זאָלט זיי אָנקוקען, וואָלט איהר זיי ניט דערקענט. ביידע זענען זיי געוואָרען גרוי און אַלט. ער שטופט אַ פושקארט מיט עפעל און מיט אַראַנדזשעס, און זי פערעלט מיט וויסאַצקו'ס טיי. „אז אָך און וועה — זאָגט די מאַמע מיינע מיט טרערען אויף די אויגען — אויף וואָס זיי זענען איבערגעקומען..."

— אַ שענע ריינע כפרה! — זאָגט מיין ברודער אליהו, און איך האָלט מיט איהם. אַ מצוה אויף מנשה'כע די רופא'טע. זי איז געווען אַ רשע'טע. געזשאַלעוועט איין אָרעמאָן אַ פאַרפּוילטען עפעל, וואָס איז אַראָפּגעפאַלען פונ'ם בוים. זי מיינט, אז איך האָב שוין פאַרגעסען די מעשה, ווי אזוי מע האָט מיך אַמאָל גע־פּאַקט ביי איהר אין גאָרטען... איך וועל עס געדענקען ווייל איך וועל לעבען!

ו.

אין דער צייט, וואָס מיר האָבען זיך אַרומגעשלעפט איבער אויסלאַנד, האָט מען דאָרט אין דער היים געפאַגראַמעוועט אונזערע כתריילעווקער אידען, געראַבירט די קלייטען און געברענט די הייזער.

אז ער „בלאָפּט“. מיר געפעלט בעסער די ווערטער „ער האָט אַ טשייניק“. עס איז מיר אזוי שטארק געפעלען, אז איך האָב עס אַרויפגעחאָפּט אויף פּאפּיער. דאָס הייסט, איך האָב אויסגער-מאַהלט בערע דעם שוסטער, ווי ער האָלט אַ האַמער. אויפ'ן טיש שטעהט אַ גרויסער טשייניק, און ער האָט איהם... אלע די, וואָס האָבען געזעהען דאָס בילד, האָבער זיך געקאָטשעט פאַר געלעכטער. אפילו מיין ברודער אליהו האָט אויך געשענקט אַ האַלבען שמייכל. ער שלאָגט מיך שוין מעהר ניט דערפאַר, וואָס איך מאַך מעג-טשעלעך. ער בורטשעט נאָר און זאָגט: „אז ס'איז ניטאָ וואָס צו טהון, איז דאָס אויך איין עסק“...

ד.

וואָס דאַרפט איהר מעהר? רב יאָסי דער נגיד, וואָס אלע האָבען זיך געוואונשען ביי אונז, חוץ זיין שאַדען, האָטשט אַ דריט-חלק, — איז ער אויך דאָ, אין אַמעריקע. ער איז שוין אָבער אויס נגיד. וואָס איז די מעשה? איהם האָט אַוועקגע'הרג'עט דער פּאָגראָם. דאָס הייסט, פּונ'ם פּאָגראָם גופא האָט ער אליין ניט אזוי שטארק געליטען. דאָס הייסט, געראַבירט האָט מען איהם. דאָס מעבעל צעבראָכען. דאָס בעטגעוואָנט צעריסען. די סחורה פון קלייט צענומען. נאָר געשלאָגען האָט מען זיי ניט. מחמת זיי זענען געלעגען אלע אין אַ קעלער דריי טעג מיט דריי געכט. שיער ניט אויסגעגאנגען פון הונגער. דאָס אַלסדינג וואָלט געווען אַ האַלבע צרה. דאָס אומגליק איז געווען דאָס, וואָס אלע זיינע בעלי-חובות האָבען איהם אָנגעזעצט. האָט ער אויך געמוזט אָנ-זעצען. ווער וואָלט זיך גערעכט, אַשטויגער, אז אזא איש בטוח, ווי רב יאָסי, זאָל דאַרפֿען אָנזעצען און אַנטלויפען פון כתרלעווקע? אין מיטען ביינאַכט איז ער אַנטלאָפֿען. וואוהין — קיין אַמעריקע. זיין זוהנדעל העניך מיט'ן אויגעל, גערענקט איהר, ווי אזוי ער האָט געלאַכט פון מיר, וואָס איך פּאָהר קיין אַמעריקע? איצט

— איהר ווייסט ביידע מעהר פון א טוידטען! — מיסט זיך אריין מין שוועגערין ברכה און שטעלט זיך איין פאר איהר מאן.

ז.

דערוויל האב איך מיר פאררעדט פון זייטיגע זאכען און האב פארגעסען, אז איך האב גענומען אויסרעכענען, ווער פון אונזער באקאנטע זענען דא, אין אמעריקע. א חוץ אונזער חבר פיני'ס משפחה, איז גאנץ כתרילעווקע אצינד אין אמעריקע. און ס'איז א סברה, אז פיני'ס משפחה קלויבט זיך אויף אהערצוצו. פיני'ס פאטער, הערש-לייב מעכאניק, און זיין פעטער שניאור דער זייגער-מאכער שרייבען צו פיני'ן, אז זיי וואלטען שוין לאנג ארויסגע-פאָהרען, האָבען זיי ניט מיט וואָס. בעטען זיי, מע זאל זיי אַרויס-שיקען שיפסקארטען. קלויבען מיר איצטער א פעני צו א פעני. אז מיר וועלען צונויפקלויבען די ערשטע עטליכע טאָלער אויף איינצוצאָהלען איין אויפגאָב, וועלען מיר זיי אַרויסשיקען שיפס-קארטען אויף אויסצוצאָהלען. און זיי וועלען מיט גאָט'ס הילף געוויס אויסצאָהלען. וואָרום זיי קומען אַהער ניט מיט לעדיגע הענט. הערש-לייב דער מעכאניק שרייבט, אז ער האָט צוגעטראַכט א נייעם אויווען. אזא מין אויווען, וואָס מע דאַרף צו איהם האָבען זעהר ווינציג האָלץ. כמעט גאָלע גאָר ניט. ווי אזוי? דאָס איז זיין סוד... און שניאור דער זייגערמאכער האָט אויסגעקלעהרט א זייגער, וואָס גאנץ אמעריקע וועט לויפען קוקען אויף חדושים. וואָס זשע איז דאָס פאַר א מין זייגער? וועט איהר הערען, וואָס מע שרייבט צו פיני'ן פון דער היים.

ח.

דער זייגער אליין איז א געוועהנליכער וואנט-זייגער מיט א געוועהנליכען ציפערבלאט. נאָר וואָס דען? אז איהר קוקט זיך נוס צו צום ציפערבלאט, דערוועהט איהר אויסגעמאָהלט די זון

א סברה, אז אונזער האלבע שטוב, וואָס מיר האָבען פאַרקויפט צו זילי דעם שניידער, איז אויך אָפגעברענט געוואָרען, און זילי דער שניידער איז איצטערט היע. ער איז אַ שניידער ווי געווען. דער חילוק איז, וואָס דאָרט, אין דער היים, איז ער געווען אַ בעל-הבית פאַר זיך, און דאָ, אין אַמעריקע, אַרבייט ער ביי יענעם. אַמאָל איז ער אַ „אונטערפרעסער“ ביי הויזען, און אַמאָל איז ער איין „אָפּרייטער“ ביי דער מאַשין. ער פאַרדיענט, זאָגט ער, זיינע זיעבענ-אַכט טאָלער אַ וואָך. עס וואָלט איהם געווען, זאָגט ער, ווינציגליך אויף צו מאַכען אַ לעבען, ברענגען איהם אַריין זיינע קינדער — דריי קינדער האָט ער, און אלע מיידלעך — דריי מאָל אזוי פיעל. זיי אַרבייטען ביי „שוירטס“. העמדער הייסען דאָ „שוירטס“. פרעג איך ביי מיין ברודער אליהו, פאַר וואָס הייסען העמדער „שוירטס“? זאָגט מיין ברודער אליהו, אז ער ווייסט ניט, פון וואָסער אַ שורש עס נעמט זיך דאָס וואָרט „שוירטס“. זאָגט צו איהם אונזער חבר פיני, למאי ער ווייסט ניט דעם שורש פון נאָך אַ סך אנדערע ווערטער? זאָגט אליהו, אז פון אנדערע ווערטער ווייסט ער יאָ דעם שורש. פרעגט איהם פיני: „פון וואָנען זשע נעמט זיך דאָס וואָרט „בוטשער“, און פאַר וואָס איז בוטשער אַ קצב?“ זאָגט איהם אליהו: „דערפאַר, וואָס אַ קצב צעבוטשערט דאָס פלייש אויף שטיקלעך“... פרעגט איהם פיני: „פון וואָנען זשע נעמט זיך עס, וואָס אַ שניידער הייסט דאָ „אָפּרייטער“?“ זאָגט אליהו: „דאָס נעמט זיך דערפון, וואָס... וואָס... וואָס האָסטו דו זיך צוגעטשעפּעט צו מיר? וואָס בין איך מחויב דיר צו פאַרטייטשען אלע ווערטער, וואָס מע זאָגט דאָ אין אַמעריקע?“

— ישש! שריי ניט! מע ווערד פון דיר ניט גליקליך! —
זאָגט פיני און דרעהט זיך אויס צו מיר מיט'ן פנים. — קום נאָר אַהער, קטנתי. אז דו ווילסט וויסען עפּים אַ זאך, זאָלסטו דו קיינמאָל ניט פרעגען ביי דיין ברודער אליהו, וואָרום ער ווייסט ניט.

XII

מִיר מַאכְעֵן אַ לעבען

מיט דער לבנה מיט אלע צוועלף שטערען. בייטאג זעהט מען מעהר ארויס די זון. און ביינאכט — די לבנה מיט די שטערען. זענט איהר פארטיג? האָט צייט! אלע מאָל, ווען דער זייגער שלאָגט-אויס צוועלף, עפענט זיך אויף פאר אייערע אויגען אַ קליין טירעלע און עס קומט ארויס פריהער איין אָפיציער מיט אַ שפּאַנע. דערנאָך צוועלף סאַלדאַטען-מוזיקאַנטען. דער אָפיציער טהוט אַ מאַך מיט דער שפּאַנע, און די צוועלף סאַלדאַטען שפּיעלען אָפּ אַ מאַרש און געהען אוועק. מאַכט זיך צו דאָס טירעלע — און שוין! ווי מיינט איהר, קאָן מען מיט אזא זייגער פארדיענען געלט אין אַמעריקע? אויף דעם זייגער האָט פיני'ס פעטער פארבראַכט היבֿ-שע עטליכע יאָהר. ער איז שוין נעווען ביי איהם כמעט אינ־גאַנצען פארטיג. האָט מען איהם בעת פאָגראָם צעריבען אויף שטיקלעך. נאָר עס מאַכט ניט אויס. אַבי דער שכל פונ'ם זייגער איז געבליבען ביי איהם. לאָז ער נאָר קומען קיין אַמעריקע, וועט שוין ווין, ווי מע זאָגט דאָ, אַלל־רייט.

ט.

און ווי אזוי מיר מאַכען אַ לעבען — האָב איך אייך נאָך אלץ ניט געזאָגט. נאָר דאָס לאָז שוין זיין אויף מאַרגען.

XII

מיר מאכען א לעבען

א.

דער ערשטער האָט זיך אַרויפגעשלאָגען אויף אַ וועג און נע-
גומען מאַכען אַ לעבען מיין ברודער אליהו. און וועמען האָט ער
צו פאַרדאַנקען? דער מאַמען. זי נעהט אַלע שבת דאָוונען אין
כתרילעווקער בית-המדרש, באַגעגענט זי זיך מיט מענטשען. האָט
זי זיך באַקענט מיט דער פרעזידענטיכע, דאָס מיינט מיט דער
גבאי'טע פון שוהל. וואָרום אַ גבאי אין אַ שוהל הייסט דאָ „פרע-
זידענט“. די פרעזידענטיכע איז אַ וואוילע אידנע און האַלט פון
מיין מאַמע. דערפאַר, וואָס מיין מאַמע ווייסט אַלע מאָל, וואו
דער חזן האַלט און וואָס דער חזן זאָגט. און די הינע ווייבער
ווייסען ניט ווער עס האָט זיי געשלייערט. אזוי זאָגט מיין ברודער
אליהו'ס ווייב ברכה. מיין שווענערין ברכה זאָגט, אז די הינע
ווייבער נעהען אין שוהל אַריין נאָר צו באַווייזען זייערע באַרליאַנ-
טען. דאָ הייסט דאָס „דימאָנטס“. און אז זיי זענען מחילה
גרויסע בהמות. אזוי זאָגט ברכה. און אז זיי ווייסען ניט קיין
צאָל פאַר קיין אַלף. און אז זיי קאָנען נאָר גוט פרעסען און רעדען
לשוך-הרע... האַקט איהר איבער די מאַמע און זאָגט, אז „אַט דאָס

פארקויפער. און ניט נאָר א פארקויפער אליין, נאָר טאָקי א „ווייטער“ אויך. דאָס הייסט, אז איינער קומט אַרײַן און הייסט זיך דערלאַנגען הייסע קישקעלעך — דאָרף מען זיך ניט שעמען און דערלאַנגען. האָט זיך אפילו מיין ברודער די ערשטע צייט געברעקעלט: „סטייטש, א יונגערמאן מיט א בערדעל, פייסי דעם חזנ'ס א זוהן און יונה דעם בעקער'ס איין איידעם, זאָל זיין א משרת!“... האָט איהם אונזער חבר פֿיני אַוועקגעגעבען א גאָב. „וואָס מיינסט דו? — האָט איהם פֿיני געריבען די ביינער. — דו מיינסט, אז דו ביזט אינ'ם פאַרשאַלטענעם כתריִלעווקע? דו ביזט אין אַמעריקע ביזט דו! אין אַמעריקע האָבען אַזעלכע פֿינע מענ-טשען ווי דו, למשל, א קארנעני, א ראָקענפעלער, א וואַנדערבילד, געפֿעדעלט מיט גאַזעטען, אַרומגעטראָגען שוועבעלעך (דאָ הייסט עס „מעטשעס“) און געפּוצט שטיוועל אויף דער סטריט! לייען די געשיכטע פֿון א דזשאָרדזש וואַשינגטאָן, פֿון א אייבראָם לינקאָלן, אָדער פֿון אַנדערע גרויסע לייט, וועסט דו זעהען, אז פֿייסי דעם חזנ'ס זוהן מעג אַנשטעהן פאַרקויפֿען קישקעלעך“...

ד.

דאָ האָט אָבער אונזער חבר פֿיני געחאַפט א מיאוסען פֿסק פֿון מיין מאַמע. וואָרום כל זמן פֿיני האָט געשאַטען מיט נעמען: קארנעני, ראָקענפעלער, וואַנדערבילד, — האָט איהר ניט געאַהרט. נאָר אז ער האָט דערמאָנט דזשאָרדזש וואַשינגטאָן און אייבראָם לינקאָלן אינאיינעם מיט מיין טאַטען פֿייסי דעם חזן — האָט דאָס איהר פאַרדראָסען. זי האָט געזאָגט, אז זי קען ניט וואַשינגטאָנען און ווייס ניט ווער אברהם לינקאָלן איז געווען. עס קאָן זעהר זיין, אז דאָס זענען געווען גאַנץ לייטישע מענטשען און גאַנץ שענע אירען. נאָר זי וויל ניט, מע זאָל איהר מאַנ'ס נאָמען באַציהען אַהער קיין אַמעריקע. לאָז ער זיך זיין, זאָגט זי, דאָרטען אין נײַ-ערן א גוטער מליץ פאַר איהר און פאַר אײַך און פאַר כל ישראל.

אליין, טאכטער לעבען, איז דאך אויך לשון-הרע" ... פארענטפערט זיך ברכה, אז זי מעג, וואָרום זי זאָגט דאָס פאַר אייגענע, ניט פאַר פרעמדע... נאָר מיר קעהרען זיך אום צוריק צו דער פרעזידענט טיבע און צו איהר מאן, דעם פרעזידענט פון דער כתרילעווקער שוהל.

ב.

האָט איהר ווען געהערט פון דער „היברו ניישאַנאַל וואורשט קאָמפּאַניע"? דאָרט פאַרקויפט מען אידישע כשר'ע קאָלבאַסעס. דאָרע קישקע, געבראָטענע צונגען און גערויכערטע פליישען. אין אלע עקען שטאָרט האָבען זיי „סטאָרס", וואו איהר קומט אַריין קויפּען כשר וואורשט. אויב איהר זענט הונגעריג און האָט צייט, הייסט איהר אַייך דערלאַנגען הייסע קישקעלעך, נאָרוואָס פון דער זאָר, און איהר עסט דאָס מיט חריין, אָדער מיט זענעפט. ווי אזוי איהר ווילט. אויב איהר זענט ניט קורץ אין געלט, קאָנט איהר זיך הייסען דערלאַנגען נאָך אַ פאַרציע. איך און מיין חבר מענדעל האָבען אַמאָל אַריינגעשטעלט דריי פאַרציעס און האָבען געפיהלט, אז מיר וואָלטען בייגעקומען נאָך צוויי פאַרציעס — איז ביי אונז אָבער אויסגעגאָנגען פאַדעם... נאָר ניט דאָס האָב איך אַייך געוואָלט דערצעהלען.

ג.

וואָס איך האָב אַייך געוואָלט דערצעהלען איז אַט וואָס. דער פרעזידענט פון אונזער שוהל איז איינער פון די בעליבתיים אין דער „היברו ניישאַנאַל וואורשט קאָמפּאַניע". האָט די מאַמע דורך דער פרעזידענטיכע גע'פועל'ט ביים פרעזידענט, אז מע זאָל אַריינגעמען מיין ברודער אליהו אין דער „היברו ניישאַנאַל וואורשט קאָמפּאַניע" פאַר אַ מענטשען. דאָ הייסט עס אַ סייילעסמאן, א.

ניט. ער האט איהם, זאגט ער, נאך אָננעוויפט גוט דאָס גאַנצע פנים און איז זיך דורכגעגאנגען מיט אַ גאָלדמעסער מעהר ניט אז צוויי מאָל, און האָט איהם געהייסען אויפשטעהן. און אז ער איז אויפגעשטאַנען, אזוי דערצעהלט פיני, און האָט געגעבען אַ קוס אין שפּיעגעל, האָט ער זיך אליין ניט דערסעגט. אויף זיין פנים איז ניט געבליבען, איהר וואָלט זאָגען, אַ סימן פון אַ באַרד, אָדער פון וואָנסעם. גלאַט, ווי אַ לאַקשענברעט. עס האָט זיך איהם, זאָגט ער, אויסגעוויזען, אז ער שמייכעלט... וועהר וועהר, וואָס ער האָט געהאט פון זיין ווייב טייבעל! זי האָט טעכאך גע'חלש'ט צוויי מאָל און איז אזש קראַנק געוואָרען פון צרות און פאַר בזיון. דאָס איז אָבער נאָך געווען די ערשטע צייט. איצט האָט זי זיך שוין צוגעוואָהנט. איהר פיני גאָלט זיך אלע וואָך דאָס גאַנצע פנים און זעהט-אויס, ווי איין ערטער אַמעריקאַנער. ער רעדט שוין נאָך איינגעלש און קייעט שוין כסדר „טשואינגאָס“. ער שליינגט דאָס שוין אָבער מעהר ניט אַראָפּ... דערצו, ווען ער זאָל נאָך וועלען אַכטונג געבען, די מאַר נישטע זאָל זיך ביי איהם ניט צעשפּילען, דאָס האַלטזיכעל זאָל זיין אויף איין אָרט, און ביידע הויזען זאָלען זיין גלייך, ניט איינער אַראָפּ, דער אנדערער אַרויף, — וואָלט ער שוין געווען אַ גאַנצער דזשענטעלמען, אַ ספּאָרט.

7.

פיני זאָל ניט האָבען אויף זיך קיין דרעהקאָפּ (ער שטאַמט דאָך פון אַ משפּחה פון „קעפּמעגשען“), און דער קאָפּ זיינער זאָל איהם ניט טראָגען אין די גרויסע געשעפטען, וואָס דאָ הייסט עס „ביוזנעס“, וואָלט ער געקאָנט מאַכען אַ לעבען. ער מאַכט אזוי אויך אַ לעבען. נאָך דער חסרון איז, וואָס ער וואַרפט זיך אלע מאָל אויף איין אנדער דזשאַב. דערפאַר האָט ער אַ מעלה, וואָס ער שעמט זיך ניט מיט קיין אַרבייט אין דער וועלט. ער

— אָמין! — זאָג איר, און האָט אַ פאָטש פון מיין ברודער אליהו — איך זאָל גיט זיין קיין צוויי-פנים.

ה.

בקיטור — מיין ברודער אליהו האָט אַ דישאָג און מאַכט אַ לעבען. ער פאַרקויפט קישקעלעך און דערלאָנט צום טיש און באַקומט דערפאַר, ערשטענס. פינף טאָלער אַ וואָר, אין אַ חוץ לזה, צוויי מאָל אין טאָג עסט — איז אויך עפּים ווערט. היינט וואָס איז ווערט דאָס. וואָס עס קומען אַריין אין „סטאַר“ קויכען פלייש אַ וועלט מיט מענטשען? אַלע טאָג מאַכט ער נייע באַקאנטשאַפטען מיט די פיינסטע לייט פון וויראַרק. עס איז דאָ אַ האַפּענונג, אז מיין ברודער זאָל געהן העכער און העכער. מחמת ער איז באַ-ליעבט פון די בעלי-בתים און זעהר בכבוד'יג ביי די קאָסטאָמערס. אַ קאָסטאָמער האָט הנאה, אז איהם באַדיענט אַ מאַטענ'ס אַ קינד, גיט קיין געבוירענער משרת... איין שטיקעלע חסרון האָט מיין ברודער — דאָס וואָס עס וואַכט איהם, גיט פאַר איך געדאַכט, אַ באַרד. ער זאָל גיט האָבען קיין באַרד, וואָלט ער געווען גאָר גאָר אַלל-רייט. איז אָבער, ווי אויף צולעהכעס, האָט זיך זיין באַרד אין אַמעריקע ביי איהם צעוואַכסען אין דער ברייט און אין דער לענג. דאָס הייסט, מעהר אין דער ברייט ווי אין דער לענג. זאָגט איהם פיני, אז ער וואָלט געמעגט דאָס בערדעל, אויף אַמעריקאנער לשון גערעדט, אַביסעל „צופיקסען“. אזוי ווי ער, פיני, האָט געטהאָן. ער האָט זיך אַריינגעחאַפּט צו אַ שערער (דאָ הייסט עס אַ „באַרבער-שאַפּ“) און האָט זיך אוועקגעזעצט, זאָגט ער, אויפ'ן „משער“ (אזא שטוהל) און פאַרוואַרפען דעם קאָפּ און גיט געזאָגט קיין וואָרט. מחמת ער האָט גאָר דעמאָלט גיט געקאָנט רעדען קיין איינגעלש. איז צוגעגאַנגען דער שערער, דער „באַרבער“ הייסט עס, און האָט איהם, זאָגט ער, אָנגענומען ביי דער נאָז — אזוי זאָגט פיני — און האָט נישט געטהאָן גאָר

פון זיין פענדעל. און אז דער מאן הייסט לייזער, איז א רוח איהם אין טאטען... פרעגט די וועלט א קשיא: וואו איז דא דער גראם? איז דער תירוץ: א רוח איהם אין טאטען אהן א גראם..."

ז.

איהר מיינט, אז אונזערע ווייבער מאכען ניט קיין לעבען? איך מיינ דאס מיינ ברודער אליהו'ס ווייב ברכה און אונזער חבה פיני'ס ווייבעל טייבעל. זיי ארבייטען ביי „נעקטויס" (מעגערשע שניפסען). און וועמען האבען זיי צו פארדאנקען? וויעדער א מאל מיינ מאמען, און וויעדער א מאל צוליעב דעם, וואס זי געהט אלע שבת אין שוהל אריין. דאָרט האָט זי זיך באַקענט מיט איין אַלרייטניטשקע, א נגידית הייסט עס (א נגיד הייסט דאָ איין „אַל-רייטניק"). די דאָזיגע אַלרייטניטשקע איז אַמאָל געווען, ניט אויסגערעדט זאָל זיין, א דיענסטמיידעל ביי אונז אין כתרילעווקע, טאָקי ביי רב יאָסי דעם נגיד. איהר נאָמען איז קריינדעל. מיט דער קריינדלען איז א גאנצע געשיכטע, וואָס קאָן דערצעהלט ווערען אין קורצען.

ח.

ביי אונז, אין כתרילעווקע, איז אַמאָל געווען א קצב מיט'ן נאָמען מלך. מלך דער קצב. האָט דער מלך געהאַט א יונג מיט'ן נאָמען נחמיה. האָט ער זיך פאַרליעבט, אָט דער נחמיה הייסט עס, אין דער מויד, אין קריינדלען, און געוואָלט מיט איהר חתונה האָבען. האָט ער ניט געהאַט מיט וואָס. האָט ער זיך מיישב געווען איינמאָל, — מלך דער קצב האָט איהם געגעבען געלט, ער זאָל פאַהרען אויפ'ן ירד קויפּען א בהמה, — האָט ער גענומען דאָס געלט, נחמיה הייסט עס, און איז אַוועק מיט דער מויד, מיט קריינדלען הייסט עס, קיין אַמעריקע. האָט דאָס איהם באַגליקט

וועט אייך טהון וואָס איהר וועט איהם הייסען, אבי מאכען א טאלער. קעהרען די סטריט — איז קעהרען די סטריט. שארען קויהלען — איז שארען קויהלען. פערלען מיט גאזעטען — איז אודאי גוט. אמעריקע, זאָגט ער, איז א פרייע מדינה און א בזיון איז, זאָגט ער, נאָר גנבה'נען. דערפאר, זאָגט ער, ארבייטען דאָ אלע און קיינער גנבה'ט ניט. גנבה'נען, זאָגט ער, גנבה'נען דאָ נאָר די איטאליענער. א געבאָרענער איין אמעריקאנער, זאָגט ער, וועט ניט גנבה'נען, עס מעג ליגען גאָלד. איין אמעריקאנער וועט אייך קיינמאָל ניט אָפנארען. און קיין ליגען וועט אייך קיינמאָל איין אמעריקאנער ניט זאָגען. אזוי דרינגט פיני. ער האָט שוין אפילו געמאכט א ליעד אויף אמעריקע. דאָס גאנצע ליעד געדענק איך ניט. עטליכע שורות פון דעם קאָן איך אייך זאָגען אויף אויסוועניג. אָט אזוי הויכט זיך עס אָן ביי איהם:

„קאָלומבוס'עס מדינה
איז א לאַנד פאר גרינע.
דאָס איינציגע געבליבען,
וואָס א איד מאכט דאָ א לעבען...
דאָס לאַנד איז גרויס
גאָר אָהן א סוף.
דאָ האקט מען ניט קיין טשייניק,
דאָ ווייסט מען ניט פון בלאָף...“

הערנאָך זינגט זיך ביי איהם ווייטער און ווייטער, און לאָזען
לאָזט ער אויס מיט אזא מין גראַם:

„אמעריקע איז דאָס לאַנד פון יושר,
האָט א פרעזידענט און ניט קיין קייסער...“

לאַכט פון איהם מײן ברודער אליהו. ער זאָגט, אז „יושר“
גראַמט זיך עפּיס ניט אזוי גוט מיט „קייסער“. ענטפערט איהם
פיני מיט א משל: „אז דער מאַן הייסט מענדעל, מעג מען עסען

.

אקעגען וואס זאגט זי דאס? — וועט איהר באלד הערען.
 נאך לאמיר זיך אביסעל אפרוהען, כדי איך זאל כח האבען דער-
 צעהלען ווייטער.

און ער איז געוואָרען איין אַלרײַטניק, און קרײַנדעל איז געוואָרען
 איין אַלרײַטניטשקע. איצט האָבען זיי אַ פּאַבריק, דאָ הייסט עס
 אַ פעקטאָרי, פון נעקטיים, דאָס הייסט פון האַלזטיכלעך. האָט
 זיך געטראָפּען אַ מעשה, די אַלרײַטניטשקע, קרײַנדעל הייסט דאָס,
 האָט געהאַט יאָהרצײט נאָך איהר מאַמע. איז זי געקומען אין
 שוהל און האָט זיך צערערט מיט דער מאַמע און זיך געלאָזט דער-
 קענען. ידערהערט פון דער מאַמע, אז מײן טאטע איז געווען פייסי
 דער חזן, האָט זי זיך נאָך מעהר צוגעלאָזט צו מײן מאַמע און צוגע-
 זאָגט אונז באַהילפּיג זײן מיט וואָס נאָר מעגליך. האָט איהר די
 מאַמע געזאָגט, אז קײן הילף וויל זי ניט. זי פאַרלאַנגט נאָר אַר-
 בײט פאַר איהרע קינדער. אַ וואָרט און אַ וואָרט — די אַלרײַט-
 ניטשקע האָט אויסגע'פועל'ט ביי איהר מאַן דעם אַלרײַטניק, ער
 זאָל געבען איין אָרט ביי זיך אין דער פעקטאָרי פאַר מײן שווע-
 גערין ברכה און פאַר אונזער פינ'ס וויבעל טיבעל. זענען זיי
 אַ פאָר וואַכען געגאַנגען אויף בראַדוויי ארבייטען אין דער פעק-
 טאָרי. און דערנאָך האָט די מאַמע גע'פועל'ט, מע זאָל זיי געבען
 ארבייט אַהײם, ניט זיצען אַ גאַנצען טאָג אין שאַפּ.

מ.

עס האָט אָבער לאַנג נישט אָנגעהאַלטען: כל זמן דער „סיוען“
 האָט זיך געהאַלטען, איז מען געווען „ביוז“, דאָס הייסט, מע האָט
 געהאַט ארבייט. שפעטער, אז ס'איז געוואָרען „סלעקטיים“, דאָס
 הייסט, ס'איז קײן ארבייט ניט געווען, זענען אונזערע וויבער גע-
 בליבען אָהן ארבייט. מיר האָבען זיך אָבער שטאַרק ניט גענומען
 צום האַרצען. וואָרום „גאָט איז אַ פאָטער — מיט איין האַנט
 שטראָפּט ער, מיט דער אנדערער היילט ער“. אזוי זאָגט די מאַמע.
 איך פאַרשטעה דאָס ניט מיט'ן שכל: צו וואָס דאַרף גאָט שטראָפּען
 און דערנאָך היילען? אַמעהר, לאָז ער ניט שטראָפּען, וועט ער
 פאַרשפּאַרען היילען... און וויעדער זאָגט די מאַמע, „אז גאָט שיקט
 צו די רפואה פאַר דער מכה“...

xiii

די רפואה פאר דער מכה

XIII

די רפואה פאר דער מכה

א.

איך האָב אייך צוגעזאָגט דערצעהלען, וואָס מײן מאַמע האָט געמיינט מיט דעם, וואָס זי זאָגט, אז „גאָט שיקט צו די רפואה פאר דער מכה“? אזוי איז געווען די מעשה:

מײן ברודער אליהו'ן איז נמאס געוואָרען צו דיענען אין דער „אידישער ניישפּאַנאַל וואורשט קאָמפּאַניע“. ס'איז נישט פאר איהם קיין דזשאב. פאַרגעסט נישט, אז מײן ברודער אליהו איז פייסי דעם חזנ'ס א זון. ער איז א יונגערמאַן איין איידעלער. ער האָט א קול-נגינה. קאָן גאנץ פײן דאווענען פאר'ן עמוד. ווי פאַסט דאָס פאר אַזא יונגענמאַן צו דערלאנגען קישקעלעך צום טיש? דאָס דערלאנגען אליין וואָלט נאָך אפשר נישט אויסגעמאַכט, זענען אָבער פאַרהאן אלערליי מענטשען. פאַרהאן מענטשען איי-דעלע. איין איידעלמאַן, א טאַטענ'ס א קינד, קומט-אַריין און הייסט זיך דערלאנגען א פאַרציע וואורשטלעך און זעצט זיך אוועק, עסט-אויף די וואורשטלעך, באַצאָהלט און גיט באי.

פיני שטימט מיט איהם ניט אײן. פיני געהט מיט דעם גאנג, און אמעריקע איז א פרייע מדינה. און אין אמעריקע באדארף אלסדינג אנשטעהן. און טאמער ווילט איהר איהם איבערשפארען, הויבט ער באלד אן מיט זיינע מיליאנערען: „קארנעגיי... וואנדערבילד... ראקענפעלער... פרעגט איהם אליהו:

— פון וואנען קענסט דו זיך מיט די דאזיגע לייט?

ענטפערט איהם פיני אפ:

— למאי פון וואנען ווייס איך, וואס אין דעם רוסישען „הויף“

טהוט זיך?

פרעגט איהם וויעדער אליהו:

— נויא, פון וואנען ווייסט דו דאס?

ענטפערט איהם פיני אפ:

— זאלסט לייענען אזוי פיעל ראמאנען, ווי איך, וואלסט דו

אפשר אויך געוואוסט...

ד.

דאס מיינט פיני די ביכער, וואס ער לייענט ביי אונזער משה דעם איינבינדער. זיי זענען געדרוקט אויף פראנסט אידיש. און גראב זענען זיי. און שווער. שווערער פון דער מאמע'ס טייטש-חומש. משה דער איינבינדער גיט זיי אויף איבערלייענען. ער מאכט דערפון א לעבען. ווארום איין בוך לייענען אפשר הונדערט מענטשען. צום מיינסטען, ווייבער. ווייבער האבען ליעב ראמאנען. מיין שוועגערין ברכה לייענט זיי אלע שבת בייטאג, ווי א וואסער. מיין מאמע און פיני'ס ווייב טייבעל האבען ליעב צו הערען, ווי ברכה לייענט. די מאמע ווערט באלד אנשלאפען. נאך טייבעל הערט און זיפט. אמאל וויינט זי. זי האט א ווייך הארץ. ס'זאל ניט זיין שבת און מע זאל מעגען, וואלט איך אויס-געמאקלט מיט א פענסעל אויף פאפיער, ווי אזוי ברכה לייענט, און ווי אזוי די מאמע שלאפט, און ווי אזוי טייבעל וויינט...

ב.

פארהאן אבער אזעלכער, וואָס איז ניט קיין איידעלמאַן. עס מאַכט זיך אַמאָל אַ גראַבער נפש. קאָכט ער אויס דאָס וואַסער. דאָס זענען איהם די קישקעלעך ניט גענוג הייס. דאָס פעהלט איהם זענעפט. און אז ער רעדט, זאָגט ער ניט, ווי אַ מענטש: „זייט זשע מוחל, גיט מיר נאָך אַ פאַרציע“. נאָך ער טהוט אַ פיף, אָדער אַ קנאַק מיט די פינגער און אַ הוק: „סעי, וועיטער! גיוו מי נאָך אַ פאַרציע!“ און מיין ברודער אליהו איז ניט געוואוינט געוואָרען, מע זאָל צו איהם אזוי רעדען. ווערד ער אָנגעצונדען. ער ענטפערט ניט אזא גראַביאן. ווערד דער גראַביאן אין כעס און שרייט נאָך העכער: „סעי, פראַפעסאָר! קאָס היער!“ ענטפערט איהם דעמאָלט אליהו: „וואָס פאַר אַ פראַפעסאָר בין איך אייך?“... ווערד יענער נאָך מעהר אין כעס און צעשרייט זיך דערהערט דער בעל־הבית. קומט ער צו צו מיין ברודער און פרעגט איהם: „וואָס איז די מערדער וויט יו?“ דאָס הייסט: וואָס טהוט זיך עס מיט דיר?... ענטפערט איהם ניט אליהו. פרעגט איהם דער בעל־הבית: „פאַר וואָס ענטפערסט דו ניט, אז מע פרעגט דיר?“ זאָגט איהם אליהו: „פרעגט מיך ווי אַ מענטש, וועל איך אייך ענטפערען“. פרעגט איהם דער בעל־הבית: „וועלכס הייסט ווי אַ מענטש?“ ענטפערט איהם אליהו: „אַ מענטש רעדט אויף אידיש“... פרעגט איהם וויעדער דער באָס: „און אז איך רעד אויף איינגעלש, בין איך אַ פיפערנאָטער?“... ענטפערט איהם אליהו: „עס קאָן זיין“...

— אויב אזוי, — זאָגט צו איהם דער באָס — קרינסט דו די סעק. דאָס הייסט, דו קאָנסט מאָרגען זיצען אין דער היים...

ג.

„דעם דריטען טאָג אַ שטיקעל ברויט, אַבי ניט פאַרקויפּען קיין קישקעלעך“. אזוי זאָגט מיין ברודער אליהו. אונזער חבר

צעבראָכען. דאָס איבעריגע האָט מען אונטערגעצונדען און פאר-
ברענט. מילא, פון אַרעמע לייט שמועסט מען ניט. אחוץ די
עטליכע קישעלעך. האָבען זיי ניט געהאט. וואָס צו פארלירען. זיי
האָבען געדאַנקט גאָט, וואָס זיי זענען האָטש אַרויס מיט'ן לעבען.
וואָרום עס זענען געווען אזעלכע, וואָס האָבען געהאַפט קלעפּ, און
אזעלכע, וואָס זענען פון די קלעפּ געשטאַרבען. אַרעמע עופּה'לעך
נעבאָך זענען אַ טייל צעריסען געוואָרען פון די חוליגאַנעס און אַ
טייל זענען אויסגעגאַנגען פון הונגער. נאָר פון די רעדט מען ניט.
רעדען רעדט מען פון יענע, וואָס ערשט נעכטען זענען זיי געווען
נגידים, גבירים, אדירים, און היינט זענען זיי געבליבען קבצנים,
דלפנים, עניים ואביונים, אָהן אַ העמד אויפ'ן לייב און אָהן אַ
שטיקעל ברויט. אָט פון די דאָזיגע געפאַלענע, אז מע טהוט אַ
טראַכט, — אזוי זאָגען אונזערע לייט — געהט איבער אַ פראָסט
איבער'ן לייב! פאר וואָס געהט ניט איבער קיין פראָסט איבער'ן
לייב, אז מע טהוט אַ טראַכט וועגען די אַרעמע לייט און וועגען
זייערע אַרעמע עופּה'לעך, וואָס זענען צעריסען געוואָרען פון די
חוליגאַנעס און וואָס זענען אויסגעגאַנגען פאר הונגער? — דאָס
קאָן איד ניט פאַרשטעהן. מײן חבר מענדעל אויך ניט. ער זאָגט,
אז די כתרילעווקער אידען האָבען שוין אזא טבע: איין אַרעמאָן,
אז ער געהט אויס פון הונגער, איז ביי זיי נאָר ניט. און אַ נגיד,
אז ער ווערט אַ קבצן — האַפט זיי אַוועק דער רוח!...

ז.

בקיזור — צווישען אונזערע כתרילעווקער נגידים, גבירים,
אדירים איז געווען איינער מיט'ן נאָמען משה'נח. אחוץ וואָס
ער האָט געהאַט איין אייגענע שטוב מיט אַ הויף, מיט אַ גאַרטען,
איז ער גלאַט געווען אַ גביר. אַ סימן: זומער פלעגט ער אַרומ-
געהן אין די גאַסעס. דאָס הייסט, אין די אונטערהויזען. און
אויף די אונטערהויזען — אַ האַלאַט. אַ איד איין אַרעמאָן וועט

נאך מיר האבען זיך א ביסעל פאררעדט, און מיר ווייסען נאך אלץ ניט, ווי אזוי גאט שיקט צו די רפואה פאר דער מכה.

ה.

פריהער — וועגען דער מכה. געוויס איז דאס א מכה, אז א יונגערמאן, ווי מיין ברודער אליהו, געהט ארום אהן א שטאך ארבייט. ער קאן ניט טהון דאס, וואס אונזער חבר פייני טהוט. פיינין, למשל, שטעהט אן נעמען א לאפעטע ווינטער און רייניגען דעם שניי פון דער סטריט. אליהו זאגט, אז ער וואלט אויך געדאנגען רייניגען דעם שניי, נאך ניט אין סטריט. זאגט צו איהם פייני: „וואס דען האסטו געוואלט? מע זאל דיר אריינטראגען דיין פארציע שניי אין שטוב אריין?“ ברענט דאס אליהו, וואס פייני איז אויפגעלעגט.

— אפנים, ס'איז דיר גוט, וואס דו זאגסט ווערטלעך? — טהוט איהם אליהו א זאג און באקומט פון איהם איין ענטפער: — שור איז מיר גוט, אז איך דערמאן זיך, אז איך בין אין אמעריקע, ניט אין פאגראמענלאנד.

— א גדולה אויף דיין באבען! — זאגט אליהו, און פאר הארצוועהטיג געהט ער אוועק גאך אין שוהל אריין, אין כתרילעוו-קער בית-המדרש. און דא, אין כתרילעוו-קער בית-המדרש, קומט די רפואה צו דער מכה. ווי אזוי? וועט איהר הערען א שענס.

ו.

מיר דאכט, איך האב אייך שוין אמאל דערצעהלט, אז אין דעם זומער, וואס מיר האבען זיך ארומגעשלעפט איבער'ן לאנדאנער ווהייטשעפעל, איז דערווייל אין דער אלטער היים, אין אונזער ליבעלען כתרילעוו-קער, אויסגעבראכען א כפול-שמונה'דיגער פאגראם מיט א שרפה א צונאב. וואס מע האט געקאנט ראבעווען, האט מען געראבעוועט. וואס מע האט געקאנט צעברעכען, האט מען

צייט איז געלט. אזוי געהט דא דאס לשון. נאך אז איינער האט
 יאָהרצייט — ווארפט ער אוועק אלע ביזנעס און לויפט אין שוהל
 אריין. און פון שוהל לויפט ער אוועק אין א אידישען רעסטאָר-
 ראַנט און הייסט זיך געבען א כשר'ען אָנבייסען, וואָרום ער האט
 יאָהרצייט. און וויבאלד ער האט יאָהרצייט, לעסט אָפּ דער שמש
 א בייגדעל. און ווער שמועסט א ברמצוה — דעמאלט פאלט
 ושוין אריין יעם שמש גאָר א גראָבס. ביי אונז, אין דער אלטער
 היים, אז אַ יונגעל ווערד ברמצוה, טהוט מען איהם אָן תפילין
 און ער מוז שוין געהן אלע טאָג דאווענען. דאָ, אין אמעריקע, א
 ברמצוה — איז א יום־טוב. מע טהוט אָן דעם בחור'על א
 טלית'על. ומע רופט איהם אויף, ווי א חתן, צו דער תורה. ער
 קוויטשעט־אויס, ווי א יונג האָהנעכעל, די הפטורה. דערנאָך
 הויבט ער אויף די הענטלעך און בעלעבעטשעט עפּים א דרשה,
 ואויסנע'חזר'ט אויף אויסוועניג, און דוקא אויף איינגעלש. חס-
 וחלילה ניט אויף אידיש. דערנאָך געהט צו דער ראבינער (דאָ
 הייסט ער „ראביי“, און געהט גענאָלט דאָס נאנצע פנים, און
 זעהט־אויס ווי ביי אונז א פוילישער קסיאָנדרו). ער לעגט אַרויף
 די ברייטע אַרבעל אויפ'ן ברמצוה און בענטשט איהם „יברכך“...

ט.

קורץ, משהינט האט א גוטען דזשאב. איין זאך נאָר, וואָס
 ער מוז נעבאָך אליין געהן צו די בעלי־בתים קאָלעקטען. דאָס
 הייסט, איינמאָהנען די „בעבור־שנדרס“ מיט די דיוס. דאָס הייסט,
 דאָס חודש־געלד פון די בעלי־בתים. נו, פאסט דאָס פאר א אידען,
 וואָס איז ערשט ניט לאַנג געווען א נגיד, — זאָל געהן קאָלעקטען?
 זיין ווייב, „דחבה־בירעל“ האט אזש געוויינט פאר מיין מאמען,
 אויסגעגאָסען איהר גאנץ ביטער הארץ פאר איהר. זי האט גע-
 זאָגט: „איהר בענט ביר גלויבען בדאכדות, אז איטליכס באָל, וואָס
 בייד באַד דאַרף געהר באָהדעד בעבור־שנדרס, זעהט ער זיך ביט'ד

ניט וואגען באווייזן זיך אין די אונטערהויזען. מסתמא, דארף מען רעכענען, איז ער תקיף, א איד א גביר — וועמען הערט ער? ... היינט ווייסט די גאנצע וועלט, אז פון זיין מאמע איז איהם גע- בליבען בירושה דריי קלייטען אין מיטען מארק. און א בהמה האט ער געהאט אלע מאל א מעלקעדיגע. די דריי קלייטען האבען איהם גענוג אריינגעטראגען צום לעבען. נאך איבער גענוג. פון ידעסטוועגען האט זיין ווייב נחמה-מירעל (מע האט זי גערופען „דחמה-בירעל“, דערפאר וואס זי האט א פארלעגטע נאז) גע- ושלעפט פון דער מעלקעדיגער בהמה כמעט די גאנצע הוצאה פון דער שטוב. און בכדי מע זאל איהר ניט געבען קיין עין-הרע, האט „דחמה-בירעל“ ליעב געהאט זיך קלאגען, אז איהר „בחה“ יהאט זיך אויפגעהערט צו „בעלקען“ און זי ניט ניט קיין „בילד“... נאך כתרילעווקע נארט מען ניט אפ. אלע האבען געוואוסט, אז ס'א ליגען — די בהמה האט זיך ניט אויפגעהערט צו מעלקען און זי גיט מילך... היינט שטעלט אייך פאר, אז אזא איד, ווי משה-נח, אנטלויפט קיין אמעריקע, א נאקעטער, א בארוויסער, ווי די מאמע האט איהם געהאט, — זאל מען אויף איהם ניט האבען קיין רחמנות? נאך וואס קאן טהון משה-נח אין אמעריקע? ער וועט דאך ניט געהן ארבייטען אין א שאפ. זיינע קינדער אויך ניט. האבען זיך די חברה „אנשי כתרילעווקע“ אויף איהם ארומגעקוקט און האבען איהם געמאכט פאר א שמש אינ'ם כתרילעווקער בית-המדרש.

ח.

אין אמעריקע א שמש זאלט איהר ניט צוועקמאכען מיט דער האנט. אין אמעריקע א שמש לעבט שענער ווי אין כתרילעווקע א בעל-הבית. פון יאהרצייטען אליין קאן מען דא נתעשר ווערען. מע האלט דא זעהר שטארק פון יאהרצייטען. א גאנץ יאהר דא-ווענט מען דא ניט. מע האט קיין צייט ניט. „טיים איז מאני“ —

XIV

מיר קאלעקטען

בלגן-הבות..." איך האָב מורא, אז קיינער פון אייך וועט נישט פארשטעהן אזא לשון. עפּיס קומט דאָס אויס תרנום. מוז מען אייך איבערזעצן: „איהר מענט מיר גלויבען בנאמנות, אז אימיר ליכט מאָל, וואָס מיין מאן געהט מאָהנען בעבור-שנדרס, זעהט ער זיך מיט'ן מלאך-המות"... אויסגעהערט פון נחמה-מירלען איהר ביטער האַרץ, גיט איהר מיין מאמע א גלייכע עצה, אז איהר משה' נח זאָל נעמען מיין ברודער אליהו פאר א קאלעקטאָר. איהם וועט דאָס זיין א הילף, און מיין ברודער וועט מאכען א לעבען... פאר שטעהט זיך, אז משה'נח האָט זיך אָנגעהאַפּט אין דעם פלאן מיט בירדע הענט. מיין ברודער אליהו האָט זיך אפילו צום אָנהויב א ביסעל געקווינקעלט. ס'איז איהם נאָך געווען א ביסעל פריקער. איז אונזער חבר פּיני איהם געקומען צו-הילף. ער האָט זיך צע-לאָזט מיט זיין לשון, ווי ער קאָן. ער האָט אַוועקגעגעבן אליהו'ן א רעכטע פאַרציע:

— איך פארשטעה גיט, וואָס איז מיט דיר די גרויסקייט? מיט וואָס ביזט דו מעהר מיוחס פון קארנעני, ראָקענפעלער, וואַנ-דערבילד? ... און — פאַשאַל!
פּיני, אז ער וויל, קאָן ער!

י.

ווער וואָלט זיך עס, אשטייגער, נעריכט, אז פון אזא קליינעם דזשאב, ווי זיין א קאלעקטאָר ביי א שמש פון א שוהל, זאָל זיך אויספיקען מיט דער צייט א סך א גרעסערער דזשאב? און גיט איין דזשאב, נאָר צוויי דזשאבען. איין דזשאב אלס קאלעקטאָר פון א פּוירניטשור-ביזנעס פאר מיין ברודער אליהו. און דער אנ-דערער דזשאב אלס קאלעקטאָר פון א אינשורענס קאָמפאַניע — פאר אונזער חבר פּיני. נאָר איך זעה נאָך אייערע פּיני'ער, אז איהר הויבט נישט אָן צו פארשטעהן, וואָס איז אַזעלכס „פּוירני-טשור" און וואָס איז „אינשורענס". וואָרט מיר צו א וויילע — איך וועל אייך אַלסדינג דערקלערען.

XIV

מיר קאלעקטען

א.

דערפאר איז גוט אין אמעריקע, וואָס אלסדינג טראָגט מען אַרײַן אין שטוב אַרײַן. און אלסדינג גיט מען אײך דאָ אויף אויסצאָהלען. פאַר אײַן טאָלער אַ וואָך קאָנט אײַהר אײך אויס- מעבלירען אײער שטוב, ווי אַ גראַף. דאָ זאָגט מען נײַט „אױס- מעבלירען“. דאָ זאָגט מען: „אױספּױרנישען“. וואָרום מעכעל הײסט דאָ „פּױרניטשור“. פון וואָנען שטאַמט דאָס וואָרט „פּױר- נײַטשור“ — ווייס איך נײַט. מײן ברודער אַליהו דענקט, אז דאָס דאַרף וואַכסען פון צוויי ווערטער: „פאַרניט“ — פון פאַרינט, און „טשער“ — אַ בענקעל, אַ שטוהל. זאָגט אָבער אונזער חבר פּיני, אז עס הױבט זיך גאָר נײַט אָן. ערשטענס, וואָס עפּיס פון פאַרינט, פאַר וואָס נײַט פון הײַנטען? און פאַר וואָס עפּיס גראַד אַ שטוהל, פאַר וואָס נײַט קײן שפּיעגעל? און צווייטענס, זאָגט מען דען פאַרניטשער? מע זאָגט דאָך גאָר „פּױרניטשער“. און דריטענס, מע זאָגט נײַט „פּױרניטשער“, גאָר „פּױרניטשיר“ — מיט אַ חיריק. זאָגט אײַהם אַליהו, אז נאָר אַ משוגענער וועט זאָנען פּױרניטשיר, מיט אַ חיריק. אַ קלאָרער מענטש וועט אלע

— און אז שוף זאל זיין דריי מאָל אַ איד, דעריבער זאל איך זאָגען אַ ליגען? דו פאַרגעסט זיך, אליהו, צו אָפט, אז מיר זענען אין אַמעריקע, און אז אַמעריקע האָט פיינט בלאָף!

— אזוי פיעל מכות זאל זיך זעצען אונזערע שונאים אויף אזא איין אָרט, וואו איך ווייס, און אזוי פיעל גוטע יאָהר זאלען מיר אלע האָבען, וויפיעל לינינים עס ווערד אויסגערעדט אַ טאָג נאָר אין ניו-יאָרק אליין, אַ חוץ ברוקלין און אַ חוץ בראַנזוויל און אַ חוץ די בראַנקס!

אזוי זאָגט מײן שוועגערין ברכה, און זייער שפּאַרען זיך נעמט אַ סוף.

ג.

וויבאלד, אז מען ניט פוירניטשור (געדענקט זשע, אז מע דאַרף זאָגען „פּוירניטשור“) אויף אויסצאָהלען צו טאָלער אַ וואָך, דאַרף מען דאָך האָבען מענטשען, וואָס זאלען אַרומגעהן פון שטוב צו שטוב איינמאָהנען די טאָלערס. איז דערויף געשטעלט געוואָרען קאַלעקטאָרס, וואָס געהען אַרום קאַלעקטען די טאָלערס. קאַלעקטאָרס זענען דאָ אַ סך. יעדער קאַלעקטאָר האָט זיך זיין „ראַוט“, זיינע הייזער, וואו ער געהט אַרום קאַלעקטען. זיין אַרבייט איז אָנקלאָפּען אין דער סיר. דערנאָך קומט ער אַריין און זאָגט: „גוד מאָרנינג!“ — דאָס הייסט: אַ גוט מאָרגען. דערנאָך זאָגט ער: „ווערי נייס דעי!“ — דאָס הייסט: זעהר אַ שענער טאָג!... דערנאָך גיט ער אייך אַרויס אַ קוויטאַנציע, געמט אָפּ דעם טאָלער און זאָגט: „גוד באַי“. מעהר דאַרף ער ניט רעדען. און דאָס היטעל אַראָפּנעמען איז אויך ניט נויטיג. דאָ איז עס ניט קיין מאָדע. איהר קאָנט אַריינגעהן אינ'ם רייכסטען הויז אין אַ היטעל, און מיט די קאַלאָשען אויף די שטיוועל, און איהר קאָנט אייך כעת מעשה פּיפּקען אַ סיגאַרעט, אָדער פּייפּען אַ ניגון, אָדער קייען אייער טשואינגאָם. קיינער וועט אייך ניט זאָגען קיין קרום וואָרט. ס'איז אַמעריקע.

מאָל זאָנען מיט אַ סגול — „פּוירניטשער“. אזוי לאַנג האָבען זיי זיך געשפּאַרט און געאַמפּערט, עס האָט שוין כמעט געהאַלטען ביי פעטש. אַ גליק, וואָס ברכה איז דערביי געווען, האָט זי ניט דערלאָזט. ביז ס'איז געבליבען, מע זאָל אַ פּרעג סהון ביי איין אמת'ען אַמעריקאַנער. דאָס הייסט, טאַקי ביי אַ אידען, נאָר ביי אַזאַ אידען, וואָס איז ניט קיין גרינער. דאָס הייסט, אַזעלכער, וואָס איז שוין דאָ אין לאַנד האָטש אַ יאָהר עטליכע און צוואַנציג. לאָזט זיך אויס, אַז דאָס וואָרט פּוירניטשער לעגט זיך ניט אויס ניט מיט אַ חרדיק און ניט מיט אַ סגול, נאָר מיט אַ מלופים. דאָס הייסט, מע דאַרף נאָר זאָנען „פּוירניטשור“. היינט געהט זייט אַ חכם!

ב.

קיינער קויפט דאָ ניט אַ זאך פאַר מזומן געלט. סיינען אַזאַ איד, ווי דזשיקאָב שיף. ער איז דער רייכסטער מענטש, זאָגט מען, אין אַמעריקע. רייכער פון איהם איז שוין נישטאָ. אזוי זאָגט מיין ברודער אליהו. און אונזער חבר פּיני דרינגט, אַז ניין. ער זאָגט, אַז קאַרנעני איז אַ סך רייכער. וואַנדערבילד — אוראָי. און ראָקענפּעלער — אוראָי און אוראָי! זאָגט אָבער אליהו: לאַ מיט אַ ספּאָדיק! יענע זענען אפּשער רייכער אין ערד, אין אימער ניעס. אָבער אין מזומן געלט — בלאָטע! — איז שיף רייכער פון זיי אלע. הויבט שוין פּיני אָן אַרויס פון די כלים און צעשרייט זיך אויף מיין ברודער אליהו'ן, אַז ער ווייסט ניט וואָס ער רעדט. וואָס ראָקענפּעלער צעשענקט אַ יאָהר נדבות נאָר, פאַרמאָגט דאָס אפּשער ניט שיף אויף זיין מאַיאַנטעק. וועהר שוין מיין ברודער אליהו איז כעס און זאָגט אויף פּיני'ן, אַז ער איז אַ שונא־ישראָל, איין אַנטיסעמיט, וואָרום אפילו ס'זאָל זיין אמת, אַז ראָקענפּעלער זאָל זיין רייכער פון שיפ'ען, דאַרף ער אויך זאָגען, אַז שיף איז רייכער. וואָרום ראָקענפּעלער איז אַ נוי, און שיף איז אַ איד. צעלאָזט זיך פּיני און זאָגט:

ה.

פון דעסטוועגען שאדט דאָס ניט אונזער חבר פיני'ן, ער זאָל מאַכען אַ לעבען. אין נאָך ווי מאַכען אַ לעבען! אונזער פיני איז אויך אַ קאַלעקטאָר. נישט ביי פּוירניטשור, נאָר ביי „אינ־שורענס“. ביי אונז ווערד דאָס אָנגערופען „סעקוראַנז“, אָדער „פאַרויכערען זיך פּונ'ם טוידט“. דאָ פאַרויכערען זיך אַלע. יונג און אַלט, ווייבער און קינדער, טאַטעס און מאַמעס, שוועסטער און ברידער, זיידעס און באַבעס. און אויך נישט פאַר מזומן, נאָר אויף אויסצאָהלען. פון אַ ניקעל ביז אַ טאָלער אַ וואָך. וואָס די סומע פון די אינשורענס איז גרעסער, דאַרפט איהר אַלץ מעהר צאָהלען. פאַרהאַן הייזער אַזעלכע, וואו אַלע מענטשען, פּונ'ם עלטערזיידען ביז'ן אוראייניקעל, זענען אַלע פאַרויכערט פּונ'ם טוידט. און טאָמער זענען נאָך ניט אַלע פאַרויכערט, דאַרף דער קאַלעקטאָר זעהען דעם ניט-פאַרויכערטען צו פאַרויכערען. וואָס הייסט דאָס „פאַרויכערען“ און ווי אזוי פאַרויכערט מען אַ מענ-טשען פּונ'ם טוידט — ווייס איך ניט אַקוראַט. איך ווייס נאָר, אַז מיין ברודער אליהו האָט זיך אָפּגעזאָגט פון דעם דזשאַב. ער האָט בעסער אויסגעקליבען דעם דזשאַב פון פּוירניטשור. פאַר וואָס? ווייל ביי פּוירניטשור קאַלעקטען דאַרף מען נאָר באַנוצען, ווי איך האָב אײך שוין געזאָגט, די ווערטער: „גוד מאָרנינג“ און „גוד באַי“. און ביי אינשורענס דאַרף מען רעדען, צורעדען, פאַר-רעדען און איבעררעדען. דערויף איז מסוגל נאָר אונזער חבר פיני. ער קאָן איבעררעדען אַ וואַנט. ער קאָן מאַכען רעדענדיג אַ טוידטען.

ו.

ביי אונזער חבר פיני מאַכט ניט אויס, ווער איהר זענט און וואָס איהר זענט. פון וואָס איהר זאָלט ניט רעדען — ער מוז אַרויף אויף זיינעם. זענט איהר אַ פאַרויכערטער — מענט איהר

ד.

מיין ברודער אליהו איז גאנץ צופריעדען פונ'ם דזשאב. א סך שענער, ווי שטעהן אין דער „קאלבאסנע" און פארקויפן קישר קעלעך. און פארדיענען פארדיענט ער אויך א סך מעהר. ווי וואסער א וואך. אמאל מאכט ער אכט טאלער א וואך. אמאל צעהן. און אמאל צוועלף. עס ווענדט זיך אין דער „פאנאדע", אינ'ם וועטער הייסט דאס. ביי א נוסען וועטער קאן מען געהן צירפוס. ביי א שלעכטען וועטער — מוז מען אונטערפאָהרען מיט דער קאר. קאסט דאס א ניקעל. נאָר אזעלכע ניקעלס געהען ניט אוועק ביי מיין ברודער קיין סך. וואָרום במכע איז אליהו א מענטש איין איינגעהאלטענער. גארניט דאס, וואָס פּיני. אונזער פּיני האָט שוין א סך א ברייטערע האַנט. זעלטען ווען ער געהט צירפוס. ער מוז, זאָגט ער, פאָהרען, וואָרום ער האָט א נידעריגע דאיה. איהם קאן מען גרינג איבערפאָהרען. ניט אזוי נאָך צירליעב זיין קורצזיכטיגקייט, ווי צוליעב דעם, וואָס ער איז א פארטראכטע בריאה. דער קאָפּ טראָגט איהם. און דערצו קאן ער ניט באַגעהן זיך א מינוט אָהן דעם, ער זאָל ניט אַריינקוקען אין א בוך, אָדער אין א „פייפער". און אמאל מאַכט זיך, אז ער האַלט סאַמע אין מיטען שרייבען. דאָס הייסט, ער געהט אַרום און טראַכט און טראַכט — ער הערט גאַרניט, וואָס מע רעדט צו איהם. דערנאָך האַפט ער א מענסיל אָדער א מינסטראַן-פּען און הויבט אָן שרייבען, קאן ער זיך בששרייבען פאפּשער צעהן בויגען פאפּיער פון אלע זייטען. וואָס ער האָט דאָרטען אָנגעשריבען און וואָס טהוט ער מיט'ן אָנגעשריבענעם — דאָס ווייסט קיינער ניט. אפילו זיין ווייב טייבעל אויך ניט. אז מיין ברודער אליהו פּרעגט איהם, וואָס ער האָט אָנגעשריבען, ענטפערט ער איהם:

— מיר'ן עלטער ווערען, וועלען מיר וויסען...

מיר זענען שוין א היבש ביסעל עלטער געוואָרען, און מיר ווייסען נאָך אלץ גאָר נישט.

— וועה איז מיר! איהר וועט דאך אָנשיטען אָט די שטוב מיט גאָלד! — אזוי זאָגט צו איהם מיין שוועגערין ברכה, און טייבעל. ווערד אזש דוים, קוקענדיג אויף איהר פיני'ן, ווי ער שלעפט די קוואַדערס מיט די ניקעלס פון אלע קעשענעס.

— וואָס דען מיינט איהר? — ענטפערט איהר פיני און לעגט-צונויף די קוואַדערס באַזונדער און די ניקעלס באַזונדער. — איהר מיינט, אז קארנעני, וואַנדערבילד און האָקענפעלער זענען געבוירען געוואָרען מיט זייערע מיליאָנען?...

ח.

וואו געט איך איצט א ווייסען בויגען פאפיער? איך וואָלט מיט א שוואַרצער קויהל אָנגעוואָרפען, אזא מין בילד: א טיש, אויבער-אין זיצט די מאמע, צונויפגעלעגט די הענט. נעבען איהר, פון איין זייט, שטעהט ברכה. א הויכע, א לאַנגע, מיט גרויסע פיס. פון דער אנדערער זייט — טייבעל. א קלייניגשקע, א דאדינקע, א פערטעל עוף. ביידע ארבייטען זיי. איינע גייט, די אנדערע שטרייפט. ביי איין עק טיש שטעהט מיין ברודער אליהו, א באַוואַכסענער מיט א באָרד. האַלט א באַנטש קארט-לעך אין איין האַנט און א פעקעל פאפיערענע טאַלערס אין דער צווייטער האַנט. דאָס האָט ער אָנגעקאַלעקטעט דורכ'ן טאָג. און ביי'ם אנדערען עק טיש שטעהט איינגעבויגען אונזער חבר פיני, א געגאָלטער, איין עכטער אַמעריקאַנער. ער שלעפט פון ביידע קעשענעס די קוואַדערס מיט די ניקעלס. און מחמת ער האָט א נידעריגע ראיה, טראָגט ער צו יעדען קוואַדער מיט יעדען ניקעל גלייך צו דער גאָז. אויפ'ן טיש שטעהען שוין צוויי הויכע קופ-קעלעך. איין קופקעלע איז פון סאַמע קוואַדערס, דאָס אנדערע קופקעלע איז פון לויטער ניקעלס. און פיני איז נאָך ניט פאַרטיג. ער האָט נאָך און נאָך. דאָס קאָן מען ארויסזעהען דורך די הויזענ-

דאך רעדען פון פארזיכערונג. זענט איהר נאך ניט פארזיכערט — דארפט איהר דאך אוראי רעדען פון פארזיכערונג. און קוים לאזט איהר זיך רעדען, וועט איהר זיך שוין פון פיני'ס הענט ניט ארויס-רעהען. ער וועט אייך שוין פארזיכערען. און אויב ניט אייך — איז אייער ווייב. אייער קינד. אייער זיידען. אייער שוויגער. אייער קאזין. אייער שכן (דאָ זאָגט מען ניט „שכן“). דאָ זאָגט מען „נעכסטדאָריגער“). דאָס הייסט, איהר פארזיכערט זיך, אז טאָמער שטארבט אייער נעכסטדאָריגער פריהער פון אייך, באַקומט איהר פון דער קאָמפאָניע אַ שענע פאָר הונדערט טאָלער. און דער נעכסטדאָריגער פון זיין זייט פארזיכערט זיך אויך. דאָס הייסט, באַם חלילה איהר שטארבט אוועק פריהער פון איהם, באַקומט ער פון דער קאָמפאָניע אַ פאָר הונדערט טאָלער. צאָהלען צאָהלט איהר ביידע דער קאָמפאָניע צו קוואַדער אַ וואָך. איהר זענט ניט מחויב צו געהן אין דער קאָמפאָניע. די קאָמפאָניע טרעפט שוין צו אייך. ניט אליין — דורך איהר קאָלעקטאָר. פיני קומט צו אייך און קאָלעקטעט-אין אייערע קוואַדערס. ער קריגט דערפון פופצען פראָצענט קאָמישאָן.

ז.

דאָס איז פאר'ן קאָלעקטען. און אויב ער פארזיכערט אייך איבעראַניס, דאָס הייסט, אויב ער „שרייבט אייך אַ נייע פאַ-ליסי“ (אזוי געהט דאָ די שפראַך), באַקומט פיני דער איידזשענט פופצען מאָל אזוי פיעל. דאָס וועט הייסען, אז טאָמער צאָהלט איהר אַ קוואַדער פרעמיע, באַקומט דער איידזשענט פון דער קאָמפאָניע אין איין קלאָפּ פופצען קוואַדערס! אַנו, רעכענט אַוּס, זייט מוחל, וויפיעל דאָס מאַכט?! היינט שטעלט אייך פאָר, אז טאָמער געראָט דאָס אונזער חבר פיני'ן צו שרייבען צוויי, אָדער דריי, אָדער מעהר פאָליסיס אַ טאָג, און אלע צו קוואַדערס! דאָס איז דאָך אַ גאנצער מאַיאָנטעק!...

י.

מיינט איהר, אז אונזער חבר פיני איז צופריעדען מיט זיין דזשאב? אויך ניט. ביז מע קעטשט א קאסטאמער, זאגט ער, קומט אן כקריעת ים-סוף. מע רעדט איבער איהם, זאגט ער, דריי טעג מיט דריי נעכט. מע גיט איהם צו פארשטעהן, אזא האמולע, דעם שכל פון אינשורענס, קוים גע'פועל'ט ביי איהם איין „אפליי-קיישאן". לאזט זיך אויס, אז ער האט אויפ'ן צווייטען טאג חרמה געקראגען, אדער דער דאקטאר האט איהם „רעדזשעקטעט", דאס הייסט, ער האט אנגעשריבען אויף איהם המנ'ס מסירות. דער קאסטאמער איז איהם ניט געפעלען אין שלייער נאקעטערהייד... נאך דאס גרעסטע פון אלע אומגליקען און די ערגסטע פון אלע צרות ביי אינשורענס-איידזשענטס איז די „לעפס". „לעפס" הייסט, אז א קאסטאמער הערט אויף צו צאהלען. דעמאלט רע-כענט מען אָפּ דעם איידזשענט פופצעהן מאָל אזוי פיעל, וויפיעל דעם קאסטאמער'ס פרעמיע האט באטראָפּען. פיני זאגט, אז ווען גיט די „לעפסעס", וואָלט ער אנגעשייט אָט די שטוב מיט גאָלד! און אויף זיין שלים-מזל האָבען עטליכע קאסטאמערס מיט א מאָל, גלייך ווי מע האט זיך אויפגערעדט, אויפגעהערט צו צאהלען.

— לאָזען זיי ברענען אויפ'ן פייער, טאקי די קאסטאמערס, מיט די אינשורענס, מיט די אַגענטען, מיט די „לעפסעס" און מיט די קאמפאניעס! — אזוי זאגט פיני. ער וועט שוין בעסער געהן, זאגט ער, מיט מיין ברודער אליהו אין אייגענע ביזנעס. א פאָר טאָלער האָבען זיי ביידע מיט גאָט'ס הילף אָפגעשפאָרט. זיי קאָנען שוין מהון ביזנעס.

און ס'איז געבליבען, אז מיר געהען אין ביזנעס.

קעשענעם, וואָס זענען פול. זענען געשוואָלען. זיי ווערען אַזש צעשפּאַרט...

מ.

נישטאָ קיין אייביגע זאך אויף דער וועלט, און אַ מענטש איז קיינמאָל נישט צופריעדען מיט דעם, וואָס ער האָט. עס איז אונז נמאס געוואָרען דאָס אַרומגעהן קאַלעקטען די פרעמדע טאַלערס מיט די פרעמדע קוואַדערס און ניקעלס. בעסער קליינע בולקעלעך אייגענע, איידער גרויסע קוילעטשען פרעמדע. אַזוי זאָגט מיין שוועגערין ברכה. פריהער האָט געוואָרפֿען איין אומ-חן אויפ'ן קאַלעקטען מיין ברודער אליהו. עס האָבען זיך איהם צוגעגעסען די ביזנעס. און נישט אַזוי די ביזנעס, ווי די קאָסטאַמערס. אַנדערע קאָסטאַמערס האָבען אויפגעהערט צאָהלען. זיי האָבען געזאָגט: „נעמט אייך צו אייער פּוירניטשור, מיר דאַרפֿען עס אויף כפרות"... אַנדערע האָבען געהאַט אַ טענה, למאי די בעט סקריפטע? למאי דער שפּיעגל באַווייזט צוויי פּנימ'ער? למאי די קאַמאָדע וויל זיך נישט עפענען און נישט פאַרמאָכען? און למאי יעדעס בענקעל וועגט דריי פּור? און אז מע זעצט זיך אַוועק, איז ווי אויף צוועכעס!... און אַנדערע וויעדער זענען זיך מיישב און מופען נאָר אַרויס. דאָס הייסט, זיי קלויבען זיך איבער אויף איין אַנ-דער סטריט — און געה זוך זיי! נאָר ערגער פון אַלץ איז אָט וואָס: פאַרהאַן אַזעלכע, וואָס האָבען זיך אונטערגענומען צאָהלען וואָך-געלט. אז זיי האָבען געקאָנט צאָהלען, האָבען זיי געצאָהלט. איצט קאָנען זיי שוין מעהר נישט צאָהלען. איבער וואָס? דער ברויט-געבער איז קראַנק געוואָרען. אָדער עס איז קיין אַרבייט נישטאָ. אָדער עס האָט אויסגעבראָכען אַ סמרייק. עס ווילט זיך נישט אָנווערען אַ קאָסטאַמער. וואָס טהוט מען? לעגט-אויס אליהו דערווייל פון זיין פּאַקעט. וואָס זאָלט איהר קלערען? ס'איז צרות מיט צרות מיט צרות!...

xv

מיר געהען אין ביזנעס

XV

מיר געהען אין ביונעס

א.

וואָס אייער האַרץ גלױסט — דאָס געפֿינט איהר דאָ אין די פֿיפּערס, אין די גאַזעטען הייסט דאָס. פֿון פֿויגעלמילך. זוכט איהר אַרבייט — געפֿינט איהר דאָס אין פֿיפּער. זוכט איהר „הענט“, דאָס הייסט אַרבייטער, — געפֿינט איהר זיי אין פֿיפּער. זוכט איהר אַ חתן אָדער אַ כלה — געפֿינט איהר עס אין פֿיפּער. זוכט איהר אַ ביונעס — געפֿינט איהר עס אין פֿיפּער. מיר האָבען געזוכט ביונעס, דעריבער האָבען מיר גענומען אַריינקוקען אין פֿיפּער אַריין טאָג אויף טאָג, און מיר האָבען זיך אָפּגעשטעלט אויף אזא מין אַדווערטייזמענט: „סיגאַרס־סטוישיאָנערי־קענד־סאָדע־וואַסער־סטענד צו פאַרקויפֿען. אַקעגען איבער אַ סקוהל. אורזאכע פאַמיליען טראָבעל. גאַראַנטירט גוטע ביונעס. קומט שנעל!“...

אויב איהר זענט נאָך אַ גרינער, דאָס הייסט, איהר זענט ניט לאַנג אין לאַנד, באַדאַרף מען אייך פאַרטייטשען וואָס דאָס מיינט: דאָס איז אַ טישעל, וואָס מע פאַרקויפט דערויף סיגאַרעטלעך, שרייבגעצייג און צוקעקעס און סאָדע־וואַסער, און אַ בלאַט־צייטונג

ג.

די ביזנעס, וואָס מיר זענען אין זיי גענאָנגען, האָבען געהאַט אַ סך מעלות. די ערשטע מעלה איז געווען, וואָס מיין ברודער אליהו איז, אויב איהר געדענקט, נאָך פון דערהיים אַ מייסטער אויף צו מאַכען (דאָ הייסט עס מאָנאָפּעקטשורען) אַלערליי געדראַנקען. דעריבער האָט זיך אונז געלוינט צו מאָנאָפּעקטשורען סאָדעוואַסער און פאַרקויפּען אַ גרויסע גלאָז פאַר אַ סענט. מיט סיראַפּ — צוויי סענט. דעם סיראַפּ האָבען מיר אויך אליין געדאַכט. נאָך אַ מעלה — וואָס מיר האָבען געהאַט די ביליגסטע קענדיס (קאָנפּעקטען). אַ פּולע זשמעני האָבען מיר געגעבען פאַר איין סענט. און אליין האָבען מיר אויך געקאָנט סמאַצקען קענדיס. אז איך זאָג „מיר“, מיין איך דאָס מיך און מיין חבר מענדעל און פיני'ן. מיר אַלע דריי האָבען געהאַלפּען שטעהן ביי אונזער סטענדר און געבען אַ נאָש, אז קיינער זאָל ניט זעהען. סיידיען אז ברכה איז געווען דערביי, האָט מען ניט געקאָנט נאָשען. און ווי אויף צו'להכעיס, איז ברכה געווען כמעט גאַנצע טעג ביי'ם סטענדר, געהאַלפּען טהון ביזנעס. אַלע האָבען מיר געהאַלפּען טהון ביזנעס. אפילו טייבעל, און אפילו די מאַמע. אַ קונה, אז ער איז צוגעדראַנגען צו אונזער סטענדר, האָט ער זיך אזש דערשראָקען, דערזעהענדיג אזאַ משפּחה מיט אזוי פיעל ביזנעסלייט. דאָס איז אָבער דוקא געווען זעהר גוט. אַ קונה האָט ליעב קריכען אַהין, וואו ס'איז ענג.

ד.

די בעסטע צייט פאַר אונזערע ביזנעס איז זומער, אין די הייסע טעג. זומער איז אין ניו־יאָרק איין אמת'ער גיהנום. דער עולם קוויקט זיך דעם גאַנצען טאָג מיט מאַראָזשענע. „אייז־קריס" הייסט עס דאָ. אויפ'ן סענדוויטש פאַרקויפט זיך עס. דאָס הייסט,

אויך. דאָס טישעל איז אַקעגען אַ שקאַלע. און פאַרקויפּען פאַר-
קויפט זיך עס איבער דעם, וואָס אַ מאַן האָרט זיך גט'ען מיט אַ
ווייב, אָדער איבער איין אנדער סיבה אין דער פאַמיליע...

ב.

האַט זיך אפילו מיין ברודער אליהו'ס ווייב ברכה אַוועק-
געשטעלט אַקעגען מיט איהרע טענות: ערשטענס, פון וואָנען
ווייסט מען, אז דאָס איז אמת? און צווייטענס, צו וואָס זאָלען
מיר קריכען מיט אַ געזונטען קאַפּ אין אַ קראַנקען בעט אַריין?
אז מאַן און ווייב ווילען זיך גט'ען — וואָס דאַרפּען מיר זיין אין
מיטען? ... מיינט איהר, אז נאָר דאָ האָט אונזער ברכה געפונען
אַ טענה? ביי הונדערט אנדערע ביזנעס האָט זי אויסגעזוכט
אומעמוס איין אנדער חסרון. מיין ברודער אליהו האָט שוין לאַנג
אַ מאַך געגעבען אויף איהר מיט דער האַנט. האָט ער אָבער נישט
גוט אָפּגעשניטען פון איהר. זי האָט איהם געגעבען צו וויסען, אז ער
זאָל נאָר נישט זיין ביי זיך אזוי גדול'דיג. אז ער זאָל נישט מיינען,
אז דאָס, וואָס ער האָט אַראָפּגעחאַפט דריי חלקים פון זיין באָרד,
גייט איהם דאָס רעכט צו בלאָזען פון זיך... דערויף האָט איהר
אליהו געענטפערט, למאי איהר טאַטע יונה דער בעקער האָט אַראָפּ-
גענומען די גאַנצע באָרד? ... מישט זיך אַריין אונזער חבר פּיגוי
און זאָגט: „ווייסט איהר וואָס? איך געה מיט אייך אין געוועט
צוויי קעגען איינס, אז אויב איהר וועט געפיגען צווישען די הונד-
דערט מיליאָן אַמעריקאַנער אַ האַלב טויז מענטשען מיט בערד,
זאָלט איהר מיר אָנרופען בלאָפּער!“ — „ס'אַ משל! — רופט
זיך אָן די מאַמע. — דערימאָך געהען קאַטשקעס באָרויס... רעדט
שוין בעסער פון אנדערע זאַכען“...

מיין מאַמע האָט פיינט, אז מע רעדט פון בערד. ס'איז גענוג
פאַר איהר, זאָגט זי, אז זי האָט דערלעבט צו זעהען, אז פייסי דעם
חזנ'ס זוהן האָט געמאַכט אַ מחס פון זיין באָרד, אז אָך און וועה
איז צו איהרע שונאים!...

ה.

שפעטער, העמטהעט, אין ווייטען זומער, אז עס קומען-אויף די קאווענעס (דאָ הייסט עס „וואַטער-מעלאָן“), מאַכען מיר נאָך מעהר ביונעס. מיר צעשניידען דעם קאווען אויף אַ סך שטיקלעך און פאַרקויפּען צו סענט אַ שטיקעל. אז נאָט העלפט אַ געראַטע-נעם קאווען, מאַכט מען פון איהם גאָלד. און עס בלייבט נאָך איבער אַ פּאָר שטיקלעך אויפ'ן סטענד. האָבען מיר אַ גוטע ווע-טשערע. וואָרום אָנגעשניטענע קאווענע טאָר מען ניט לאָזען אויף מאָרגען. ס'וועט פון דעם ווערען דריליס. בעטען מיר נאָט, דאָס הייסט, איך און מיין חבר מענדעל און פיני, ס'זאָל בלייבען וואָס מעהר שטיקלעך פונ'ם טאָג...

ו.

דאָס איז אָבער אַלץ אזעלכע זאכען, וואָס האָבען אויף זיך אַ צייט, אַ סיוען. געהט אוועק דער זומער — איז אויס שאַמפּאָ-ניער, אויס וואַטער-מעלאָן! דערפאַר איז סיגארעטלעך אַ סחורה, וואָס ווייסט ניט פון קיין סיוען. סיגארעטלעך געהען אַ גאנץ קיילעכיגען יאָהר. און מיר מאַכען מיט דעם גאנץ גוטע ביונעס. פאַרהאן אַלערליי סיגארעטען. פאַרהאן צו סענט אַ שטיק. און פאַרהאן צוויי שטיק פאַר אַ סענט. סיגארעטען איז אויך אזא אַרטיקעל, וואָס מע קאָן אַמאָל אַ נאָש טהון, פאַררויכערען אַ סיגארעטעל בסוד, קיינער זאָל ניט זעהען. דאָ זאָגט מען ניט רויכערען. דאָ זאָגט מען „סמוקען“. באַדאַרף זיך טרעפּען אַ מעשה — איך האָב איינמאָל אוועקגעשלאָפּט אַ סיגארעטעל, און מיר האָבען דאָס פאַררויכערט. איך און מיין חבר מענדעל. איך אַ ציה, ער אַ ציה. און עס וואָלט אָפּגעלאָפּען גלאַט. איז דאָך אָבער דאָ אַ ברכה אויף דער וועלט. האָט זי באַדאַרפט דער-שמעקען, אז מיר סמוקען אַ סיגארעטעל. געהט זי און דערצעהלט

צוויי ביסקוויטלעך און אין מיטען אביסעל אייזקרים. און דאָס
קאָסט אַ פעני. פאַרדיענען מיר דערביי האַלב אויף האַלב. נאָר
ניט דאָ שטעקט אונזער פאַרדיענסט. דער גאַנצער מזל־ברכה ליגט
נאָר ערניץ אַנדערש. אין אזאָ מין קאַלטען געטראַנק, וואָס מע
רופט דאָס „סיידער“. דאָס איז אַ מין וויער־זיסליכער, אָדער
זיסליך־וויערער קוואַס מיט אַ שוים און סע שטשיפעט ביי דער
צונג. די, וואָס האָבען אַמאָל פאַרזוכט שאַמפּאַניער־וויין, זאָגען,
אַז ס'האָט אַ טעם פון אמת'ען שאַמפּאַניער. און חאָטש „סיידער“
איז איין אַמעריקאַנער געטראַנק, פון דעסטוועגען ווער מאַנופּעק־
טשורט איהם? — מיין ברודער אליהו. וואָס קאָן דען אליהו
ניט? קוקט ניט דערויף, וואָס פיני מאַכט איהם אויסצורדעהען.
אונזער חבר פיני האָט שוין עטליכע מאָל פירגעהאַלטען מיין
ברודער אליהו, אַז זיין שאַמפּאַניער האָט נאָר איין מעלע — ער
איז קאַלט. ווייטער טויג ער אויף כפרות. קיין קאפּ זיסקייט!
ענטפערט איהם מיין ברודער אַפּ מיט אַ וויעדעראַנאָד: ווי באַלד
אַז דער שאַמפּאַניער טויג ניט, היינט וואָס זשליאָקעט ער איהם
גאַנצע טעג? זאָגט איהם פיני: „וואָס אַהרט דיר, אַז איך
זשליאָקע? און וויפיעל קאָן אַ מענטש אָנזשליאָקען? איך זאָל
זשליאָקען פון גאַנץ פריה ביז אויף דער נאַכט, ווייס איך ניט,
אויב איך וועל אָנזשליאָקען אויף אַ ניקעל“... מיט זיך אַריין
ברכה און זאָגט, אַז אַ ניקעל געהט אויך גיט צורפּוס. שטעלט
זיך איין טייבעל פאַר איהר מאַן און זאָגט, אַז איהר פיני איז אַ
גלייכער שותף צו די ביזנעס, ווי אליהו, און אַ שותף מעג זיך, דאַכט
זיך, פאַרגינען אויסצוגעבען אַמאָל אַ ניקעל? אַ גליק, וואָס די
מאַמע איז דערביי. זאָגט זי, מע זאָל זי גילטען, וואָלט זי פאַר
איהרע זינד ניט געוואָלט זיך צוריהרען צו אַט דער אַמעריקאַנער
משקה, וואָס האָט אַ פנים פון סאָראָוועץ און אַ טעם פון חלשות!...
וועהר אַ געלעכטער, און דערווייל הערט מען אויף צו זאָגען זיך
שמעכווערטלעך.

סטענר — אויך מיר א ביזנעס!... פרעגט איהם אליהו: וואָסערע זיעבען עסערס? רעכענט איהם פֿיני אױס אויף די פינגער: ער און זיין טײַבעל איז ניט צוויי. אליהו און זיין ברכה איז ניט פֿיער. די מאַמע איז ניט פינף. און ביידע קטנתיס — איז ניט זיעבען. די „קטנתיס“ — דאָס מיינט ער מיך און מיין חבר מענדעל.

ח.

פֿאַרדריסט עס מיין מאַמען. זי שטעלט זיך איין פֿאַר מיר און פֿאַר מיין חבר מענדעל. זי זאָגט, אז מיר פֿאַרדיענען אונזער שטיקעל ברויט נאָנץ כשר. וואָרום פֿאַרטאָג, איידער דער סטענר ווערד נעעפֿענט, צעמראָגען מיר שוין דעם מאָרגען-פֿייפֿער צו אונז-זערע קאָסטאַמערס. דערנאָך געהען מיר אין סקוהל (יא, מיר געהען שוין אין סקוהל). און אז מיר קומען פֿון סקוהל, העלפֿען מיר אַטענדען די ביזנעס. אזוי, טאַקי מיט דעם לשון, זאָגט די מאַמע. זי רעדט שוין אויך העכער האַלב אויפֿ'ן היגען לשון. א „קיך“ און א „הוהן“ זאָגט זי שוין ניט. זי זאָגט שוין א „טשיקען“ און א „קיטשען“. נאָר וואָס דען? ביי איהר קומט נאָך אױס פֿאַרקעהרט: א „קיך“ איז ביי איהר א „טשיקען“. און א „הוהן“ איז ביי איהר א „קיטשען“. „איך געה, זאָגט זי, אין טשיקען אױסוואַלצען די קיטשען“... לאַכט מען פֿון איהר. לאַכט זי אויך. „א דאנה — זאָגט זי — יאָק ריידעלע טאָ ריידעלע, אַבי דאָברע מיינעלע“... אַנו, זייט א בריה און זעצט דאָס איבער אויף אייני-געלש!...

דאָס אליהו'ן. האָט מיר מיין ברודער געגעבען אַ סיגנאַרעטעל — אז איך וועל דאָס געדענקען! איהם האָט שוין נישט אזוי געאהרט דאָס סיגנאַרעטעל, ווי דאָס, וואָס ס'איז געווען שבת. פייסי דעם חזנ'ס יונגעל זאָל רויכערען אום שבת — באַדאַרף מען איהם הרג'ענען! פאַר אַזאָ זאָך האָט שוין אפילו די מאַמע צוגעגעבען, אז דער הונט איז ווערטה דעם שטעקען... פון דעמאָלט אָן סמוקען מיר שוין נישט קיין סיגנאַרעטען. איך קאָן שוין גאָר אפילו דעם ריח נישט פאַרטראָגען...

ז.

אויסער סיגנאַרעטען האָבען מיר אויף אונזער סטענד פייפערס צו פאַרקויפֿען. אידישע גאָזעטען און זשורנאַלען. קיין גרויסע ביזנעס מאַכען מיר נישט מיט זיי. דערפאַר האָט אָבער אונזער חבר פּיני וואָס צו לייענען. ער לאָזט נישט דורך איין פייפער. שטעקט ער אַריין די נאָז, איז איהם שווער אָפצורייסען. עס ציהט איהם, זאָגט ער, צו די פייפערס, ווי אַ מאַגנעט. ער האָט שטאַרק חשק אַליין עפּים אַריינשרייבען אין די פייפערס. ער איז שוין געווען אויף איסט-בראָדוויי, דאָרט וואו די פייפערס דרוקען זיך, עטליכע מאָל. וואָס ער האָט דאָרטען געטהאָן — זאָגט ער נישט. איך האָב מורא, אז ער האָט געבראַנגט צו טראָגען אַהינצוצו אַ פאַר פון זיינע ליעדלעך. מחמת אז מע ברענגט דעם באַנטש מיט פייפערס, האַפט זיך צו דעם פריהער פון אַלעמען אונזער חבר פּיני. ער זוכט און נישטערט אין אַלע ווינקעלעך. די הענט ציטערען איהם אַזש. דערנאָך האַפט ער זיך אויף און לאָזט זיך לויפֿען אויף איסט-בראָדוויי. פרעגט איהם מיין ברודער אליהו: וואָס האָט ער צו טהון אויף איסט-בראָדוויי? זאָגט איהם פּיני, אז ער זוכט אַ ביזנעס. פרעגט איהם אליהו: מיר טהוען דען נישט קיין ביזנעס? ענטפערט איהם פּיני: אָט דאָס הייסט אויך אַ ביזנעס? אַ גאַנצע משפּחה פון זיעבען עסערס אויף איין שטיקעל

XVI

העלאָן, לאַנדסמאַן !

XVI

העללאָן, לאַנדסמאַן !

א.

לויפען מיר איינמאָל פארטאָג, איך און מיין חבר מענדעל,
מיט די פרישינקע פייפערס צו אונזערע קאָסטאַמערס. פלוצים
דערפיהל איך א זעץ פון הינטען אין פלייצע און איך הער עמיצער
רופט אויס:

— העללאָן, לאַנדסמאַן !

דרעה איך מיך אום און טהו א קוק — ס'איז מאַטעל ! „מאָ-
טעל דער גרויסער“. דאָס איז דער מאַטעל, וואָס האָט זיך אַרומ-
געשלעפּט מיט אונז אַמאָל איבער דער וועלט. אין קראַקע מיט
לעמבערג, אין וויען און אין אַנטווערפּען. אויב איהר געדענקט,
האָט ער מיך אויסגעלעהרענט שטעלען א גובערנאַטאָר אין זייט
אַריין און איז געווען א בויכרעדער. ער איז אַוועק מיט דער חאַ-
ליאַסטערע אַ סך פריהער פון אונז. אז מיר האָבען זיך נאָך אַרומ-
געבלאַנקעט איבער'ן לאַנדאָנער ווהייטשעפעל, איז ער שוין געווען
דאָ אין אַמעריקע אַללרייט. דאָס הייסט, ער האָט שוין געהאַט אַ
דזשאַב אין אַ קלינינג-סמאָר, און ער האַלט נאָך איצט אויך אַן
דעם דזשאַב. פרעג איך איהם: „וואָס איז דאָס פאַר אַ דזשאַב?“

שענער. זאָג איך: „ווי אזוי זשע רופט מען דיר?“ זאָגט ער: „מעקס“. זאָג איך: „וויבאלד אזוי, דארף איך דאָך אויך הייסען מעקס. איך הייס דאָך אויך מאַטעל“. זאָגט ער: „שור הייסט דו מעקס“. און ער געזעגענט זיך אָפּ מיט אונז: — גוד באַי, מעקס! גוד באַי, מייק!

און מיר רעדען-אָפּ, אז נעכסטען זונטאָג זעהען מיר זיך אין מואווינג-פיקטשורס. מיר געבען זיך איינס דאָס אנדערע די אַדרייסים און מיר צעגעהען זיך אימליכער אין זיין וועג אַריין.

ג.

זונטאָג נאָך דינער געהען מיר, איך און מיין חבר מייק, וואָס האָט ניט לאַנג געהייסען מענדעל, אין מואווינג-פיקטשורס זעהען דעם גרויסען מואווינג-סטאר טשאַרלי טשאַפּלין. מיין ברודער אליהו און אונזער חבר פּיני געהען אויך מיט אונז. דעם גאנצען וועג רעדען זיי וועגען טשאַרלי טשאַפּלין. וואָס פאַר אַ גרויסער מענטש ער איז, וויפיעל ער קריגט באַצאָהלט, און אז ער איז אַ איד. נאָר אזוי ווי די צוויי קאָנען זיך קיינמאָל ניט אויסגלייכען מיט די מיינונגען, וואָס איינער זאָגט, דרינגט דער אנדערער קאפּויר, פּרעגט מיין ברודער אליהו: מיט וואָס איז טשאַרלי טשאַפּלין אזוי גרויס? ענטפערט איהם פּיני, אז טויענד טאָלער אַ וואָך צאָהלט מען ניט גלאַט אזוי אַבי וועמען... פּרעגט איהם אליהו: פון וואַנען ווייסט ער? ער האָט געצעהלט זיין געלט? זאָגט איהם פּיני, אז ער האָט געליענט אין די פּייפערס. און פון וואַנען ווייסט מען, אז טשאַרלי טשאַפּלין איז אַ איד? זאָגט איהם פּיני, אז סע שטעהט אזוי אין די פּייפערס. פּרעגט איהם ווידער אליהו: פון וואַנען ווייסען דאָס די פּייפערס? זיי זענען געווען אויף זיין ברית? זאָגט איהם פּיני: די פּייפערס ווייסען אַלץ. למאי פון וואַנען ווייסט מען, אז טשאַרלי טשאַפּלין איז אַ שטומער פון גע-בירען? און אז ער קאָן ניט שרייבען, ניט לייענען? און אז זיין

דערקלערט ער מיר, געהענדיג, אז דאס איז א מין קלינינג-פעקטארי, וואו מען רייניגט מלבושים. דהיינו, ווי אזוי? מע נעמט אריין, זאגט ער, א פאָר צעקנייטשטע תחתונים אין אזא מאשין צווישען צוויי פרעספליגלען. דורך א באזונדער אויוועלע ווערען די פרעס-פליגלען גוט אָנגעווארעמט, א מענטש טהוט א דרעה — אויסגע-פרעסט א פאָר הויזען!

ב.

— און וואָס איז אייער דזשאב? — פרעגט מאָטעל דער גרויסער ביי מיר און מיין חבר מענדעל.

— מיר דעליווערען, זאָג איך, ניוס-פייפערס. מיר צעטראָגען, זאָג איך, צייטונגען צו אונזערע קאָסטאָמערס, איידער מיר געהען אין סקוהל. און אז מיר קומען, זאָג איך, פון סקוהל, העלפען מיר אטענדען די ביזנעס. מיר האלטען, זאָג איך, א סטענד אויפ'ן קאָרנער, און מיר מאכען א לעבען...

— אָהאָ! — זאָגט מאָטעל דער גרויסער. — דו רעדסט שוין נישקשה'דיג איינגעלש. וויפיעל מאכט איהר, זאָגט ער, א וואָך, אזעלכע צוויי ביזנעסלייט, ווי איהר?

— אין דורכשניט, אַרום און אַרום, — זאָג איך — קאָנען מיר אויסשלאָגען א טאָלער א וואָך. און אַמאָל א טאָלער און א קוואַדער...

— און האטס אָלץ? — רופט זיך אַן מאָטעל דער גרויסער מיט גדלות. — איך פאָרדיען אַליין דריי טאָלער א וואָך... וואָס איז די ניים פון דעם דאָזיגען דזשענטעלמאן? — מאכט מאָטעל און ווייזט אַן אויף מיין חבר. זאָג איך, אז ער הייסט מענדעל. צעלאכט זיך מאָטעל און זאָגט, אז מענדעל איז פע! וואָס פאַר א נאָמען מענדעל? „ווי אזוי זשע דען, פרעג איך איהם, זאָל ער הייסען?"... פאַרטראכט זיך מאָטעל אויף א וויילע און זאָגט, אז ער וואָלט באַדארפט בעסער הייסען מייק, ניט מענדעל. מייק איז

— איריאָט!

מיר אלע דרעהען-אויס די פנימ'ער צו דער טיר און מיר זעהען קיינעם ניט. מיר באַטראַכטען זיך איינס דאָס אנדערע פאַרוואַנדערט. טהוט זיך אַ וואָרף צו דער טיר פריהער אליהו, און נאָך איהם פּיני — ניטאָ קיינער ביי דער טיר. זיי קוקען אויף דער סטעלי, זיי באַזוכען אלע ווינקעלעך — ניטאָ קיין נפש. ווער קאָן דאָס זיין? דער חברה-מאַן מאַטעל, וואָס הייסט שוין מעקס, נעמט אונז, מיך און מיין חבר מענדעל אָדער מייק, פאַר די הענט, און אלע דריי קלעמערען מיר אַרויף אַפּסטערן. דאָרטען זאָגט ער אונז אויס דעם סוד, אז דאָס האָט ער, מעקס, דורכ'ן בויך אַרויסגעערעט דאָס וואָרט „איריאָט“. און ער חזר'ט דאָס איבער געהענדיג נאָך אַ מאָל. און עס פאַלט אָן אויף אונז ביידען אזא געלעכטער, אז קוים וואָס מיר קאָנען דערנאָך איינזיצען און זעהען די קונצען פון טשאַרלי טשאַפּלין.

ה.

זינט איהר לעבט האָט איהר נאָך אזא פאַרשלעפּטע קרענק ניט געזעהען, ווי מאַטעל דער גרויסער, אָדער מעקס. דאָכט זיך, מע באַדאַרף ניט האָבען קיין גרעסערען קונצענמאַכער, ווי טשאַרלי טשאַפּלין. מאַכט איהם נאָך מעקס מיט אלע פישטשעווקעס. אַרויסגעהענדיג פון טהעאַטער, איז זיך מיישב מעקס און קלעפט זיך אָן אַ פאָר קורצע שוואַרצע וואָנסעלעך, ווי ביי טשאַרלי טשאַפּלין. דאָס קאָפּעלישעל האָט ער אָנגערוקט, ווי טשאַרלי טשאַפּלין. די פיס אויסגעדריעהט, ווי טשאַרלי טשאַפּלין. און דאָס גענגעלע מיט'ן דרעהען פונ'ם הינטען, מיט'ן מאַכען פונ'ם שטעקעלע — צוויי טראַפּען וואָסער טשאַרלי טשאַפּלין! מיין חבר מענדעל, אָדער מייק, האָט זיך ניט געקאָנט איינהאַלטען. ער האָט איהם אַרומ געהאַפּט קושען. און אלע מענטשען, וואָס זענען געשטאַנען ביי'ם טהעאַטער אין דרויסען, האָבען אונז נאָכגעטייט מיט די פינגער:

טאטע איז געווען א שיכור? און אז אליין איז ער געווען א קלאָון
 אין א צירק? הערט איהם אויס אליהו און זאָגט מיט א קאלטען
 לונג-און-לעבער: „און אפשר איז די גאנצע מעשה א ליגען?“...
 ווערד פּיני אָנגעצונדען און זאָגט אויף מיין ברודער, אז ער איז
 א איד א גודניק... און איך האלט מיט פּיני'ן. האָטש אליהו
 קעהר מיר אָן א לייבליכער ברודער, נאָר א גודניק איז ער. וואָס
 אמת איז אמת...

ד.

מיר זענען נאָר-וואָס צוגעגאנגען צו דער קאסע קויפּען טיקעטס,
 דערהערען מיר א קול:

— האו דו יו דו, מעקס? האו אר יו, מייק?

דאָס איז געווען מאָטעל דער גרויסער, וואָס זיין נאָמען איז
 שוין ניט מאָטעל, נאָר מעקס.

— קויפט ניט קיין טיקעטס, — זאָגט אונז מעקס — איך
 סריט אייך היינט מיט טיקעטס... דאָס הייסט, ער נעמט אונז
 אויף זיינע הוצאות. און ער ציהט ארויס פון קעשענע א האַלבען
 מאָלער און טהוט איהם א וואָרף דעם מיידעל, וואָס זיצט ביי'ם
 פענסטערעל, און הייסט זיך געבען דריי טיקעטס אפּסטערז, דאָס
 הייסט, פון אויבען, אויף דער גאַלעריע.

— ווער איז דער שלים-מזל? — פרעגט אליהו ביי אונז.
 דערצעהלען מיר איהם, ווער דאָס איז. באַטראַכט איהם אליהו פון
 אויבען ביז אַראָפּ און פרעגט איהם, פאַר וואָס גיט ער איהם ניט
 אַפּ קיין שלום-עליכם?

— צי דו ביזט שוין געוואָרען אזוי גרויס אין אמעריקע, אז
 עס שטעהט דיר שוין ניט אָן צו רעדען א אידיש וואָרט?...
 ענטפערט איהם ניט מאָטעל דער גרויסער, דאָס הייסט מעקס,
 קיין וואָרט אפּילו. נאָר עס דערהערט זיך א קוויטש פון דער
 דרויסען-טיר, ווי עמיצער וואָלט אריינגערעדט פון דער סטריט:

גנוגענט נאָר דערמיט, וואָס ער האָט אונז ביידען גוט אויסגע-
שאַלטען, מיך און מיין חבר מייק. און נאָכדעם האָט ער גענומען
אונז זאָגען מוסר. ער האָט אונז אָנגעוויזען אויף מאַטעל דעם
גרויסען, דאָס הייסט — אויף מעקסען.

— נעמט אייך אַראָפּ אַ מוסר, — האָט אונז אליהו געזויפט
די פנים'ער, — לערענט זיך פון אייערס אַ חבר... אַ בחור'על
גלייך מיט אייך, פאַר וואָס לאַכט ער ניט אזוי, ווי איהר? ...
— אידייאָט! — האָט זיך דערהערט וויערער אַ מאָל היי-
טער אליהו'ס פלייצעס. אליהו האָט זיך אויסגערעהט צוריק.
אויף איהם קוקענדיג, האָט זיך אויסגערעהט אונזער חבר פּיני.
און מיר אלע נאָך איהם. און מעקס האָט זיך אויך געגעבען אַ
דערהאויס צוריק. איך און מייק זענען שיער ניט צעזעצט גע-
וואָרען פאַר געלעכטער.

ח.

„אין אמעריקע רעדען די שטיינער“... אזוי האָט זיך אויס-
געדריקט אונזער חבר פּיני. ער וואָלט נאָר אַ בעלן געווען וויסען,
וועמען רופט מען דאָס „אידיאָט“? רופט זיך אָן מיין ברודער
אליהו:

— ווער עס פרעגט, דער איז עס...

ווי דערשטוינט איז ער אָבער געוואָרען, אז פון אונטער דער
ערד האָט זיך פלוצים דערהערט אַ פאַרטומפט קול:

— איהר האָט אַ טעות, רב אליהו! ביקאָז דאָס זענט איהר

אַליין טאַקי דער אידיאָט! — — — — —

— — — — —

ט.

פון דעמאָלט אָן געהט שוין מעהר ניט מיין ברודער אליהו אין
די מאווינג-פיקטשורס און וויל ניט הערען פון טשאַרלי טשאַפּלין.

„און געהט דער צווייטער טשאַרלי טשאַפּלין“... איהר קאָנט זיך פאַרשטעלען, אז אפילו אזא ערנסטער מאן, ווי מיין ברודער אליהו, האָט זיך געהאַלטען ביי די זייטען לאַכענדיג. מיין ברודער אליהו האָט אָבער ניט לאַנג געלאַכט. אין איין מינוט איז איהם פאַר-שטעהרט געוואָרען דאָס געלעכטער. וואָס איז די מעשה? די מעשה איז, וואָס פּלוצים האָט זיך דערהערט אַ קול, ווי פון אונטער דער ערד ארויס, עפּים ווי פון אַ קעלער:

— אידי-יאָט!

1.

און אלע האָבען זיך אָנגעבויען, אַריינגעקוקט אין קעלער אַריין, וועלכען מיר זענען פאַרבייגעגאַנגען. אלע האָבען מיר זיך אַיינגע-הערט. מעקס האָט זיך אויך אַיינגעהערט גלייך מיט אלעמען, גלייך ווי ער ווייסט ניט פון וואָס צו זאָגען... און פּלוצים האָט זיך דערהערט אַ קול, שוין ניט פון הינטען, נאָר פון אויבען, עפּים ווי פונ'ם דאָך אַראָפּ:

— אידי-יאָט!!!

פריהער אליהו און דערנאָך אלע האָבען פאַרריסען די קעפּ אַרויף, אויפ'ן דאָך. מעקס האָט אויך געקוקט אַרויף. און דאָס האָט געהאַט דעם זיעבעמען חן. איך און מיין חבר מייק, וואָס האָבען געוואוסט, פון וואָנען די קולות געהען, האָבען זיך ניט געקאָנט אַיינהאַלטען און האָבען מיט אַ מאָל אויסגעשאַסען אַ געלעכטער.

2.

דאָס האָט שוין מיין ברודער אליהו פאַרדראָסען. ווען דאָס זאָל ניט זיין אין ניו-יאָרק אויף דער סטריט, וואָלט מיר שוין אַריינגעפּלויגען אַ פיינע פאַר פעטש אין ביידע באַקען. מיינע אויהערען וואָלטען זיך אויך ניט גענאָרט. נאָר אזוי ווי דאָס איז געווען אין מיטען ניו-יאָרק אויף דער סטריט, האָט זיך אליהו באַר

XVII

מיר געהען פארגרעסערען די ביזנעס

XVII

מיר געהען פארנרעסערען די ביזנעס

א.

אין אמעריקע האָט מען פיינט שטעהן אויף איין אָרט. אין אמעריקע געהט מען פאָרווערטס. דאָס הייסט, מע וואַכסט, מע ווערט וואָס אַ טאָג גרעסער... די ביזנעס, וואָס מיר האָבען גע- מאַכט אויף אונזער סטענדר, האָבען ניט געטראָגען אויף אויסצור- האַלטען אַ משפּחה פון, קיין עין-הרע, זיעבען פארשויין. האָבען מיר גענומען זוכען אַ גרעסערע ביזנעס. שוין ניט קיין סטענדר, קיין טישעל הייסט דאָס. נאָר טאָקי אַ גאנצע סטאָר. אַ קלייט הייסט דאָס. אין אמעריקע באַדאָרף מען לאַנג ניט זוכען. מע דאָרף נאָר נאָכקוקען, ווי איך האָב אייך שוין דערצעהלט, אין די פייפערס. דאָרט געפינט איהר וואָס אייער האַרץ גלוסט. טאָקי פון פויגעלמילך. דער חסרון איז, וואָס פאר איין איינגעפיהרטע ביזנעס הייסט מען זיך גוט באַצאָהלען. אַ נאָמען קאָסט געלט. פאר דער פירמע באַדאָרף מען אַמאָל מעהר באַצאָהלען, ווי פאר דער סחורה. אַ סימן האָט איהר, אז אפילו אונזער סטענדר, וואָס האָט אונז אריינגעבראַכט קוים צעהן טאָלער אַ וואָך, האָבען מיר אויך פארקויפט פאר גוט געלט — נאָר צוליעב דער פירמע. אַ

אז ס'האט די ווערט א מיליאן. עס איז אמעריקע. א פרייע מדינה.

ג.

שטארק אויסגעפויקט און צעאדווערטייזט איבער גאנץ „דאון-טאון" מיין ברודער אליהו'ס פסח'יגען וויין, האט אונזער חבר פני אוועקגערופען מיין ברודער אויף א זייט און האט איהם אזוי געזאגט:

— הער זשע אויס, אליהו. איך האב דיר אדווערטייזט דיין פסח'יגען וויין, וואס מע דארף ניט בעסער. זעה-זשע, איך זאל ניט האבען דורך דיר קיין ביזנעס. ווארום דו קאנסט אַנמאנר פעקטשורען אזא וויין, ער זאל זיין אזוי געשמאק, ווי דיין געטראנק אין דער אלטער היים... זאלסט דו געדענקען, אז דאס איז אמעריקע, און דא טרינקט מען וויין, ניט קיין קוואס...

דא האט זיך מיין ברודער אליהו געפונען באלעדריגט און האט נישט געוואלט ענטפערען פני'ן קיין וואָרט אפילו. פאר איהם האט שוין אָפגעענטפערט ברכה. מיין שוועגערין האט אָפגעצוואַגען אונזער חבר פני מיט א הייסען אָקראָפּ. זי האט זיך אָנגערופען און האט אזוי געזאגט:

— עמיצער, א פרעמדער, זאל שטעהן ביי דער זייט און הערען אזעלכע ווערטער, וואלט ער זיכער געקאנט מייגען, אז אין אמעריקע זענען לויטער מיוחסים און סטעקראטען, וואס טרינקען ניט קיין אנדער משקה, א חוץ וויין, און באַדען זיך אין האַניג און אין שמאַלץ און אין אלדאס גוטס... לאָס איך האַבען די גליקליכע יאָהר, וויפיעל קוואַרט סאָראָוועץ און ראָסעל פון אונערקעס עס ווערד דאָ אויסגעטרונקען א טאָג!... איך האַב אליין געזעהען מיט מיינע אויגען איין אַלרייטניטשקע פון גרענד סטריט האַט באַשטעלט איין עמער עפעלקוואס מיט א מאה וויערע עפעלעך, קיסליצעס... און די ברכות זאל איך האַבען, וואָס די קיסליצעס

גרינהארן האָט דאָס ביי אונז אָפגעקויפט. ער האָט זיך אפילו נישט שטאַרק נאָכגעפרעגט ביי אונז, וויפיל מיר מאַכען. איהם איז געווען גענוג צו זעהען, אז זייערע נפשות דרעהען זיך ארום איין סטענדר און מאַכען אַ לעבען. מסתמא איז דאָס אַ „ביונעס“...

ב.

דעם סטענדר האָבען מיר פאַרקויפט מיט דער גאַנצער סחורה, מיט די בעסקעטס, מיט די כלים און אפילו מיט דער שאַו-קייס. נאָר דעם סוד, ווי אזוי מע מאַנאָפּעקטשורט סאָדע-וואַסער, אַלערליי סיראַפּען, און, איבערהויפּט, ווי אזוי מע מאַכט דעם געטראַנק, וואָס מע רופט איהם „סידער“ — דאָס האָט מיין ברודער אליהו נישט געוואָלט אויסזאָגען פאַר קיין געלט נישט. ער האָט געזאָגט, אז איטליכער מאַנאָפּעקטשורט דאָס, ווי ער פאַרשטעהט. למאי ער מאַנאָפּעקטשורט וויין אויף פסח? מיין ברודער אליהו'ס פסח'יגער וויין האָט אַ שם אין אַמעריקע. קוקט נישט דערויף, וואָס ער מאַנאָפּעקטשורט איהם ערשט דאָס ערשטע יאָהר. אַלע אונזערע באַקאַנטע, וואָס דאוונען מיט אונז שבת אין אונזער כתרילעווקער שוהל, האָבען אונז צוגעזאָגט, אז וויין אויף פסח וועלען זיי נישט נעמען אין ערגיץ, נאָר ביי אונז. אונזער חבר פּיני האָט אַרויסגעלאָזט אַ קלאַנג און צעפויקט איבער ניו-יאָרק, אז מיין ברודער אליהו מאַנאָפּעקטשורט פסח'יגען וויין — מעג איהם טרינקען דער פרעזידענט. אויף צו פויקען איז אונזער פּיני אַ מוּזיק. דאָ ווערט דאָס אָנגערופען: „אדווערטייזען“. פּיני זאָגט, אז דערויף, דאָס הייסט אויף אדווערטייזמענטס, שטעהט אַמעריקע. איטליכער סוחר מעג לויבען זיין סחורה. יעדער אַרבייטער מעג אדווערטייזען זיין מלאכה. די גאַנצע וועלט מעג וויסען, אז מיין געטראַנק איז זויער-עסיג. נאָר איך מעג מיר אדווערטייזען, אז ס'איז זיסער פון צוקער. איהר מעגט זיין איבערצייגט, אז מיין אַרבייט איז נישט ווערטה קיין פעני. נאָר איך קאָן עס מיר שאַצען,

חסרון. מײן מאמע האָט געזאָגט, אַז ס'איז איהר צו-ווייט פון דער שוהל. דאָס הייסט, ס'איז אויף יענער גאס אויך פארהאן א שוהל. איז דאָס אָבער אַ פרעמדע שוהל. ניט אונזער כתרילעווקער שוהל. פרעגט ביי איהר אליהו, אויב אין דער שוהל איז דער אייגענער אידישער גאָט, וואָס אין יענער שוהל? ענטפערט איהם די מאמע, אַז דער גאָט איז דער אייגענער, גאָר די אידען זענען אנדערע. זי איז צוגעוואוינט צו די כתרילעווקער אידען. מיט כתרילעווקער אידען, זאָגט זי, דאווענט זיך גאָר אנדערש. זי קאן זיך ניט פאָרשטעלען, ווי אזוי וועט זי הערען אײן אנדער בעל-תפלה, ניט אונזער הערש-בער דעם חזן?

ה.

דאָס איז דער מאמע'ס טענות. מײן שוועגערין ברכה האָט אויף די ביזנעס אײן אנדער חסרון: וואָס וועלען מיר טהון, זאָגט זי, מיט אזוי פיעל רומס? צו וואָס דארפן מיר פינף רומס? האָט אונז אונזער שכנה פעסי די גראַבע געגעבען אײן עצה: מיר זאָלען די איבעריגע רומס פארדינגען. אָפגעבען צו אַ פאָר קוואַר-מיראָנטען מיט קעסט. דאָ ווערד דאָס אָנגערופען: „אריינגעמען באַרדערס“. אַ „באַרדער“ הייסט אַ שכן, אַ קוואַרטיראַנט. זאָגט ברכה: „נאָך דאָס פעהלט אונז. האָבען צו טהון מיט קעסט-קינדער“. און טייבעל זאָגט איהר נאָך איטליכס וואָרט, ווי אַ פאָפּונאַי: „נאָך דאָס פעהלט אונז. האָבען צו טהון מיט קעסט-קינדער“... זאָגט פיני צו זיין ווייבעל: „טאָמער וואָלסטו אַמאָל געזאָגט דיין אייגען וואָרט, ניט איבערקײען ברכה'ס ווערטער?“... טרעט-אָרויס ברכה און קיהלט אָפּ אונזער פיני'ן: „איטליכער איז אַ מבין אויף יענעם, ניט אויף זיך“... און טייבעל חזר'ט איבער: „איטליכער איז אַ מבין אויף יענעם, ניט אויף זיך“... רופט זיך אָן פיני צו זיין ווייב: „וואָס וואָלסטו דו געטהאָן, ווען דו זאָלסט זיין אַלײן?“ ענטפערט איהם ברכה: „וואָלט איך — זאָלט איך,

זענען בעסער און געשמאקער פון די הינע אָרענדרושעס מיט די גרויפֿ-פרומט, וואָס מע ווייסט אַפילו ניט, ווי אזוי מע שניידט דאָס און מיט וואָס מע עסט דאָס...
 איך געב ניט איבער ביז'ן סוף אַלסדינג, וואָס ברכה האָט דאָ אַרויסגעזאָגט. וואָרום ברכה, אז זי הויבט אָן צו רעדען, וועט זי אזוי גיך ניט אַנשוויגען ווערען. פֿיני ווייסט עס גלייך מיט מיר. רוקט ער אָן דאָס היטעל און נעמט דעם וועג. דאָס איז די בעסטע עצה. איך טהו אויך אזוי.

ד.

„קענדיגסגארסטלישע אַנערקענטליכע מיט פינף רומס. גרויסער באַרגיין. גוטע ביזנעס. בעסטע נאכבאַרשאַפט. אורזאכע סינגעל. שנעל איבערגעבען.“ וואָס זאָגט איהר אויף דער עברי? אַיָא, ס'איז ביי אַיך תרגום-לִשון? מע מוז אַיך פאַרטייטשען איטליכס וואָרט באַזונדער. אַניט, וועט איהר ניט פאַרשטעהן.
 דער פֿשט איז אזוי: „עס גיט זיך איבער אַ קלייט, וואו מע פאַרקויפט קאָנפֿעקטען, סיגאַרעטען, שרייבעציג, גאַזעטען און נאָך אַזעלכע זאַכען. אַ גרויסע מציאה. מאַכט גוטע געשעפטען. די בעסטע שכנים. און מחמת דער בעל־הבית איז ניט קיין באַ-ווייבטער, דעריבער גיט ער איבער דאָס געשעפט וואָס ניכער...“
 דאָס האָבען מיר אַרויסגעלייענט פֿונ'ם פייפער, און מיר האָבען אַלע דערפֿיהלט, אז דאָס איז פאַר אונז די ריכטיגע ביזנעס. גלייך ווי געמאַסטען. און מיר האָבען אָנגעהויבען געהן אָנקוקען די ביזנעס. פֿריהער זענען געגאַנגען די מאַנסבילען. דאָס הייסט, מיין ברודער אַליהו, אונזער חבר פֿיני און מיר אינצווייזען, דאָס הייסט, איך און מיין חבר מענדעל, וואָס מע רופט איהם שוין מייק. אונז זענען די ביזנעס געפֿעלען. דערנאָך זענען געגאַנגען די ווייבער: די מאַמע, מיין שוועגערין ברכה און פֿיני'ס ווייב טייבעל. איז זיי גיט געפֿעלען. איטליכע פֿון זיי האָט געפֿונען אַיין אַנדער

אידינע, זאגט ער, קאן האבען אזא מויל, ווי אונזער ברכה, איז
ניט כדאי צו חתונה האבען. שוין גלייכער, זאגט ער, בלייבען
בין'ן טוידט א סינגעלמאן. דאס הייסט, א בחור.

ז.

דאס איז אבער נאך געזאגט. דער ביזנעסמאן איז אויס-
געגאנגען פארקויפן די ביזנעס, פונקט אזוי ווי מיר האבען גע-
חלש'ט נאך די ביזנעס. ובפרט, אז אונזער סטענד האבען מיר
שוין כמעט פארקויפט. איך זאג „כמעט“, ווייל דער גרינהארן,
וואס איז געגאנגען איבערנעמען אונזער סטענד, האט אונז מיט
גוואלד אריינגעשטופט צעהן טאלער איין אויפגאב. דא הייסט עס
א „דעפאזיט“. מיר האבען שוין חרטה געהאט, וואס מיר האבען
ביי איהם גענומען דעם דעפאזיט. ווארום דער גרינהארן איז
געהאנגען איבער אונז דעם גאנצען טאג, ער האט שוין גארניט
געוואלט אפטרעטען פון אונזער סטענד. א איד א נודניק, א סך
א גרעסערער נודניק פון מיין ברודער אליהו. מיין ברודער איז
נאלד אקעגען איהם. ער האט זיך אונז אזוי איינגעגעסען אין די
ביינער, אז מיר האבען איהם געווארפען אין פנים אריין זיין דעפא-
זיט. האט ער אבער ניט געוואלט איהם נעמען צוריק. ער האט
זיך פארליעבט אין אונזער סטענד. ער איז געווען זיכער, אז
מיר ווערען גליקליך. „א גרינהארן בלייבט א גרינהארן!“... אזוי
זאגט אונזער חבר פיני.

ח.

וואס הייסט א „גרינהארן“? — פרעגט מיך עפיש גרינגערס!
מיין חבר מייק ווייסט אויך ניט וואס דאס איז. מיר הערען, אז
מע זאגט „גרינהארן“ — זאגען מיר אויך. איך בין א בעלן געווען
אויף א טשיקאוועסט אפמאחלען דעם אידען, וואס האט אפגעהאט

לעקאך — איז מקח"ל... און טייבעל זאגט איהר נאך: „וואָלט
אײַך — זאָלט אײַך, לעקאך — איז מקח"ל... טהוט פֿיני אַ שפּײַ-
אױס „טפּו!“ — און געהט אַוועק.

1.

מיינט איהר, אז נאָר מיר אליין זענען געגאנגען אַנקומען די
ביזנעס? עס האָבען זיך מטריח געווען אויך אונזערע מחתנים,
אונזערע פֿריינד און באַקאנטע. קודם כל איז געגאנגען אונזער
מחותן, יונה דער בעקער. דערנאָך — זיין ווייב, אונזער מחתנת-
טע, ריוועלע די בעקערין. ביידע מיט אַ מאָל קאָנען זיי ניט
איבערלאָזען די קנישעס אויף הפקר. מוזען זיי אלע מאָל געהן
איינציגווייז. דערנאָך איז געגאנגען משה דער איינבינדער. און
נאָך איהם — פעסי די גראַבע... נאָר שאַ! דאָ מוז אײַך מיך
אליין אונטערברעכען און זאָגען אויפ'ן היגען לשון: „עקסקוזי מי,
אײַך האָב געמאַכט אַ מיסטײַק“. אויף אונזער מענטשליך לשון
וועט דאָס הייסען: „האָט קיין פאַראיבעל ניט, אײַך האָב געהאַט
אַ טעות“. פֿריהער איז געגאנגען אונזער שכנה פעסי די גראַבע,
דערנאָך ערשט איז געגאנגען איהר מאַן, משה דער איינבינדער.
און נאָך זיי זענען געגאנגען גלאַט אַ פאָר באַקאנטע גוטע פֿריינד,
וואָס דאוונען מיט אונז אין איין שוהל, דאָס הייסט, אַ פאָר כּתרי-
לעווקער אידען, וואָס פאַרשטעהען אין די ביזנעס. האָט זיי דער
ביזנעסאָן ניט שען אויפגענומען. דאָס הייסט, ער האָט זיי פשוט
דורכגעטריבען. ער האָט זיי געזאָגט, אז ער האָט זיך קיינמאָל ניט
פאָרגעשטעלט אזא גרויסע משפּחה! האָט דאָס מיין מאַמע פאַר-
דראָסען. איז זי אַוועק צו איהם מיט מיין שוועגערין ברכה. האָט
איהם ברכה אָפּגעשפּיעלט אַ וויזאַט, אז ער וועט זי האָבען צו
געדענקען! דער סוף איז געווען, אז דער ביזנעסמאַן האָט גע-
שוואָרען ביי גאָט, אז ער גיט אויף די ביזנעס נאָר צוליעב דעם,
וואָס ער געהט חתונה האָבען. איצט האָט ער שוין חרטה. אז אַ

XVIII

מִיר מופען

דעלט ביי אונז דעם סטענדר, מיט א ווייס קריידעל אויף די שטיינען פונ'ם טראַטואַר. נאָר אויפ'ן שטערן האָב איך איהם צוגעזעצט אַ לאַנגען האָרן מיט גרינע קרייד. האָט איהר באַדארפט הערען די געלעכטערען, וואָס זענען געווען. אַלע האָבען דערקענט אונזער גרינהאָרן און אַלע האָבען געלאַכט. אַ חוץ מין ברודער אליהו. ער האָט ניט געלאַכט. דאָס הייסט, שלאָגען האָט ער מ'ך ניט געשלאָגען. נאָר ער האָט מ'ך געצוואונגען, איך זאָל מיט אַ נאָסער שמאַטע אָפּווישען דעם גרינהאָרן. אַניט, וועלען מיר דארפֿען צאָהר לען שטראַף. פאַר יעדע זאך צאָהלט מען דאָ שטראַף. פרופּט אַ שפּיי טהון אין סטריט — וואַכסטאָים אַ נאָרדאָוואַי (דאָ הייסט ער „פּאָליסמאַן“). ער געמט אייך פאַר איין אויהער און פיהרט אייך אָפּ גלייך אין חדרגדיא אַריין (דאָ הייסט עס „פּאָליס“ סטיישען“). און דאָרטען שטראַפירט מען אייך אָפּ אין פינף טאָלער. זעהר שטרענג אין אַמעריקע!

מ.

קערט איהר אודאי מיינען, אז דאָ איז אזוי ריין און זויער, ווי אין אַנטווערפען, און קיינער שפּייט ניט אויף דער סטריט? האָט איהר אַ טעות. מע שפּייט און מע חרעקעט אויף וואָס די וועלט שטעהט. אַמעריקע — אַ פרייע מדינה. סיינען אפּשר אויף דער פינפטער עוועניו. און דאָס — ניט אומעטום. נאָר דאָרט, וואו די מיליאָנערען זיצען. מיליאָנערען שפּייט ניט. שפּייטען שפּייטען נאָר דער, וואָס ס'איז איהם ניט גוט. און דעם רייכען איז דאָך גוט — וואָס וועט ער שפּייטען?...

XVIII

מיר מופען

א.

אין אמעריקע איז א מנהג — מע מופט. דאָס הייסט, מע פעקעלט זיך פון איין דירה אין דער אנדערער. פון איין ביונעס אין דער אנדערער. יעדער איינציגער מוז מופען. מופט ער ניט מיט זיין גוטען ווילען, מאכט מען איהם, ער זאל מופען. דאָס הייסט, אז איהר צאָהלט ניט קיין דירה-געלט (דאָ הייסט עס „רענט“), ניט מען איין אויף אייך און מע ווארפט אייך אַרויס. ווערד דאָס אָנגערופען, אז מע האָט אייך אַרויסגעמופט. דעריבער טאָרט איהר זיך ניט וואונדערען, אז מע טהוט אייך א פרעג: „ווען מופט איהר?“ און אז מע פרעגט אייך, מוזט איהר ענטפערען. פאַר ניט וועלען ענטפערען האָט מיין ברודער אליהו גע-חאָפט א פסק פון אונזערען א קאָסטאַמער, וואָס גיט אונז צו לייווען פאַר מעטשעס (שוועבעלעך). דאָס הייסט, ער באַקומט פון אונזער סטענדר אַלע וואָך א באַסעל מעטשעס אָהן געלט. דאָ גיט מען שוועבעלעך אומזיסט. מע דאַרף גאָרניט ווארטען, ביז מע וועט געבען. מע געהט צו און מע נעמט אליין.

ג.

[אויף דעם אָרט ווערען איבערגעריסען מאָטעל פייסי דעם חזנ'ס מעשיות פון אַמעריקע. „מיר מופען" איז געווען די לעצטע זאך, די לעצטע שורות, וואָס שלום-עליכם האָט געשריבען עטליכע טעג פאַר זיין אוועקגעהן פון אונז, שוין ליגענדיג אויף זיין טוירטען-בעט. ער האָט נאָך אוועקגעשטעלט אַ גרויסען גע'כתיבה'טען אות „ג", נאָך נאָכ'ן נימל געהען אין מאָנסקריפט לעדיגע ווייסע בלעט-לעך, אזוי אז דער אונבעקאַנטער „קאָסטאַמער" אָהן אַ נאָמען בלייבט אונבעקאַנט, און די אלע ווייטעריגע בילדער און טיפּען פונ'ם אידיש-אַמעריקאַנישען גהעטאָ-לעבען, וואָס האָבען גערעגט דעם שטענדיג-וואַכענדיגען דמיון פון אונזער גרויסען שילדערער אין זיינע לעצטע טעג, בלייבען פערשלאָסען און פערזיגעלט פאַר דער אידישער ליטעראַטור.]

וועגען דעם דאָזיגען לעצטען קאַפיטעל פון שלום-עליכם'ס שאַפּען (און אפשר אויך וועגען דעם פריהעריגען פאַר-לעצטען קאַפיטעל פון „מאָטעל פייסי דעם חזנ'ס אין אַמעריקא") איז אונז, זיינע הויז-מענשען, אויסגעקומען צו הערען פון איהם אליין. דיענסטאָג דעם 9-טען מאי, אין אָווענד, דאָס הייסט, פיער טעג פאַר זיין טוירט, האָט מען מיך דורכ'ן טעלעפאָן אוועקגערופען פון מיין אַרבייט און איבערגעגעבען, אז שלום-עליכם רופט מיך, איך זאָל באלד קומען. פון די דאָקטוירים האָב איך געוואוסט

ב.

דער קאסטאָמער, וואָס איך דערצעהל אייך, איז אַ מאָדנער מענטש. עס איז כּדאי, איך זאָל אייך איהם אָפּמאַהלען. ווער ער איז און וואָס ער איז — ווייסען מיר ניט. וואו ער וואָהנט און וואָס זענען זיינע ביזנעס — ווייסען מיר אויך ניט. קיין רייכער מאַן, ווייזט אויס, איז ער ניט. דאָס זעהט מען נאָך זיין אויסגערײבענעם קאָוט, וואָס ער בייט איהם קיינמאָל ניט איבער. נאָך זיין אָפּגעבאַרעט קאַפּעלישעל און נאָך זיינע געלאַטעטע שײך. דערפאַר איז ער אָבער זעהר איין אַקוראַטנע מענטש. ער קומט צו אַלע טאָג אין דער זעלבער שעה און צו דער זעלבער מינוט. ער נעמט דעם מאָרגען-פּײפּער, טהוט אין איהם אַ קוק אַריין אויף דער ערשטער און אויף דער לעצטער פּײדזש, האַפט אַ קוק אויך אין דער מיט פונ'ם פּײפּער און לעגט איהם אַוועק צוריק. קויפּען האָט ער נאָך קיין איינציג מאָל ביי אונז ניט געקויפּט קיין זאך. אַ חוץ, וואָס ער נעמט אַלע וואָך אַ באַקסעלע מעטשעס אומזיסט. און אַ חוץ וואָס ער לייענט אַלע טאָג דעם מאָרגען-פּײפּער. האָט דאָס מיין ברודער אליהו מסתמא פאַרדראָסען. איין מאָל אַ חכמה, צוויי מאָל אַ חכמה. אָבער ניט אַלע טאָג. איז זיך מיישב אליהו איינמאָל און טהוט איהם אַ זאָג:

— עס קאָסט אַ פּעני...

דער קאסטאָמער טהוט זיך זיינס. דאָס הייסט, ער לייענט די ערשטע און די לעצטע פּײדזש פונ'ם מאָרגען-פּײפּער. מיין ברודער העכערט דאָס קול:

— עס קאָסט אַ סענט!...

דער קאסטאָמער טהוט אַ קוק אין מיטען, לעגט צונויף דעם פּײפּער און לעגט איהם אַוועק אויפ'ן זעלבען אָרט, ווי ער איז געלעגען.

מוטשען די געדאנקען, לאָזען ניט צורוה... און אַט אזוי פאָוואָר-
לינקע האָב איך אָנגעשריבען עטליכע קאָפיטלעך פון מאָטלען"...
און די עטוואָס מייערע, הימעל־קאָלירטע אויגען, וואָס האָבען
די לעצטע טעג אָפּגעגעבען מיט אַ מאָדנע בלווייט, אַ ריינע, אַ
ווייטע, ווי די בלווייט פון הימעל, האָבען דערביי אויפגעשמראַהלט
מיט אַ קינדיש־קינסטלערישער בעגייסטערונג.

דאָס זענען געווען די לעצטע שורות פון שלום־עליכם'ס שאַפּען
און דאָס זענען געווען זיינע לעצטע ווערטער, וואָס ער האָט גע-
רעדט וועגען זיין שרייבען. אויף מאָרען איז זיין לאַנגע געוואָרען
ערנסט, די דאָקטוירים האָבען זיך פערלאָרען, און דאָס אומגליק
איז אויסגעוואַכסען נאָהענט, ווי אַ חמאָרע...

דאָס לעצטע מאָנוסקריפט „מיר מופען“, האָטש ס'איז גע-
שריבען מיט שלום־עליכם'ס כאַראַקטעריסטישער פיינער און קלאָר-
רער האַנדשריפט, איז דאָך צו דערקענען, אַז ס'איז געשריבען גע-
וואָרען שוין ניט מיט אַ געזונדער לייכטער האַנד. די אותיות
זענען עטוואָס געצוקט און געקרימט, געהען ניט אומערדום גלייך,
נאָר דאָ גרעסער און דאָ קלענער, און זענען שוין ניט אזוי פערעלדיג
און געטאָקט, ווי דער בעריהמטער געטאָקטער פערעל־כתב פון
שלום־עליכם. עס איז אויך כמעט נישט צו בעמערקען אין דעם
דאָזיגען לעצטען כתב־יד קיין אויסנעמעקטע און פון־אויבען צוגע-
שריבענע שורות, אזוי ווי ס'איז תמיד געווען די געוואָנהייט
פון שלום־עליכם שטאַרק צו בעאַרבייטען און צו שליפּען זיינע
ווערק. די עטליכע קליינע קאָפיטלעך זענען, אַפנים, געשריבען
געוואָרען פון דער ערשטער האַנד און האָבען עטליכע טעג געוואַרט
אויף זייער מייסטער, ער זאָל זיי בעפּוצען אויף זיין שטייגער —
און האָבען זיך ניט דערוואַרט...

אַנמערקונג פון י. ד. בערקאָוויטש.

און בין געווען זיכער, אז דעם קראנקענ'ס לאגע איז נישט ערנסט און אז עס דארף נאָר נעמען עטליכע טעג ביז ער וועט געזונד ווערען. און דאָך האָט מיך דעם גאנצען וועג, פון דער „איסט סייד" ביז בראַנקס, געדריקט אַ מאָדערן שווערער אַנגסט. איך האָב זיך בערוהיגט ערשט דעמאָלט, ווען איך האָב דערזעהען דאָס פענסטער פון שלום-עליכם'ס צימער, פון וועלכען עס האָט זיך געגאָסען אַ שטילער רוהיגער שיין.

איך האָב געטראָפּען שלום-עליכם'ן אויפ'ן בעט דוקא מונטער און עטוואָס אויפגעלעבט. מע האָט איהם געהאַט איינגעגעבען נאָהרונג אויף אַ קינסטליכען אופן, ווייל די דאָקטוירים האָבען גע-גלויבט, אז דאָס איז ביי איהם אַ נערוועזע מאָגען-קראַנקהייט. מיט עטליכע שעה צוריק, נאָכמיטאָג, בין איך געווען ביי איהם אין צימער, נאָר איצט האָט ער געזאָגט, אז איהם דאַכט זיך, אז ער האָט מיך נישט געזעהען שוין עטליכע טעג. מיט אַ שוואַכען שמייכל אויפ'ן אויסגעמוטשעטען געזיכט האָט ער דערצעהלט, וואָס פאַר אַ וואונדערליכע ווירקונג די קינסטליכע נאָהרונג האָט אויף איהם געמאַכט — עס האָבען זיך איהם ממש געעפענט די אויגען און ער זעהט פאַר זיך די ליכטיגע וועלט. צווישען אַנדער-רעם האָט ער מיך געפרעגט, צי מע ווייסט אין דער רעדאָקציע פון דער „וואַרהייט" (וואו ער האָט די לעצטע צייט געשריבען), אז ער איז קראַנק, און האָט אונז דערצעהלט, אז היינטיגע נאַכט (דאָס הייסט, די נאַכט פון מאָנטאָג אָפּגען דיענסטאָג) האָט ער געשריבען, נישט קוקענדיג אויף די גרויסע יסורים, וואָס האָבען איהם נישט אָפּגעלאָזט אַ מינוט נישט. „איך ליג אזוי און ליג אַ גאנצע נאַכט, — האָט ער דערצעהלט, דערביי שווער געחאַפּט דעם אָטהעם — שלאָפען קאָן איך נישט, די געדאַנקען טראָגען... וואָס זשע איז דער תכלית אזוי צו ליגען? זאָג איך צו דער מאַמע: וואָס וועל איך דאָ אויסליגען? ביז טאָג איז נאָך ווייט... אַמערה, גיב אַהער די פען און די פאַפּקע מיט'ן פאַפּיער, וועל איך האַטש שרייבען. שרייבען איז מיר אַ סך גרינגער, וואָרום סאי ווי סאי

די וואסערשטוב

[דער ערשטער וואריאנט פון דעם קאפיטעל „מולמזב, מיר זענען שוין אין
אמעריקע!"]

געשריבען אין יאָהר 1914.

די וואסערשטוב

א.

א מורא'דיג גרויסע שטוב, אזוי גרויס כמעט ווי ביי אונז
צעהן שטיבער, אָדער אפשר נאָך מעהר.
און ווייס איז זי, די שטוב, ווייס ווי מילך, מיט קלייניטשקע
פענסטערלעך א סך. די פענסטערלעך זענען קיילעכיג, פון ריינעם
קרישטאָל און מיט רויטען באַצוויקעלט.
און קוימענס האָט די שטוב צוויי גרויסע, הויכע, ברייטע,
שוואַרצע קוימענס, וואָס פייפּען אזוי שטאַרק, אז פון איין פייה
א גוטען קאָנט איהר פאַלען חלשות.
און שטעהן שטעהט די שטוב אויפ'ן וואסער. א וואסער-
שטוב.

דאָס הייסט, ניט זי שטעהט, נאָר זי געהט. גיך-גיך געהט
זי — זי לויפט כמעט. זי שניידט די חוואליעס אויף צווייען
און גליטשט זיך, גליטשט זיך אויפ'ן וואסער. זי הויבט זיך
ארויף און אַראָפּ, אַרויף און אַראָפּ — און מיר פאַהרען, מיר
פאַהרען קיין אמעריקע!

ניט מיר אליין פאַהרען קיין אמעריקע — מיט אונז פאַהרען
נאָך א סך, א סך אירען און ווייבער, מיט קינדער און אָהן קינדער.

וואָס האָט זי צו איהם? ווייל ער איז, זאָגט זי, דער נאָכ-
צער חייב. ווען ניט ער, וואָלטען מיר איצטער, זאָגט זי, גע-
זעסען אין דער היים, ווי אלע אידען, און וואָלטען זיך ניט גע-
שלעפט איבער ימים און מדבריות און וויסטענישען.
ער, פיני הייסט עס, האָט אַרויפגעפיהרט, זאָגט זי, מין
ברודער אליהו אויף אַ גליטש — מיר זאָלען פאַרקויפּען אונזער
האלבע שטוב און פאַהרען קיין „מאלעריקע“.

ג.

„מאלעריקע“ — אזוי רופט דאָס אָן מין שוועגערין ברכה
אלע מאָל, ווען זי איז אין כעס.
און אין כעס איז זי אָפט. כמעט ניטאָ דער טאָג, וואָס
ברכה זאָל ניט זיין כעס.
אַ גליק, וואָס מין ברודער אליהו הערט זי, ווי דעם קאָטער,
און אונזער חבר פיני — דער לאַכט זיך גאָר אויס פון איהר
באָכע. איהר געדענקט דאָך מסתמא אונזער חבר פיני? איהם
אַז מע דערעסט זיך שטאַרק, מאַכט ער אייך באלד אויף יענעם
אַ ליעדעל — און טהו איהם עפּים!
אָנומעלטען האָט ער געמאַט אויף איהר, יטאַקי אויף מין
שוועגערין, הייסט עס, אַ ליעדעל — איז זי שיער ניט צעזעצט
געוואָרען פאַר בזיון.

אַט אזוי הויבט זיך אָן דאָס ליעדעל:

איך האָב אַ חבר מוהרר אלי —
באַשערט אַ מענטשען אַ הצלחה! —
האָט ער אַ ווייב — ביז דער סטעלי,
אַ שלאַק פורעניות מרת ברכה,
קיין עין-הרע ניט, אַ גראָבע,
און אַ ברייטע, איין אָסאָבע...

און אלע אין איין שטאָרט אַרײַן. איך ווײַס אפילו, ווי אזוי זי הייסט. „נעײַארק“ הייסט די שטאָרט. אַ גרויסע שטאָרט! נאָך גרעסער פון וויען. און אַ אידישע שטאָרט. אַ שטאָרט פון סאַמע אידען. און רעדען רעדט מען דאָרט, ווי מע רעדט ביי אונז. ווי אלע מענטשען רעדען. מע רעדט אויף אידיש.

— דאַנקען און לויבען יאָשקע דעם טויבען! מע'ט פאַר-שפּאַרען זיך ברעכען די צונג, ווי מע האָט זיך געבראַכען אין בראָד, אין קראָקע מיט לעמבעריג, אין וויען און אין אַנטווערפּען און אינ'ם שענעם לאַנדאָן, וואָס וואָלט שוין לאַנג געמעגט ברע-נען אויפ'ן פייער, ובפרט איצט, אז מיר זענען שוין דאָרט נישטאָ. אזוי זאָגט ברכה, מיין ברודער אליהו'ס ווייב, וואָס האָט שוין לאַנג געוואָרפּען איין אומזחן אויף אלע שטערט, און מעהר ווי אלץ — אויף לאַנדאָן.

ב.

איצט ווײַס איך פאַר געוויס, אז מיר פּאָהרען קיין אַמעריקע. אפילו ברכה, מיין ברודער אליהו'ס ווייב, איז מודה, אז מיר פּאָהרען קיין אַמעריקע. ביז אַהער האָט זי אלץ ניט געוואָלט גלויבען: „מיר פּאָהרען און פּאָהרען — און שטעהען אויף איין אָרט“.

נאָר איהר מיינט, אז איצט איז זי שוין צופריעדען? ווער — וואָס! ברכה איז קיינמאָל ניט צופריעדען. זי וויל נאָר וויסען איין זאך: ווער איז דער שלים-מזל, וואָס האָט דאָס אויסגע-טראַכט אָט די דאָזיגע מדינה?

— עס וואָלט איהם געמעגט — זאָגט זי — אַרויסוואַרפּען און פיני'ן אַרייַנוואַרפּען!

דאָס מיינט זי אונזער חבר פיני'ן, וואָס פּאָהרט מיט אונז קיין אַמעריקע.

די וואָנסעס. נאָר איך האָב עס צעריסען — אליהו זאָל ניט דערזעהן. ער האָט פיינט מענטשעלעך.

אליהו זאָגט, אז אַ קאָפיטאָן דאַרף קענען שווימען, ווי אַ פיש. און אונזער חבר פֿיג לאַכט פון איהם. פֿיג זאָגט, אז אַ קאָפֿיטאָן דאַרף ניט קענען שווימען. שווימען דאַרפֿען נאָר מאַטראָ-סען. אַ קאָפיטאָן, זאָגט פֿיג, באַדאַרף נאָר זיין קלאָר אין דער געאָגראַפֿיע, ווי אַ איד אין אַשרי. איהם דאַרף זיין, זאָגט ער, קלאָר דער ים, אזוי ווי אונז די יבשה. ער איז מחויב, זאָגט ער, צו וויסען, וויפֿיעל דער ים האַלט אין דער לענג און אין דער ברייט און אין דער טיעף. זאָגט איהם מיין ברודער אליהו: „מילא, די לענג און די ברייט — קאָן מען נאָך ווי עס איז אויס-מעסטען מיט איין אַרשין. וואָס וועסטו אָבער טהון מיט דער טיעף?“ זאָגט איהם פֿיג: „בײַט אַ בהמה!“ זאָגט איהם אליהו: „בײַט אַליין אַ פֿערד. למאי זידעלסטו די זיך?“ זאָגט איהם פֿיג: „ווי אזוי זאָל איך דיך ניט זידלען, אז דו הויבסט ניט אָן צו וויסען, זאָגט ער, וואָס אויף דער וועלט טהוט זיך. אַט נעם, זאָגט ער, למשל, די שטערען אין הימעל. נו, ווייסט מען ניט וויפֿיעל שטערען ס'איז פֿאַרהאַן? און מע קאָן דען ניט, זאָגט ער, אויסרעכענען אלע ביי די נעמען?“ זאָגט איהם אליהו: „איכ'ל דיר זאָגען דעם אמת — איך בין אויפֿ'ן הימעל נאָך קיינמאָל ניט געווען, און אויפֿ'ן ים פֿאַהר איך און זעה אַרויס, אז ער האָט קיין גרונט ניט.“ זאָגט איהם פֿיג: „נאַרעלע, גישט נאָך אַ גרונט, מע קאָן דיר אויסרעכענען אפילו וויפֿיעל טראָפען וואַסער געפינט זיך אין ים אַרום און אַרום.“ פֿרעגט איהם אליהו שוין מיט אַ געלעכטער: „כ'וואָלט געוואָלט וויסען, ווי אזוי דו וועסט עס אויסרעכענען? סידען אפֿשר דיין פֿעטער דער זיינערמאַכער וועט דיר אונטערהעלפֿען...“

פֿאַרדריסט עס שוין פֿיג'ן, נאָר ער מאַכט זיך ניט וויסענ-דיג. פֿאַר איהם שטעלט זיך איין זיין ווייב טייבעל. איהר קענט זי. איך האָב שוין וויפֿיעל מאל גערעדט פון איהר. איך האָב

ווייטער געדענק איך נישט. איך געדענק נאָר, אז ברכה איז
אזש געווען בלוי פאר כעס. דעם כעס האָט זי אויסגעלאָזט צו
מיין ברודער אליהו.

דערנאָך האָט זי זיך געוואָלט נוקם זיין אין מיר. האָט
זיך די מאַמע אָנגענומען מיין קרווידע. האָט איהר ברכה גע-
זאָגט אַ גראָב וואָרט, אויסגעוואָרפען דעם טאטען דעם חזן. האָט
זיך די מאַמע צעוויינט. האָט זיך אליהו צעשריגען אויף איהר,
אז זי מאַכט אונז אומגליקליך. מיר זענען נאָך ניט פאַרטיג,
זאָגט ער! וואָרום אז מיר וועלען אַריינקומען קיין אמעריקע
בשלום, וועלען מיר ערשט דעמאָלט באַדאַרפען, זאָגט ער, נאָך אַ
מאָל באַווייזען, אז מיר האָבען, זאָגט ער, געזונטע אויגען.

נאָר איך האָב מיך אַ ביסעל פאַררעדט און האָב שיער פאַר-
זעסען, אז איך האָב אייך נאָך גאַרניש דערצעהלט וועגען דער
וואַסערשטוב.

ד.

אַך, ווי שען דאָס איז! אַך, ווי גרויס! און אַך, ווי גוט
מיר איז!

אַ קייסער, זאָגט מען, איז גוט. מיר — איז בעסער. דאָ בין
איך בעל-הבית.

איך און דער קאַפיטאַן. אַ מענטש אַ גבור. גאָלדענע קנעפּ
מיט גאָלדענע „פאַלעטען“, און וואָנסעס מורא'דיגע, גראָבע, גרע-
בער ווי בערד. אין מיטען אויסגעגאָלט. אויגען — מחיה'דיגע.
זיי שמייכלען ביי איהם שטענדיג. אפילו דעמאָלט, ווען ער
בייזערט זיך. אַ דימענט פון אַ קאַפיטאַן! איך האָב איהם
ליעב — סכנות! איך האָב איהם אָפּגעמאָהלט מיט אַ בלייערעל
אויף אַ שטיקעל פאַפּיער, ווי ער שטעהט און געהט. אפילו מיט

אהער — לויפען זיי אהער. מע הייסט זיי לויפען אהין — לויפען זיי אהין. מע זאל זיי הייסען שפרינגען אין וואסער — וואלטען זיי אויך געשפרינגען אין וואסער.

איהר האָט באדארפט זעהן זייער אַרבייט נאָך אין אָנהויב, ביי'ם ברעג, איידער די וואסערשטוב האָט געריהרט פון אָרט. וועהרועה! ווי די רוחות, ווי די מלאכי־חבלה — אזוי האָבען זיי געאַרבייט.

קודם כל האָבען מיר באדארפט דורכלאָזען די זאכען. אַלע־מענ'ס פעקלעך, אַלעמענ'ס קאסמענ'ס און אַלעמענ'ס בעטגעוואנט. „באנאזש" ווערד עס אָנגערופען. אפשר צעהנטויענד שטיק באַ־נאזש. און אפשר מעהר.

און דאָס אַלסדינג האָט מען באדארפט אַרױפּפּעקלען אַרױף אױפ'ן שיף. א גוטע אַרבייט! איהר מיינט, מיט די הענט? חס וחלילה! וואו וועט איהר נעמען אזוי פיעל הענט? ס'איז פארהאן א בעסערע צעה.

איין עלעפאנט האָט איהר אַמאָל געזעהן? איין עלעפאנט מיט א לאנגען סנאָבעל? נו, איז פארהאן אזא מאשין, א גרויסע מאשין, וואָס האַפט דעם אָפּבליק פון איין עלעפאנט מיט א לאַנגען סנאָבעל. אָט הויבט זיך אויף דער סנאָבעל, דרעהט זיך כלומרשט שלעפּעריג אויף א זייט, לאָזט זיך אַראָפּ פאַוואָלינקע, פאַוואָלינקע. און אז ער לאָזט זיך אַראָפּ אויף דער ערד, טהוט ער מיט א מאָל אַ האַפֿ־אויף צעהן־צוואַנציג־דרייסיג קאסמענ'ס און קעסטלעך, דרעהט זיך אויס צוריק אַרױף און לאָזט זיי אַראָפּ אױפ'ן שיף.

דערנאָך נאָך אַ מאָל זיך אױפּנעהױבען, נאָך אַ מאָל זיך אױסגעדרעהט, אַ האַפֿ די קאסמענ'ס מיט די קעסטלעך, און וויעדער אױפ'ן שיף.

אַט אזוי האָבען מיר ביסלעכווייז אַריבערגעפּעקלט דעם באַנצען באַנאזש. מיר ביידע, איך און דער קאַפּיטאַן, זענען ניט אָפּגערטאַמען בײַז'ן סוף.

זי ליעב. זי איז א קלייניטשקע און א שטילינקע. נאָר זי האָט א טבע — טאָמער ריהרט מען אָן איהר פיניץ, איז חושך! האָט זי אָפגעשפּיעלט מיין ברודער אליהו'ן א וויזאט!
זי האָט איהם ניט געזאָגט נאָרניט. זי האָט איהם נאָר א פרעג געגעבען: „מיט וואָס איז א בייגעל-בעקער שענער פון א זייגערמאכער?"

דאָס איז געווען א שטאָך אונז אַלעמען אויף אונזער מחותן יונה דעם בעקער.

אודא' האָט דאָס אָנגעריהרט ברכה'ן מעהר ווי אונז אַלעמען. יונה דער בעקער — דאָס איז דאָך איהר טאטע, וועט זי שווייגען? א גליק, וואָס די מאמע איז דערביי געוועסען, האָט זי זיי קוים-קוים צענומען!

נאָר איך האָב מיך שוין וויעדער פאַררעדט און פאַרגעסען, אז מיר האַלטען ביי דער וואסערשטוב.

ה.

גוט איז נאָר אונז! מיר און דעם קאפיטאַן. מיר ביידע האָבען צו שאַפּען דאָ אויף אַלסדינג. ער, דער קאפיטאַן, הייסט עס, דאָרט אויבען ביי די קויענס, און איך, מאַטעל פייסי דעם חזנ'ס יונגעל, דאָ אויפ'ן צווישענדיקע.

אויף אונז ביידען שטעהט די גאַנצע וואסערשטוב. די שטוב מיט איהרע אַלע קליינע שטיבעלעך מיט דער גאַנצער מאַשין-נעריע, וואָס קלאַפּט און טראַסקעט און הוידעט און פייפט און קרעכצעט.

איטליכער האָט זיך זיין אַרבייט. דער קאפיטאַן אויבען טהוט גאָרניט. ער שטעהט נאָר און רעדט דורך א רעהר צו די מאַטראָסען. און די מאַטראָסען — אָנגעטהאָן אין לאַמפּאָסעני-דיגע לייבלעך מיט קילעכניגע היטעלעך — פייגען מיט דער נשמה. וואָס מע הייסט זיי, דאָס טהוען זיי. מע הייסט זיי לויפען

מענטשען און מיט אלע זאכען הויבט זיך ארויף און אראפ, ארויף און אראפ, און מיר פאָהרען, מיר פאָהרען — קיין אמעריקע!

האָב איך אָבער פיינט זיצען לעדיג. שטעה איך אויף און לאָז מיר באַטראַכטען די וואַסערשטוב פון אלע זייטען. זעה איך מענטשען, אין רויטע זשילעטען אָנגעמאָן און מיט גאָלדענע קנעפּ.

די דאָזיגע מענטשען זענען געשטעלט געוואָרען אויף צו באַ-
דיענען אונז. זיי הייסען דאָ אַ מאָדנעם גאָמען. „סטירוואַרטס“
רופט מען זיי. און זייער עובדה איז: זיי טראָגען אַרום אין
גרויסע בעקענס כל'ערליי מינים עסענוואַרג און פלעשלעך מיט
משקה און סיפאָנעס מיט זעלצערוואַסער און מיט לימענאָדע.

איך האָב ליעב לימענאָדע דאָס חיות! אין לאַנדאָן האָב
איך מיר באַקענט מיט דער דאָזיגער משקה. דאָרטען רופט מען
דאָס „לעמאָנעייד“. האָט זיי מיין שוועגערין ברכה אויסגעלאַכט
מיט זייער לשון. אז פייף איז ביי זיי פינף, אַ קאָפּיקע איז אַ
פעני, טיימעס איז צייט און לימענאָדע איז גאָר „לעמאָנעייד“ —
מעג עס ניט ברענגען אויפ'ן פייער?

אזוי זאָגט ברכה. און איך זאָג: לאָז זיין לימענאָדע, לאָז
זיין לעמאָנעייד, אַבי ס'איז גוט. ס'איז זיס און ס'ע שטשיפעלט
ביי דער צונג.

איין חסרון האָט עס — מע באַדאָרף דערפאַר צאָהלען. און
צאָהלען איז מיין ברודער אליהו (ער איז דאָך דער קאָסירער)
קיין בעלז ניט. ער זאָגט, אז אַ שיפסקארטע איז שוין מיט אלע-
מען. מיט עסען און מיט טרינקען און מיט אלסדינג.

אך, וואָס פאַר איין עסען, וואָס פאַר אַ טרינקען מעגט
אונז דאָ! דריי מאָל אַ טאָג. פיער מאָל אַ טאָג. פינף מאָל
אַ טאָג. עס האָט גאָר קיין שיעור ניט. און צום מיינסטען עסען
מיר דאָ „פעטעיטעס“.

דערנאך האָט זיך ערשט אָנגעהויבען ביי אונז די רעכטע ארבייט. געה ריהר אזא מאכניע פונ'ם אָרט! איז, וואָס מיר האָבען צעארבייט! דער קאָפיטאָן איז ניט אָפגעטראָטען פונ'ם טרייבעל. די מאַטראָסען זענען אַרומגעלאָפּען ווי די משוגעים. און איך בין אויפ'ן צווישענדרעק. די הענט האַלט איך אין די קעשענעס און געב אַכטונג אויף דער ארבייט, ווי די וואַסער-שטוב ריהרט וואָס ווייטער אַלץ שטאַרקער און אַלץ גיכער. און איך קוק אַראָפּ אין ים אַריין, און איך מײן, אַז מײן ברודער אליהו איז גערעכט:

דער ים האָט ניט קיין גרונט!

ו.

זינט איך לעב האָב איך נאָך קיינמאָל ניט געזעהן אזוי פיעל מענטשען, איך מײן, אזוי פיעל אידען, ווי דאָ, ביי אונז אין וואַסערשטוב, אויפ'ן צווישענדרעק.

— קיין עין-הרע! קיין ביז אויג! — זאָגט די מאַמע און טרערען שטעהען איהר אין די אויגען.

א סך פון זיי האָבען מיך דערקענט. און א סך האָב איך דערקענט. איך וואָלט געמענט שווערען, אַז איך האָב זיי געזעהן — איך געדענק שוין ניט וואו: צי אין קראַקע, צי אין לעמבעריג? צי אין וויען ביי דעם „אַליאנץ“, צי אין אַנטווערפּען ביי דער „עזרה“? מע באַדאַרף אַ פרעג טהון ביי דער מאַמע. זי קער וויסען. נאָר איך וועל נאָך צייט האָבען שפּעטער. דער-ווייל דאַרף מען פאַהרען. האָב איך מיך אוועקגעזעצט אויף אַיין אַייזערנער טומבע רייטענדיג און קוק אַרײַן הימעל אַריין.

איך ווייס ניט, צי איז דאָס הימעל, צי איז דאָס וואַסער? אַט איז עס, דאַכט זיך, הימעל, און אַט איז דאָס וואַסער, און אַט איז דאָס שוין וויעדער הימעל. און די וואַסערשטוב מיט אַלע

זיך דעם טוירט. מיין ברודער אליהו איז געלעגען מיט'ן פנים אראפ און געוויינט, ווי א סליין סינר. ברכה, זיין ווייב, האָט אזש אויפגעהערט צו שילטען זיך. ס'איז איהר פארנאנגען אזעלכס, אז זי האָט שוין גאָר פארנעמען, וואוהין זי פאָהרט און וואו זי איז אין דער וועלט. די גרינע גאל האָט זי אוועקגע- געבען!...

נאָר איין פּיני האָט זיך געהאַלטען ווי א קאָזאַק. ער איז אַרומגעלאָפּען, די הענט אין די קעשענעס. געקוקט דורך די ברילען אַרויף. איין הויז אראפ, איין הויז פארקאטשעט. דאָס האַלזטיכעל איז פאַרפאָהרען ווייס איך וואוהין. ער האָט אַרומ- געשפּאַנט הין און צוריק איבער'ן צווישענדעק און האָט געמאַכט חוזק פון דער גאַנצער וועלט, גערעדט, געשאַטען מיט ווערטער: בהמות! פּערד! אַכסען! ווייסען ניט, אז ס'איז דאָ א „זאַקאָן פּריראָדע"! אז וויבאלד עס וואַרפט מיך אַהער — דאַרף איך מיך נעמען אַהין. און אז עס וואַרפט מיך אַהין — דאַרף איך מיך נעמען אַהער. דאָס איז דאָך א זאַקאָן פּריראָדע!...

א מחיה אָנצוקוקען אונזער חבר פּיני'ן בעת ער קאָכט זיך. איך זאָל ניט מורא האָבען פאַר מיין ברודער אליהו, און ס'זאָל מיר אזוי ניט וועה טהון דער קאָפּ, וואָלט איך איהם אַראָפּגע- האַפט מיט'ן בלייערעל אויף פאַפּיער מיט די הויזען און מיט די ברילען, ווי ער שפּאַנט אַרום און שרייט „זאַקאָן פּריראָדע". עס וואָלט מיר צוגעקומען א שטיק געזונט.

פּיני האָט אזוי לאַנג גע'טענה'ט „זאַקאָן פּריראָדע", ביז ער האָט געמוזט אָפּטרעטען אויף א זייט. אָנגעבויגען זיך און באַוויזען דעם אייגענעם „זאַקאָן פּריראָדע", וואָס אַלע...

דערנאָך, אז ס'איז געוואָרען שטילער, אויס שטורעמווינט, און די זון האָט זיך באַוויזען — האָבען אַלע אויפגעלעבט. און פּיני אויך בתוכם.

ער האָט שוין מעהר ניט גערעדט פון „זאַקאָן פּריראָדע".

איך זעה אָבער, איהר ווייסט ניט, וואָס הייסט עס „פעטער-טעם“. וואָס איז דאָס? און מיט וואָס עסט מען דאָס?
עסען עסט מען דאָס מיט ברויט און מיט געבראָטענעם הע-רינג, און א טעם האָט דאָס פון קארטאָפֿלעס.
דאָס הייסט, ס'איז טאָקי אונזערע קארטאָפֿלעס, נאָר דאָ הייסט עס „פעטעטעם“.

מיין שוועגערין ברכה זאָגט אפילו, זי זאָל האָבען די ברכות, וואָס אונזערע קארטאָפֿלעס זענען בעסער און זיסער און געשמאַ-קער. נאָר ווער האָרכט זי, וואָס זי זאָגט? אַפֿנים, ס'איז דען פֿאַרהאַן אַ זאך אויף דער וועלט, וואָס זאָל איהר געפֿעלען?
איך האָב מורא, אז זי וועט קומען קיין אַמעריקע, זאָל איהר אַמעריקע חלילה אויך ניט געפֿעלען.

וואָס דאַרפט איהר מעהר — אז אפילו די וואַסערשטוב, וואָס מיר פֿאַהרען אויף איהר, זאָגט זי אויף איהר אויך אַ חסרון. איך זאָל האָבען די ברכות, זאָגט זי, וואָס ביי אונזער לייווערען אין בויד איז בעסער! דאַרטען, זאָגט זי, אז מע פֿאַהרט, פֿאַהרט מען. און דאָ שלעפט מען זיך און מע שלעפט זיך און סע נודעט אַרויס די נשמה. דער מאַמע'ס מילך, זאָגט זי, האָב איך זיי שוין אוועקגעגעבען!...

ז.

דאָס מיינט זי די קרענק, וואָס מיר האָבען געקרענקט דעם ערשטען טאָג פון אונזער נסיעה אויפֿ'ן ים. ס'איז געווען אַ שטורעמווינט און ס'האָט געוואָרפען אונזער וואַסערשטוב העכער הייזער. איז אונז אַלעמען געוואָרען נישט גוט אויף צו חלש'ען. אַ סך האָבען טאָקי גע'חלש'ט. ערגער ווי גע'חלש'ט. געווען כמעט ווי געשטאָרבענע. טייבעל, פיני'ס ווייב, האָט מען גע-ראַטעוועט מיט הייסע האַנטיכער. די מאַמע האָט געבעטען אויף

מאָהלט אייך, עס רעדט זיך נאָר אזוי! וויפיעל מאָל האָט ער מיר צוגעזאָגט, נאָך אין לעמבערג און אין וויען און אין אנט-ווערפּען און אין לאַנדאָן, אז ער מאַכט מיר פאַר אַ קאָליקע? דאָס זאָגט ער נאָר אזוי בעת ער איז אין כעס. דעמאָלט פלעגט ער זיין כמעט כסדר אין כעס. איצט שוין ניט. איצט איז ער מיט אַ מאָל געוואָרען ווייך, ווי פוטער. איך ווייס אפילו פאַר וואָס. ער האָט אלץ מורא געהאַט פאַר דער מאַמע'ס אויגען. טאָמער לאָזט מען זי ניט אַרויף אויפ'ן שיף — וועלען מיר ניט קאָנען פאַהרען קיין אמעריקע.

האָט גאָט געטהאָן אַ נס — מע האָט דער מאַמען דורכגע-לאָזט. מע האָט איהר אפילו קיין קוק נישט געטהאָן אין די אויגען אַרײַן. פאַרקעהרט — מע האָט זי נאָך אונטערגעשטופט, זי זאָל שוין גיכער אַרויפגעהן אויפ'ן שיף מיט איהרע פעקלעך. פאַר פרייד האָט זי זיך דערנאָכדעם אזש צעוויינט. האָט איהר מיין ברודער אליהו גאָכעם פירגעהאַלטען: נו? וואָס האָב איך דיר געזאָגט? האָסטו דו באַדאַרפט פאַרגיסען אזוי פיעל טרערען? ענטפערט איהם די מאַמע און ווישט זיך די אויגען: — פון וואָנען ווייסטו דו, אז דאָס האָבען נישט געמאַכט מיינע טרערען?

און זי וויינט שוין וויעדער! ווערד מיין ברודער אליהו אויסער זיך. ער בייסט זיך די פינגער און רעדט צו איהר שטיל, און מעהר אויף לשון-קודש, בכדי די מאַטראָסען מיט די „סטיוואַרטס" זאָלען ניט פאַר-שטעהן:

— וויש אויס די עינים, וואָרום איידער מיר הלכ'ענען אַרײַן אין דער מדינה, קאָן מען אונז נאָך דריי מאָל זאָנען השיבנו נאָזאָר...

קאָן דאָך אָבער ברכה קיין עולה ניט ליידען. זאָגט זי צו איהם:

— בייס דיר אָפּ די צונג!

ח.

אבי איך האָב געמיינט, אז נאָר ביי אונז אין צווישענרעק איז אַ וועלט. צום סוף לאָזט זיך אויס, אז אחוץ אונז, עמיגראַנטען, פאָהרען אויף דער וואַסערשטוב נאָך אַ סך, אַ סך מענטשען. צום מיינסטען פריצים, שדרות, אָפיצירען, גענעראַלען.

און רייכע אידען. מיליאָנשטשיקעס!

פון זייערטוועגען איז פארהאן ביי אונז אין וואַסערשטוב באַזונדערע שטיבלעך. „קעבקעס“ הייסען דאָ די דאָזיגע שטיבלעך. אימליכער אין אַ באַזונדער שטיבלעך.

אַ רחמנות — זיי קאָנען ניט זיצען אַלע אינאיינעם, ווי מיר, עמיגראַנטען, אויפ'ן צווישענרעק. זיי, אז זיי ווילען זיך זעהן איינס מיט דאָס אנדערע, מוזען זיי אַרויסקריכען פון זייערע נאָרעס און אַרויפדראַפּען זיך העט-העט אויף טרעפּ אַרויף. און דאָרט איז פארהאן אזא זאַל, וואו מע געהט זיך צונויף אַלע מיליאָנשטשיקעס אינאיינעם און מע רעדט און מע שמועסט און מע עסט.

איך וואָלט אַ בעלן געווען וויסען, וואָס עסען זיי? אויך „פעטעטעס“ מיט געבראָטענעם הערינג?

איך וואָלט גלאַט אַ בעלן געווען אַ קוק טהון, וואָס טהוט זיך דאָרטען. איך בין דאָרטען נאָך נישט געווען, נאָר איך וועל זיין, איך וועל געוויס זיין.

איך וואָלט שוין לאַנג געווען דאָרטען — לאָזט מען מיך ניט. אַ ביסעל לאָזט ניט די מאַמע — זי האָט ביי מיר גענומען אַ האַנט תקיעת-כף באַלד ווי מיר זענען אַרויף אויפ'ן שיף, אז איך וועל ניט אָפטערעטען פון איהר אויף אַ האָר. און אַ ביסעל לאָזט מיך ניט מיין ברודער אליהו. ער האָט מיר צוגעזאָגט, אז טאָמער וועל איך זיך דערוועגען ערגיץ געהן אָהן זיין וויסען, בלייב איך אָהן איין אויהער. דאָס הייסט, איין אויהער וועט ער מיר אָפּ-רייסען, דעם אנדערען וועט ער מיר איבערלאָזען.

דערזעהן א באקאנטען אידען, פון איין שטאָדט, האָבען מיר
 זיך אלע אַ לאָז געגעבען צו איהם:
 — רב נחמן! ס'איז איהר?
 — ווער דען?
 — איהר אויך דאָ?
 — פאר וואָס ניט?
 — אויך קיין אמעריקע?
 — איך בין דען קיין איד ניט?
 — וואוהין — קיין געיאָרק?
 — וואוהין דען?

און ס'איז אוועק ביי זיי א שמועס פון דער היים און פון
 דער נסיעה, און פון דער גע'גנב'עטער גרעניץ, און פונ'ם קאָמיר-
 טעט, און פונ'ם אויגען-דאָקטאָר, און דער עיקר פון אונזער שטאָדט
 און פון איהרע מענטשען — טויזענטער, טויזענטער באקאנטע.
 וואָס מאַכט דער? וואָס מאַכט יענער? ווער איז געבליבען אין
 דער היים און ווער איז אַרויסגעפאָהרען קיין אמעריקע?
 לאָזט זיך אויס, אז אַרויסגעפאָהרען זענען אַהין כמעט אלע.
 אַך, ווי פרייליך עס דאַרף איצט זיין אין אמעריקע! מיר'ן קומען
 צו פאָהרען, וועלען מיר טרעפּען טויזענטער באקאנטע — די
 גאנצע שטאָדט! און אונזער שכנ'טע פעסי די גראָבע, מיט איהר
 מאַן משה דעם איינבינדער, מיט איהר גאנצער חאליאַסטרע, און
 מיין חבר הערשעל, אָט דער, וואָס מע רופט איהם „ושתי". אלע
 וועלען אונז פאָהרען אַקעגען. אלע וועלען אונז אָפּגעבען שלום-
 עליכם. ס'וועט אונז זיין גוט און וואויל און פרייליך.
 ווי דערלעבט מען דאָס שוין! וויפיעל דאַרף עס נאָך גע-
 רויערען? וויפיעל טעג דאַרפּען מיר נאָך זיין דאָ, אין דער
 וואסערשטוב?

וועמען פרעגט מען? מיין ברודער אליהו'ן? — האָט ער
 פיינט, אז מע דולט איהם מיט אַזעלכע זאַכען. ער קאָן אייך
 אַראָפּלאָזען אַ פאטש, אז איהר זאָלט זיך באַוואַשען!

וְאָנט איהר אליהו :

— פרה אדומה.

פרעגט איהם ברכה :

— וואָס הייסט דאָס ?

מישט זיך שוין אַריין אונזער חבר פּיני און פאַרטייטשט

איהר די ווערטער „פרה אדומה“ :

— אַז דער מאַן איז אַ פרא אָדם, איז דאָס ווייב אַ פרה אדומה.

ענטפערט איהם אָפּ ברכה :

— מע דאַרף ניט האָבען קיין גרעסערען פרא אָדם, ווי דו

ביזט.

פאַרדריסט עס פּיני'ס ווייב, טייבלען, און זי טהוט אַ זאָג

גלאַט אזוי אין דער וועלט אַריין :

— גאָט האָט ניט געהאַט וואָס צו טהון, איז ער געגאַנגען

און האָט דעם גאַנצען שכל מיט דער גאַנצער חכמה אוועקגע-

שענקט צו יונה דעם בעקער מיט זיינע קינדער.

מאָהלט אַיך, טייבעל וואָלט זיך ניט גענאָרט פון מיין שווע-

גערין ברכה פאַר אַזאַ שטאַכוואָרט. האָט זיך געטראָפּען אַ נס.

וועט איהר הערען, וואָס אין אַ וואַסערשטוב קאָן זיך פאַרלויפּען.

מ.

אזוי ווי מיר זיצען און שמועסען זיך אויס, וואַכסט-אויס,

ווי פונ'ם ים אַרויס — טרעפט ווער ? — נחמן דער סטאַלער.

איהר דאַרפט איהם געדענקען. דאָס איז דאָך טאַקי דער

נחמן מיט'ן רויטען גאַנגעל פון לאַק, וואָס האָט געהאַט אוועקגע-

קויפט ביי אונז אַמאָל די גלעזערנע שאַפּע, בעת דער טאַטע, עליו

השלום, איז געלעגען קראַנק און ס'איז ניט געווען, מיט וואָס

איהם צו ראַטעווען.

נחמן איז געקומען דעמאָלט מיט זיינע צוויי בנים, קאָפּעל

און מענדעל, אַרויסגעטראָגען די שאַפּע און צעבראָכען דאָס גלאָז.

„אידען, ראטעוועט!“ ברענט זי ווי א ליכט. געוואָרען שוואַרץ,
ווי אַ האַלעוועשקע. דריי טעג מיט דריי נעכט געמוטשעט זיך און
ערשט אויפ'ן פערטען טאָג געשטאַרבען.

י.

— ברוך דיין אמת! ווער בעט אייך איהר זאָלט דער-
צעהלען אזעלכע מעשיות, בכדי מיין מאַמע זאָל האָבען וואָס
צו באַוויינען און אויסוויינען דאָס לעצטע ביסעל אויגען?
אזוי זאָגט מיין ברודער אליהו און פאַלט-אַן אויפ'ן סטאָלער.
פאַרענטפערט זיך דער סטאָלער, אז ערשטענס, וועלען מיר
אַלע שטאַרבען. קיינער וועט זיך פונ'ם מלאך-המות ניט אויס-
דרעהען, ניט אויסקויפּען און ניט אויסבאַהאַלטען זיך. און וועמען
דער טוידט איז באַשערט, וועט ער איהם אפילו אין אַמעריקע
אויך טרעפּען, ווי מיר האָבען געזאָגט היינטיגען ראש-השנה אינ'ם
ונתנה-תוקף: מי באש ומי במים...

שלאָגט איהם איבער מיין ברודער אליהו:

— איהר זענט דען געוואָרען אַ מגיד, וואָס איהר האָט זיך
אָוועקגעשטעלט זאָגען מוסר? איהר זענט, האַכט זיך, געווען
אַמאָל אַ איד אַ סטאָלער.

— געווען אין דער היים אַ סטאָלער, און מיט סטאָלעריי
וועל איך זיך פאַרנעמען אין אַמעריקע.

— וואָס זשע האָט איהר זיך דערמאָנט פלוצים אינ'ם ונתנה-
תוקף?

— וואָס הייסט? ס'איז דאָך עפּים היינט עשרת-ימית-שובה
אויף דער גאַנצער וועלט!...

שאַט! איך האָב גאָר פאַרגעסען, ואָז מיר האָבען זיך אויפ-
געזעצט אויפ'ן שיף באַלד נאָך ראש-השנה, און אז מיר האָבען
איצט עשרת-ימית-שובה! אויב אזוי, האָבען מיר דאָך באַלד
יומ-כפור.

פרעגען ביי אונזער חבר פיני'ן? — האָט ער אַ טבע: אָדער
ער ענטפערט אייך מיט אַ שנעל אין ליפּ, אָדער מיט אַ ווערטעל:
— אז דו וועסט אלסדינג וויסען, וועסט דו גיך אלס ווערען.

אָדער:

— מ'עט אזוי לאַנג פאַהרען און פאַהרען, ביז מ'עט קומען
צו פאַהרען.

אָדער:

— ויץ רוהיג. מ'עט דיר שיקען זאָגען דורכ'ן שילאטען-
שמש.

אָדער גאָר:

— וויש אָפּ די נאָז...

איכ'ל בעסער פרעגען ביי דער מאמען.

געה איך צו צו דער מאמען — וויינט זי! וואָס איז די
מעשה? — נחמן דער סטאַלער האָט איהר דערצעהלט, אז יענטעל
איז געשטאָרבן.

דאָס איז אונזערע אַ שכנה, און טאָקי אַ שטיקעל אייגענע.
מחותנ'עשאפט.

אונזער מחותן יונה דער בעקער האָט געהאַט אַ שוועסטער,
איטע-מייטע. זי איז שוין לאַנג אויף דער אמת'ער וועלט. איז
דאָס איהרע אַ שנור. אַ געוועזענע שנור. זי האָט מיט איהר
מאָן געהאַט גע'גט זיך און נאָך אַ מאָל חתונה געהאַט. דוקא
פאר איין אלמן, און דוקא גוט געטראָפּען. אָהן קינדער. דאָרף
זיך טרעפּען איין אומגליק: זי צינדט אָן אַ לעמפעל, פלאצט
דאָס גלעזעל. חאָפט דער רוח דאָס גלעזעל. ניין! שרעקט זי
זיך איבער און לאָזט-ארויס דאָס לעמפעל. גיסט זיך אויס דער
קאָרעסין. צינדט זיך אָן אויף איהר דאָס קליידעל און הויבט אָן
ברענען. נעם זשע און וואָרף אַראָפּ דאָס קליידעל — ניין! לויפט
זי אַרויס אין דרויסען און מאַכט אַ גוואָלד, צעלאָזט זיך דאָס
קליידעל און עס צעבלאָזט זיך דאָס פייער נאָך שטאַרקער. וויל
מען זי ראַטעווען — לאָזט זי זיך ניט. לויפט און שרייט:

ניט שוין זשע וועלען מיר האלטען יום-כפור אָט דאָ, אין דער
וואסערשטוב ? אָט דאָ וועלען מיר שלאָגען כפרות ? אָט דאָ
וועלען מיר זיך פארפאסטען און אָפפאסטען ? אָט דאָ וועלען מיר
דאוונען ? זיך שלאָגען על-חטא ? און וואו וועלען מיר נעמען אַ
חזן ? איין עמוד ? אַ ספר-תורה ? און אַ שופר אויפ'ן לעצטען
בלאָז ? און חלש-טראָפענס ? און נאָך און נאָך אַ סך אַזעלכע
זאכען, וואָס מע קאָן זיך אָהן דעם יום-כפור ניט באַגעהן ?

אין וואסערשטוב יום-כפור ?

יום-כפור אויפ'ן וואסער ?!...

